

Пралетарыі ўсіх краін, аднайцеся!

Літаратура і Мастацтва

№ 34 (2977)
24 жніўня 1979 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

Выдаецца 1932 г.
Цана 8 кап.

Кадр з дакументальнага фільма «Тры колеры радасці».

Кадры з кінафільмаў «Канстанцін Заслонаў», «Полымя», «Чорная блэза».

КАБ СЭРЦЫ БЫЛІСЯ СУЛАДНА

Ленінскім дэкрэтам створаны — савецкі кінематограф. Ленінскай думкай дэталізаваны — савецкі кінематограф. «...З усіх мастацтваў для нас найважнейшым з'яўляецца кіно», — гэты праграмны прынцып ідэалагічнага ўздзеяння на працоўных зрабіў магутны ўплыў на станаўленне і росквіт нашага кіно.

Ахопліваючы тысячы і тысячы глядачоў, захапляючы і пераконваючы юнака і ветэрана, падлетка і сталага грамадзяніна, экран вынаходліва выкарыстоўвае выразныя сродкі сумежных відаў мастацтва: прасторавых і часавых. І дагэтуль самым эфектыўным мы лічым тое ўздзеянне фільма на глядача, якое нараджае ілюзію сапраўднай рэальнасці таго, што адбываецца ў кадрах. Сёння. Зараз. Вось тут. У нашай прысутнасці. З нашым суперажываннем, падобным да саўдзелу. Эмацыянальная аднасць глядзельнай залы — важны фактар кінематографа. Ён забяспечвае адноўваючы людзей у агульнай рэальнасці, у пачуццёвым суладдзі, уношаючы глыбокія жыццёвыя і надзённа палымяныя грамадскія ідэі.

Вы разгортваеце нумар газеты, а ў гэты ж час дзесяткі, сотні, тысячы вялікіх і малых залаў гасцінна запрашаюць глядачоў на прэм'еры фільмаў. Кінематографісты нашай краіны падрыхтавалі да 60-гадовага юбілею новыя творы ўсіх жанраў — дакументальныя, навукова-папулярныя, мастацкія, мультыплікацыйныя, тэлевізійныя. Успыхваюць экраны — тут персанажы папулярнага серыяла «Ну, пачакай!», там выдатны дзеяч паўстанчага руху на Русі Емялян Пугачоў, тут ажываюць нядаўнія дні святкавання 60-

годдзя Беларускай ССР і Кампартыі Беларусі, там набываюць экраннае ўражанне. Геройства далягляд. Узнікаюць спрэчкі. І ў жыццё чалавека ўносяцца новыя імпульсы, абуджаюцца па-грамадску актыўныя эмоцыі, даецца кірунак роздуму аб гістарычным мінулым і аб нашым сённяшнім дні. Адны з фільмаў знікаюць з нашай памяці, другія робяцца спадарожнікамі не аднаго пакалення. Мы пачынаем сачыць за творчымі адкрыццямі рэжысёра, які сваім творам узрушыў нас; нам дарагія акцёрскія імёны, з якімі звязаны пэўныя перажыванні ў зале, перажыванні, карысныя і патрэбныя нам; мы «выносім» з сабой з залы мелодыю кампазітара, якая ўпершыню прагучала на гэтым сеансе; выяўленчая адметнасць, што дасягнута садружнасцю апэратара з мастаком, таксама ўваходзіць у сферу нашых эстэтычных здабыткаў.

Такія абсягі ўздзеяння!

Феноменам лепшых твораў экраннага мастацтва з'яўляецца гранічная яснасць. Дасведчаны чалавек і школьнік аднолькава паглыбляюцца ў вір падзей, аднолькава гарача перажываюць перыпетыі сюжэтных калізій і аднолькава непасрэдна потым асэнсуюць уражанні. Тавецкае кіно нясе ў народ камуністычныя ідэалы. Саму яго ўплыў на глядача — гэта грамадзянскі акт вялікага творчага і палітычнага значэння.

Каб працаваць па вышэйшых крытэрыях часу, кі-

нематографісты нашай краіны з першых вопытаў спалучалі вернасць рэалістычным традыцыям у паказе рэчаіснасці з наватарскім пошукам. Сінтэзуючы магчымасці літаратурнага слова, выяўленчага адлюстравання жыцця, музыкі, экран навучыўся вынаходліва карыстацца мантажом кадраў, фатаграфічнай прыродай кінавыяўлення сутнасці самых звычайных мізансцен, буйным, сярэднім і агульным планам здымак, рытмічным поступам стужкі.

Да гонару савецкага кінематографа трэба аднесці той факт, што ўсё багацце выразных сродкаў адразу ж стала прафесійным рабочым арсеналам усіх атрадаў нашага экраннага мастацтва. Дзеячы беларускага кіно па-творчы ўспрымалі і самі ўзбагачалі прыёмы раскрыцця гістарычных змен у рэчаіснасці, адчуваючы плячо і сяброўскую падтрымку С. Эйзенштэйна і У. Пудоўкіна, А. Даўжэнкі і Д. Вертова, братоў Васільевых і М. Шэнгеля, якія віталі першыя поспехі Ю. Тарыча, У. Корш-Сабліна, А. Файнцымера, Л. Малчанова, Э. Аршанскага, чые творы былі пазначаны маркай «Белдзяржкіно», і сёння немагчыма гаварыць пра здабыткі савецкага экрана, не памянуўшы сапраўдных адкрыццяў — тэматычных, жанравых, эстэтычных, — усіх студый краіны. «Беларусьфільм» мае на сваім творчым рахунку карціны Вяшкі і дэвікі «Літаратура і мастацтва» ў гэтым нумары знаёміць чытачоў з некаторымі старонкамі мінулых і цяперашняга перыядаў развіцця кіно, з яго дзеячамі, з надзённымі праблемамі творчасці.

ВЫДАТНАЕ ДАСЯГНЕННЕ САВЕЦКАЙ КАСМАНАЎТЫКІ

САМЫ ПРАЦЯГЛЫ У ГІСТОРЫІ 175-СУТАЧНЫ КАСМІЧНЫ ПАЛЁТ ПАСПЯХОВА ЗАВЕРШАНЫ

Самы працяглы ў гісторыі пілатуемы касмічны палёт завершаны. Касманаўты У. А. Ляхаў і В. В. Румін вярнуліся на Зямлю.

Шчаслівыя!

Надоўга, калі не на ўсё жыццё, запомню іскрыстыя вочы, светлую ўсмешку касманаўтаў Уладзіміра Ляхава і Валерыя Руміна. Вось ім дапамаглі выйсці са спускамага апарата. Яны адпачываюць у спецкрэслах. І рэпарцёр тэлебачання просіць:

— Будучы на касмічнай вахце, вы марылі пра тое імгненне, калі зможаце адчуць зямлю пад сабой. Вы на зямлі, калі ласка, тупніце па ёй...

Валерыя Румін прытупіў правай нагой. Стомлены твар асвятляўся шчаслівай усмешкай. Радасць касмічнага брата падзяліў Уладзімір Ляхаў.

І я падумаў у тую хвіліну: вось яны, шчаслівыя людзі! У чым іх шчасце?

А ў тым, што яны бліскуча вытрымалі працоўную вахту на 175-сутачнай касмічнай арбіце. Выканалі заданне партыі, якое ацэнена Цэнтральным Камітэтам КПСС як важкі ўклад «у імя міру і прагрэсу на карысць усяго чалавецтва».

А яшчэ ў тым іх шчасце, што грандыёзнае заданне супала з іх прагай да адкрыццяў, з радасцю лятаць у космасе, з вялікім жаданнем быць карыснымі сваёй Айчыне.

Яны шчаслівыя і таму, што над усею планетай зямлян пра-

дэманстравалі ўзор камуністычнай загартоўкі і свядомасці, чалавечага ўзаемаразумення і сяброўства, высокія прычынны маралі нашага сацыялістычнага грамадства. Яны як бы далі нам усім практычны ўрок таго, якім павінен быць Чалавек, як павінен паводзіць сябе на імклівым часе веку, як павінен дбаць пра заўтрашні дзень сваёй чароўнай планеты Зямля.

Яны шчаслівыя таму, што з'яўляюцца сапраўднымі сынамі вялікай краіны Леніна, членамі магутнай партыі Камуністаў, нашчадкамі рэвалюцыйнага Кастрычніка.

Іх шчасце і ў тым, што яны сваім подзвігам усталілі не толькі айчынную навуку і тэхніку, не толькі прымножылі багацце здабыткаў нашай Радзімы, а шчодро падаравалі кожнаму з нас, савецкіх людзей, радасны настрой, узнёслаць духу, гонар адчування. Яны, два савецкія чалавекі, сваім шчаслівым вяртаннем на зямлю падарылі нам самае сапраўднае Свята.

Нашы касмічныя героі Ляхаў і Румін яшчэ раз сцвердзілі, што ў чалавека можа быць багата шчаслівых і светлых дат. І не толькі тыя, што пазначаны ў календарых чырвоным. Касманаўты вучаць, што святы трэба ствараць сваёй адданай працай,

сваім гарэннем, сваёй нястомнай прагай пакінуць добры след на зямлі. Неадарма ж народная мудрасць павучае: жыццё — гэта не тыя дні, што прайшлі, а тыя, што запомніліся. А калі так, то кожны савецкі чалавек ля станка ці за рычагамі трактара, за пільным сталом ці ля пульта кіравання, на камбайне ці за мальбертам павінен з такою аддачай працаваць, так натхнёна думаць і марыць, з такім творчым настроем пачынаць кожны свой будзень, каб штодня адчуваць непаўторнасць імгнення, радасць адкрыцця, прысутнасць свята і шчасця.

Нікі вам зямны паклон, дарагія Уладзімір Афанасевіч і Валерыя Віктаравіч, за ваш узор самага высокага гатунку шчасця. Дзякуй вам, родныя, за ваша і наша касмічнае свята! Падзяка вам за ўрок мужнасці і патрыятызму. Разам з удзячнасцю шлём вам, дарагія сябры, сардэчныя віншаванні з высокай узнагародай Радзімы. Хочацца верыць, што неўміручы подзвіг ваш, каларытныя вобразы вашы натхняць творцаў муз на новыя выдатныя творы пра нашага гераічнага сучасніка, пра нашу рэвалюцыйную сучаснасць.

Уладзімір ЛІПСКІ.

Сцяпан ГАЎРУСЁУ

Касманаўтам Уладзіміру Ляхаву і Валерыю Руміну

Мой дом — прыволле звёзднай далі, Арламі мераны прастор.
Янка КУПАЛА.

З ашчаднасцю, як добрыя аратыя,
З грунтоўнасцю, як прадкі ў даўніну,
Вы так далёка за бацькоўскай хатаю
Вялі сваю паўгода баразну.

Ну што ж, і космасу: раздолле цёмнае,
Як неабжыты край, як край глухі,
На цаліну падобна чарназёмную,
Куды зацята ўрэжжуча плугі.

Да рук людскіх усё спагадна просіцца,
Каб стаць успышкай новага святла.
І дабраты людская ускалосіцца,

Куды б яна адважна ні прыйшла.

Адлегласцямі мерана нязмернымі,
Касмічнай цяжкай цаліна
Усіх азорыць сонечнымі зернямі,
Калі не ўстане полымя сцяна.

З любога зерня колас можа вырасці
І — забуюць золатам палі.
У хлебаробскай мудрасці і шчырасці —
Устойлівасць разгойданай Зямлі.

Узайшы прыклад з брата свайго — Месяца —
Па неабдымнасці ва ўсе канцы
Паселішчы рухомыя засвецяцца,
Як чалавечай волі пасланцы.

І спадзяванню нашых зло не выплесне,
Што спелі у нязведанай імгле.
І для нашчадкаў ясна Сонца выблісне,
Як чысты бохан хлеба на стале.

Хвала і часць вам, дабрасеі рупныя,
Не згорбленыя стомай незямной!
Не згасне зорны след ваш!

І наступныя
Ужо даўжэйшай пойдучь баразной!

КНИГА—ПАСОЛ МИРУ

Больш як 500 кніг, брашур, альбомаў, бунлетаў і іншых выданняў, выпушчаныя на Беларусі, будзе прадстаўлена на другой Маскоўскай міжнароднай кніжнай выстаўцы-кірмашы, якая адкрыецца ў пачатку верасня на ВДНГ СССР. Гэту лічбу ў гутарцы з карэспандэнтам БЕЛТА назваў намеснік старшыні Дзяржкамвыда БССР А. Барушка. Беларуская ССР, адзначаючы ён, выступае з самастойным раздзелам, дзе будзе дэманстравана палітычная, навукова-папулярная, дзіцячая і мастацкая літаратура, выданні па біялогіі, матэматыцы, географіі, медыцыне, выяўленчаму мастацтву і іншым, якія характарызуюць дасягненні беларускага народа ў развіцці эканомікі, навукі і культуры.

Беларуская кніга карыстаецца вялікай папулярнасцю. Сёння яна паступае ў сто краін свету. Такі поспех не выпадковы. У рэспубліцы створана магутная паліграфічная база, якая дае магчымасць выпускаць прадукцыю толькі выдатнай якасці, да афармлення кніг прыцягваюцца вядомыя маста-

дэсаткі кніг адзначаны дыпламамі ўсесаюзных конкурсаў, а кнігі «Новая зямля» Янкубы Коласа і «Бунвар» для першакласнікаў беларускіх школ, надрукаваныя на паліграфкампінаце імя Янкубы Коласа, на конкурсе ў Лейпцыгу ўзнагароджаны залатымі медалямі і дыпламамі.

У выстаўцы-кірмашы, якая праводзіцца пад дэвізам «Кніга на службе міру і прагрэсу», прымуць удзел 1750 зарубежных фірм, у тым ліку больш як 200 з ЗША. Будуць заключаны шматлікія кантракты на продаж нашых кніг і набыццё зарубежных выданняў, а таксама на права перавыдання.

Дзякуючы такому абмену зарубежны чытач атрымае крыніцу праўдзівай інфармацыі аб жыцці Савецкай Беларусі, зназаў у заключэнне А. Барушка, а нашы кнігалюбы могуць шырыць пазнаёміцца з творчасцю замежных аўтараў. Галоўным жа вынікам выстаўкі-кірмашы стане паглыбленне ўзаемаразумення і давер'я паміж народамі розных краін.

БЕЛТА.

У ГАСЦЯХ АРТЫСТЫ

Па запрашэнні Палітычнага ўпраўлення Чырванасцяжнай Беларускай ваеннай акругі і Мінскага акружнага Дома афіцэраў гасцямі воінаў сталічнага гарнізона былі артысты Бранскага ордана Працоўнага Чырвонага Сцяга дзяржаўнага драматычнага тэатра, які гастраліруе зараз у Беларусі.

Воіны гарнізона, члены сем'ляў ваеннаслужачых горача і сардэчна віталі дарагіх гасцей. Ад імя гасцей прысутных вітаў член Цэнтральнай камісіі па культуры-шэфскай рабоце над Узброенымі Сіламі СССР, старшыня ваенна-шэфскай камісіі тэатра, памочнік галоўнага рэжысёра па літаратурнай частцы, вэтэран Вялікай Айчыннай вайны і тэатра А. З. Эстрын. Ён расказаў пра гісторыю тэатра.

Тэатр пастаянна звяртаецца да твораў, у якіх ярка паказаны вобраз правадыра рэвалюцыі У. І. Леніна. Такія, у прыватнасці, спектаклі «Чалавек з

ружжом» і «Трэцяя патэтычная» М. Пагодзіна, «Іменем рэвалюцыі» і «Шостага ліпеня» М. Шатрова.

Руская класіка прадстаўлена п'есамі А. Астроўскага, А. Чэхава, М. Гоголя, Л. Талстога, І. Тургенева, М. Горькага. У тэатры ідуць творы драматургаў братніх саюзных рэспублік і ў іх ліку п'есы беларускіх аўтараў — «Трыбога» А. Петрашкевіча, «Аперацыя «Мнагажэнец» А. Дзялендзіна, а таксама замежных прагрэсіўных пісьменнікаў.

Ад імя воінаў артыстаў вітаў афіцэр Юрый Уласевіч.

Па даручэнні начальніка Мінскага гарнізона ён уручыў на лектыў тэатра грамату, а выдатнікі баявой і палітычнай падрыхтоўкі намеснік камандзіра ўзвода сяржант С. Наскоў і намеснік сакратара камсамоўскага бюро аднаго з падраздзяленняў радавы С. Увараў паднеслі артыстам кветкі.

Я. МАЛЫ, падпалкоўнік.

ФІЛЬМЫ В'ЕТНАМСКІХ СЯБРОЎ

2 верасня гэтага года спаўняецца 34 гады з дня ўтварэння Дэмакратычнай Рэспублікі В'етнам. У сувязі з гэтай знамянальнай датай у гарадах і сёлах Беларусі пачаўся шырокі паказ в'етнамскіх кінафільмаў. З цікавасцю паглядзяць, напрыклад, глядзчы «В'етнамскую мастацкую кінааповесць «Дзве маці». Аўтар сцэнарыя — Кам Кі, рэжысёр — Кхак Лой.

...Вясной 1954 года французскія акупанты пацярпелі сакрушальнае паражэнне і пакінулі В'етнам. Наступілі мірныя дні, але ненадоўга... На змену адным захопнікам прыйшлі другія — амерыканцы. Яшчэ не змоўклі барабаны, пад гукі якіх людзі зноў вярталі пераможны тапач, як зноў давалася пачаць барацьбу...

Выпускаяцца на экраны кіна-тэатраў в'етнамская мастацкая кінакарціна «Дзюльчынка з Ханоя», знятая рэжысёрам Хай Нінем. Падзеі гэтага драматычнага апавядання ахопліваюцца некалькі дзён таго часу, калі сталіца Дэмакратычнай Рэспублікі В'етнам падверглася вар-

варскім налётам воражой авіяцыі. Аўтары фільма, умела спалучаючы ігравыя эпізоды з надрамі хронікі, стварылі карціну, у якой адбудоўваецца масавы гераізм, які праявілі абаронцы Ханоя, салдаты і мірныя жыхары, што ўзяліся за зброю, каб адбіць агрэсію.

Падзеі, якія адбываюцца на экране, мы бачым як бы вачамі маленькай гераіні. Кінаартыст да рангу сімвала, а фільм становіцца аптымістычнай карцінай жыцця народа, які ўпарта змагаецца за права на шчасце.

Карціна «Дзюльчынка з Ханоя» атрымала прыз «Залаты Лотас» на кінафестывале ў Хайфоне і спецыяльны дыплом на IX Міжнародным кінафестывале ў Маскве.

Шмат цікавага расказваюць глядзчам в'етнамскія мастацкія кінастужкі «Франтавая балада», «Дарога на родную зямлю», «17-я паралель», «Дзюльчынка з Сайгона», «Да сустрэчы, любімы» і іншыя.

Р. КАРОТКІ.

АБ ДРУЖБЕ—МОВАЙ ПЛАКАТА

Ад'юлены міжнародны конкурс палітычных плакатаў, прысвечаных савецка-польскай дружбе. Яго арганізатарамі з савецкага боку сталі выдавецтва «Плакат», ВЦСПС, ЦК ВЛКСМ, Дзяржкамвыд СССР, Міністэрства культуры СССР, Саюз мастакоў СССР, Саюз савецкіх таварыстваў дружбы і культурнай сувязі з зарубешнімі краінамі, агенства друку «Навіны».

Мэта творчага саборніцтва — стварэнне плакатаў, якія адлюстравалі б згуртаванасць народаў-братоў, іх супрацоўніцтва і непарушную дружбу, вернасць пралетарскаму інтэрнацыяналізму, адзінства ў барацьбе за мір і сацыялізм.

Конкурс — адкрыты. У ім могуць прыняць удзел мастакі, навучцы мастацкіх ВНУ і вучылішчаў, а таксама творчыя арганізацыі.

Арыгіналы плакатаў высылаюцца наклеенымі на шчыльны кардон фарматам 60x90 або 70x100 сантыметраў. На адваротным баку ўказваецца пяцізначны набор лічбаў. Да работ прыкладаецца запячатаны канверт, на якім абазначаецца той жа набор лічбаў, што і на

плакаце. У канверт укладаецца лісток з указаннем прозвішча, імя і імя па бацьку, года нараджэння і адрасаў аўтара, яго дакладныя паштовы адрас.

Вынікі конкурсу будуць апублікаваны ў савецкай і польскай прэсе напярэдадні 35-ай гадавіны савецка-польскага дагавору аб дружбе, супрацоўніцтве і ўзаемадапамозе.

Для савецкіх пераможцаў устаноўлены:

1. Дыплом першай ступені і прэмія ў суме 1.000 рублёў.
2. Два дыпламы другой ступені і дзве прэміі па 750 рублёў.
3. Тры дыпламы трацяй ступені і тры прэміі па 500 рублёў.
4. Пяць памятных дыпламаў і пяць захавальных прэміяў па 200 рублёў.

Работы прымаюцца да 1 снежня 1979 года, дата адпраўкі вызначаецца па паштоваму штэмпелю.

Плакаты не вяртаюцца. Савецкія ўдзельнікі конкурсу высылаюць свае творы па адрасу: 123557, Масква Д-557, В. Цішыньскі завулак, дом 38, выдавецтва «Плакат».

ВІНШУЕМ З УЗНАГАРОДАЙ!

Указам Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР за вялікі ўклад у развіццё кінамастацтва, плённую работу па выкарыстанні кіно ў камуністычным выхаванні працоўных і ў сувязі з 60-годдзем савецкага кіно В. Ц. Тураву — мастацкаму кіраўніку творчага аб'яднання студыі «Беларусьфільм», першаму сакратару праўлення СК БССР і В. П. Чацверыкову — кінарэжысёру нададзена ганаровае званне народнага артыста Беларускай ССР.

Званне заслужанага дзеяча мастацтваў БССР прысвоена мастаку У. А. Дзяменцэву і гукааператару Б. А. Шангіну; заслужанага работніка культуры Беларускай ССР — старшыні Дзяржкіно БССР У. В. Мацвееву, кінамеханіку з Дзяржкіно У. В. Пятровічу і рэдактару Мінскай канторы кінапракату Н. Ц. Шпак.

НА ХІ МІЖНАРОДНЫМ КІНАФЕСТЫВАЛІ

ЧАЛАВЕК НА ПЛАНЕЦЕ ЗЯМЛЯ

«Подзвіг, здзейснены ў імя народоў, пакінуў незабыты след у нашых сэрцах. Мы шлём вам шчырае прывітанне з інтэрнацыянальнай арбіты ХІ Міжнароднага. З такімі словамі да савецкіх касманаўтаў Уладзіміра Ляхава і Валерыя Руміна, якія завяршылі самы працяглы ў гісторыі пілатажы палёт, звярнуліся ўдзельнікі фестывалю. Дзеячы кіно вітаюць герояў, дзякуючы за неадзіны ўклад у справу міру, умацаванне дружбы паміж народамі. Кінамаграфісты падкрэсліваюць, што гэтыя высакародныя ідэі пранізваюць і лепшыя творы прагрэсіўнага кінамастацтва.

Чалавек на роднай планеце, яго надзеі і клопаты, барацьба за шчасце — у цэнтры фестывальнага экрана. 22 жніўня ён быў прадстаўлены савецкімі кінамаграфістамі — аўтарам дакументальнай стужкі «Палесцінцы: права на жыццё».

У час работы над карцінай мы сустрэліся з мужнымі, стойкімі людзьмі, — расказвае рэжысёр гэтага конкурснага фільма В. Капалін. — І яшчэ раз пераканаліся: сапраўды пераможны народ, які ўзяўся за зброю ў імя справядлівай мэты, у імя Радзімы. Мы імкнуліся паказаць, што гэту самаадданую барацьбу падтрымліваюць прагрэсіўныя сілы ўсяго свету і, у першую чаргу, Савецкі Саюз, краіны сацыялістычнай садружнасці, якія цвёрда стаяць на пазіцыях інтэрнацыянальнай салідарнасці.

Дакументальная камера савецкіх майстроў паказвае чалавека ў розных ракурсах. Скрозь агонь Вялікай Айчыннай прайшоў герой конкурснай стужкі Рыгор Малінка. Чалавечы подзвіг шматгранны, і такое ж разнастайнае яго ўвасабленне на экране. Усе сродкі сучаснай кінамавы выкарыстоўваюць аўтары фільма «Сібірскае прычарненне», якія паказваюць размах стваральнай працы савецкіх людзей, пераўтвараючых велізарны нафтавы край. Розныя па тэме і творчаму почырку, работы савецкіх кінапубліцыстаў — сведчанне іх пастаяннага імкнення быць у гусцінай жыцця.

Гэтыя ж мэты ставяць перад сабой майстры экрана брацкіх краін сацыялізму.

Савецкі мастацкі фільм «Узлёт», паводле сцвярдзэння стваральнікаў карціны, не столькі біяграфія Цыялкоўскага, колькі біяграфія ідэі, ажыццяўленне якой адкрыла новую эру ў гісторыі чалавецтва. Рэжысёр С. Куліш запрасіў на ролю Канстанціна Эдуардавіча пазта Я. Еўтушэнка. Перад глядачамі праходзіць амаль трыццаць гадоў з жыцця чалавека — вучонага і мысліцеля. Нялёгкае задача для актёра-дэбютанта.

У Еўтушэнка-акцёру, — расказвае рэжысёр, — праявіліся важнейшыя аспекты яго пазтычнай работы: «талент самаканцэнтрацыі», упартая і поўная самааддача. Гэта і дало магчымасць яму дабіцца цікавых, на мой погляд, вынікаў.

Цяперашні фестываль праходзіць пад знакам 60-годдзя савецкага кіно, якое зрабіла вялікі ўплыў на сусветны кінамаграфічны працэс. Таму заканамернай з'яўляецца асабліва цікавае ўдзельнікам кінагляду да работ савецкіх калег.

У конкурсную праграму ўключыліся кінамаграфісты Бангладэш і Канады. Юныя глядачы пазнаёміліся з фільмамі Кубы, Румыніі, Індыі, ФРГ. Як заўсёды, насычана культурная праграма свята. Працягваючы знаёміць гасцей са сталіцай, фестываль пракаляў маршруты да музея-панарамы «Барадзінская бітва» і ў падмаскоўнае Архангельскае. Урачыстыя, высокія пачуцці зведальніцы, хто зрабіў у гэты дзень паездку ў Горкі, да Леніна. Сэрцам дакрануліся яны да вялікага жыцця чалавека, чыё імя стала на зямлі сімвалам эпохі Кастрычніка, барацьбы, свабоды, справядлівасці. Удзельнікі і госці фестывалю наведлі Маўзалеў У. І. Леніна і ўсклалі вянок. Быў ускладзены таксама вянок да магілы Невядомага салдата ля Крамлёўскай сцяны.

ТАСС.

«МІНСК, МАЛАДЗЕЧНА, ВІЛЬНЯ...»

Гісторыю гэтага гасцінца амаль ніхто не ведае. А калі б такое было, то мы мелі б яго ні з чым непараўнальную метрыку, чытаць якую было б адно захапленне. Адносна ж дзеячаў літаратуры і мастацтва, якія праяжджалі і праходзілі гэтым шляхам, мы і паспрабавалі нешта такое зрабіць, вывучышы папярэдне розныя крыніцы, хаця з часам будучы далаўненні і праўкі, што само па сабе натуральна. Так нарадзілася задума стварыць дарожныя памятныя знакі, можа, першы на Беларусі, бо пакуль што падобных не было. Для помніка падбіраліся адпаведнай канфігурацыі камяні, для выўлення якіх мы не раз аб'язджалі ўсю Маладзечаншчыну.

Пагодным жнівёўскім днём на адкрыццё мемарыяльнага знака сабраліся людзі да вёскі Мясатэ з усяго маладзечанскага наваколля. З пашанай сустрэлі тут дарагіх гасцей: сакратара праўлення СП БССР Івана Чыгрынава, старшыню мемарыяльнай камісіі СП БССР, пазта Максіма Лужаніна, крытыка Вячаслава Рагойшу. Разам з імі прыбыў на свята пісьменнік Польскай Народнай Рэспублікі беларускі прэзаіт Сакрат Яновіч, загадчык аддзела культуры Мінскага абнама партыі А. Я. Стрыжэвіч, начальнік абласнога ўпраўлення культуры У. Н. Еўсёвіч.

Уступнае слова зрабіў сакратар Маладзечанскага райкома партыі, заслужаны работнік культуры БССР В. А. Ляшчэвіч, які запрасіў

пісьменнікаў урачыста адкрыць мемарыяльны знак, пабудаваны маладзечанскімі энтузіястамі на грамадскіх пачатках.

Пад воплескі прысутных спадае покрыва, і заззялі на сонцы дарагія імёны С. Буднага, М. Агінскага, Т. Шаўчэнкі, М. Гогаля, Я. Купалы, Я. Коласа, М. Багдановіча, Ф. Багушэвіча, Б. Тарашкевіча, Яна Судрабальна, Пятраса Цвірка, М. Гарэцкага, І. Буяніцкага і інш. У розны час і пры розных абставінах яны праходзілі і праяжджалі па гэтым спрадвечным гасцінцы, і зараз гэты інтэрнацыянальны помнік будзе прыемным напамінам для ўсіх падарожнікаў. Слова пра тых, чыё жыццё і творчасць судакраналіся з нашым краем, з нашым добра-сардэчным беларускім народам, гаварылі І. Чыгрынаў, М. Лужанін, В. Рагойша, бібліятэкар мясцовай бібліятэкі С. Яновіч і іншыя.

Пра гэты шлях гавораць радкі народнага песняра Беларусі Янкі Купалы:

Мінск, Маладзечна, Вільня...
Як жа знаёмы шлях гэты!
Змерыў яго я калісьці

Яны выпісаны на валуне, да якога лягуць кветкі ад беларусаў і рускіх, літоўцаў і украінцаў, латышоў і палякаў — усіх, наму дарагі гэты гасцінец.

Генадзь КАХАНОВСкі.

На здымках: урачыстае адкрыццё мемарыялу, адзіні з камянёў на гасцінцы.

Фота Ул. КРУКА.

НАВІНЫ ВІЦЕБСКА

У аддзеле мастацтва Віцебскага абласнога краязнаўчага музея экспануецца выстаўка акварэлі і малюнка віцебскага мастака Г. Ф. Шутава. На ёй прадстаўлена звыш 80 работ жывапісца, створаных ім за апошнія гады. Сярод іх віды Масквы, Віцебска, Рыгі, Полацка, Уфы, Зялёнай Гіры, пейзажы, нацыяноморты, партреты.

Выстаўка работ Г. Ф. Шутава прысвечана 20-годдзю творчай дзейнасці мастака.

Новае выданне аб беларускім экслібрысе падрыхтавала і выдала Віцебскае абласное ўпраўленне культуры сумесна з абласным краязнаўчым музеем. Гэты буклет — «Выстаўка кніжнага знака віцебскіх мастакоў» — прысвечаны першай суйной выстаўцы экслібрыса, якая адбылася ў аддзеле мастацтва музея. На ёй было прадстаўлена каля 200 кніжных знакаў больш чым 30 мастакоў.

У буклете, складальнікам якога з'яўляецца старшы навуковы супрацоўнік абласнога краязнаўчага музея Я. Кітчына, расказваецца пра сучасных віцебскіх майстроў кніжнага знака, прыводзіцца спіс удзельнікаў выстаўкі, змешчаны 18 экслібрысаў.

А. АРСЕНЬЕУ.

СПРАВА УСЯГО ЖЫЦЦЯ

Сярод вядомых савецкіх военачальнікаў, талент якіх з усёй глыбінёй раскрыўся ў гады Вялікай Айчыннай вайны, адно з ганаровых месц займае Маршал Савецкага Саюза, двойчы Герой Савецкага Саюза Аляксандр Міхайлавіч Васілеўскі. Ён не ўяўляў сабе жыцця без арміі. Не выпадкова, калі аднойчы ў яго запыталі, якія самыя цяжкія дні былі ў яго жыцці, Васілеўскі сказаў: «Самымі цяжкімі для мяне былі дні, калі я ў выніку тых ці іншых абставін быў адарваны ад Узброеных Сіл, ад воінскага калектыву. І толькі тады, калі я зноў вяртаўся да справы ўсяго майго жыцця — да арміі, само маё існаванне на зямлі набывала свой сапраўдны сэнс...»

Незабыты вобраз маршала Васілеўскага — выдатнага палкаводца, сапраўднага камуніста, чудаўнага чалавека — і паўстае са старонак кнігі «Грані ваеннага таленту», напісанай маскоўскім журналістам, ваенным гісторыкам Віктарам Яравіковым і выпушчанай выдавецтвам палітычнай літаратуры ў Маскве.

Падрабязна расказваецца ў гэтым мастацкім нарысе, што папоўніў папулярную серыю «Героі Савецкай Радзімы», і пра вызваленне летам 1944 года Беларусі. Васілеўскі, як вядома, у час Беларускай аперацыі каардынаваў дзейнасць 3-га Беларускага, 1-га і 2-га Прыбалтыйскіх фронтаў.

М. ГЕЛЬСКІ.

ГАЛОЎНАЕ — ШЧЫРАСЦЬ

«Балада аб мужнасці», «Нафатвіні Палесся», «Воблана», «Першы снег» — гэтыя і іншыя работы вядомага беларускага мастака, заслужанага дзеяча мастацтваў БССР Гаўрыіла Вашчанкі змешчаны ў ілюстрачным каталогу «Гаўрыіл Вашчанка», што выпушчаны выдавецтвам «Советскіі художник» па заказе Дырэкцыі выставак Саюза мастакоў СССР.

Пра творчы шлях мастака

расказвае Э. Пугачова, якая, у прыватнасці, зазначае: «Жывапіс Гаўрыіла Харытонавіча Вашчанкі ўспрымаецца як адкрыццё глыбока лірычнай і тонкай натуре, увасабленай у карцінах быццам у адзіным і здзіўляюча цэласным маналогі, што прасякнута трапятной шчырасцю і чысцінёй пачуццяў».

З. СОМАУ.

ІМГНЕННІ ЦЫРКА

Мінскі дзяржаўны цырк... Сюды на адкрыццё новага сезона, праграма якога прысвячаецца 60-годдзю савецкага цырка, прыйшлі самыя ўлюбёныя прыхільнікі манежа. Цырк, па іх словах, — на мяккі фантастыкі. Тут побач з верагодным існуе самае неверагоднае.

Парадавала глядачоў сваёй разнастайнасцю і новай цыркавая праграма, якой пачаўся сезон 1979-80 гг. Некаторыя яе імгненні падпільнавала вона аб'ектыва.

На здымках: «Матылёк у паўціне» — Алена Бубнова, Падэ-дэ (конная акрабятка) Любоў і Барыс Вараб'евы. Дрэсіраваныя сабакі Валянціны Філіповіч.

Фота Ул. КРУКА.

КНИГАПІС

БЕЛОРУССКИЕ ОЛИМПИЙЦЫ

БЕЛАРУСКАЯ АЛІМПІЯДЦЫ. Зборнік нарысаў. На рускай мове. Мінск. «Беларусь», 1978.

Гэта было ў 1956 годзе. На XVI Алімпійскіх гульнях у Мельбурне Міхаіл Крываносаў, адстаўшы ў ніданні молата толькі на некалькі сантыметраў ад амерыканца Гаральда Канолі, заваяваў сярэбраны медаль. Пачатак беларускім алімпійскім узнагародам быў пакладзены! Праз чатыры гады — новыя спартыўныя поспехі, на гэты раз на XVII Алімпійскіх гульнях у Рыме. Брастаручанін Сяргей Макаранка разам з Леанідам Гейштарам выйграе алімпійскае «золата» на каноз-двойцы на дыстанцыі 1000 метраў. Залаты медаль атрымліваюць таксама барэц Алег Караваеў і рапірыстка Таня Пятрэнка (Самусенка), сярэбраны — Уладзімір Гараеў у трайным скачку.

Сёння ўсё гэта — гісторыя, але гісторыя прыемная, якая прыносіць вялікае задавальненне тысячам беларускім і, вядома ж, натхніла саміх спартсменаў на новыя поспехі і дасягненні. А калі, як не перад Алімпіядай-80, азірнуцца назад, аінуць позіркам здзейсненае, прыгадаць прозвішчы тых, хто на самых аўтарытэтных спаборніцтвах з гонарам прадстаўляў рэспубліку.

І вельмі прыемна, што выдавецтва «Беларусь» выпусціла гэтую цікавую, патрэбную кніжку. «Беларускія алімпійцы» — хваляючы расказ пра ўжо названых М. Крываносава, С. Макаранку, Т. Самусенку, У. Гараева, нарысы пра іншых «беларускіх алімпійцаў» — Р. Кліма, А. Мядзведзя, А. Бялому...

Сярод герояў зборніка і тыя, хто на алімпійскіх п'едэсталях узяў зусім нядаўна, — А. Газаў, В. Корбут, А. Раманькоў, А. Касяноў...

Рэдактар-складальнік кнігі Л. Здановіч, а таксама іншыя спартыўныя журналісты, аўтары нарысаў, стварылі своеасаблівы алімпійскі летапіс рэспублікі. Яго добра дапаўняе артыкул Г. Бокуна «Ад Хельсінкі да Манрэалю», з якога можна даведацца, што 75 беларускіх спартсменаў удзельнічалі ў сямі Алімпіядах.

Выданне, у якім выкарыстаны здымкі Л. Здановіча, А. Нікалаева, Д. Церахава, атрымала дыплом Арганізацыйнага камітэта «Алімпіада-80».

І. ВІШНЕУСКІ.

ХТО З'ЕЎ ПРАСВІРКУ. Антырэлігійныя казкі і жартаў. Для дзяцей сярэдняга школьнага ўзросту. Мінск. «Мастацкая літаратура», 1979.

Народ заўсёды быў жыццёлюбам і аптымістам, верыў у шчаслівы і радасны дзень, смяляўся з царквы і духавенства, якія імкнуліся яго трымаць у рабстве і панорасці — у гэтым зноў пераконаваўся, калі знаёміўся са зборнікам антырэлігійных казак і жартаў «Хто з'еў прасвірку». Укладальнікі кнігі У. Васілевіч і доктар філалагічных навук А. Фядосік з багатай фальклорнай спадчыны рускага, украінскага і беларускага народаў выбралі найбольш цікавыя творы, што сведчаць аб багатай фантазіі іх творцаў і разам з тым найбольш поўна выражаюць душу самога народа.

А. Фядосік выступае таксама з невялікай прадмовай, у якой характарызуе казкі гэтага тэматычнага кірунку. Кніга малюніца аформлена В. Аверніевым і С. Мажавай.

Е. ДРОМІН.

МАСТАЦКАЕ СЛОВА СЁННЯ І ЗАЎТРА

Пад такім загаловак у «ЛіМе» за 8 чэрвеня была змешчана анкета, звернутая да пісьменнікаў і літаратуразнаўцаў, і першыя адказы на яе. Працяг гаворкі атрымала ў дзялёгу А. Вяцінскага і А. Майхровіча («ЛіМ» за 6 ліпеня г. г.).

Друкуючы чарговыя матэрыялы, нагадаем пытанні анкеты: 1. Што, на Вашу думку, найбольш характэрна для сённяшняга літаратурнага працэсу ў рэспубліцы (ідэяна-тэматычныя пошукі, развіццё жанравых форм, стыльвыя плыні і г. д.)? З чым звязаны заўважаныя Вамі змены і тэндэнцыі?

2. Апавяданне — аператыўны жанр літаратуры. Ці задавальняе Вас стан сучаснай навісткі? Якія, на Ваш погляд, тэндэнцыі ў развіцці гэтага жанру — плённыя, а якія — негатыўныя?

3. Узровень сучаснага рамана і апавесці? Якія, на Вашу думку, іх моцныя і слабыя бакі?

НАДЗЕННЫЯ ПЫТАННІ

сучаснага — тым больш сённяшняга! — літаратурнага працэсу... Адказаць на іх заўсёды было не проста. «У сучасніка, — пісаў некалі Ю. Тынянаў, — заўсёды ёсць адчуванне няўдачы, адчуванне, што літаратура не ўдаецца...» Папрокаў (друкаваных і асабліва вусных) у адрас сучаснай беларускай літаратуры (усіх родаў і жанраў) шмат: літаратура, кажучы, «прабуксоўвае», адстае ад імклівай плыні жыцця з яго новымі тыповымі канфліктамі, праблемамі, характарамі... недастаткова ўплывае на духоўныя запатрабаванні чалавека, слаба фарміруе іх, крытыка, маўляў, стала падобнай на літаратуру — такой жа рахманай, бясстраснай, паблаглівай, — бо яна прымірылася з яе недахопамі...

Не адмаўляем, у гэтых меркаваннях ёсць значная доля ісціны.

Аднак лічу патрэбным сказаць, што такая аднабаковая і адназначная ацэнка ўсяго літаратурнага працэсу была б, безумоўна, памылковай, несправядлівай. Ён развіваецца, хаця і нераўнамерна, але расці новага, свежага, абнадзейваючага ўзнікаюць у мастацтве пастаянна. Важна ўсё ж такі мець на ўвазе пэўную канструктыўную лінію яго развіцця і пошукаў.

У мяне, па ўсім відаць, не атрымаецца паслядоўнага адказу на кожнае з шасці прапанаваных пытанняў па парадку — усё яны арганічна звязаны паміж сабой.

Пра паслабленне ўвагі да твораў аб падзеях сучаснасці гаварыў Іван Шамякін у выступленні на сходзе рэспубліканскага партыйнага актыву ў чэрвені сёлетняга года. «Думаю, — казаў ён, — асноўная прычына ў саміх творах. Відаць, мала сярод романаў, апавесцей, п'ес, пазм ды і фільмаў аб нашых днях і нашых сучасніках такіх, якія адказвалі б на тыя пытанні, якія хваляюць сёння грамадства. Няўмела і нясмела мы пішам пра сённяшняе жыццё...» Слушаю гаворыць і І. Навуменка (ЛіМ, 8.07. 1979): «Раман і апавесць... як бы завяршаюць распрацоўку раней адкрытых жыццёвых пластоў...»

Які вывад? Трэба паглыбляць «жыццёвыя пласты».

Гэта можна параўнаць з работай геалагаў. Якою, скажам, выглядала геалагічная карта Беларусі якіх-небудзь дваццаць пяць год назад — ці былі пазначаны на ёй радовішчы нафты, калійнай солі, мармуру і г. д.? Не. А сёння? Паглядзіце на гэту карту — што на ёй ёсць і што яна абяцае ў будучым... А здавалася б, «тая самая зямля!» Нешта падобнае адбываецца і на літаратурнай карце, дзе адкрываюцца новыя і новыя мацерыкі (праблемы) у абсягу раней вядомых тэм — тэма герайчнага подзвігу савецкага народа ў мінулай вайне, тэма вёскі, вытворчая, маральна-этычная тэма і г. д. Гаворка ідзе, такім чынам, пра паглыбленне гэтых жыццёвых пластоў.

І тут усё пачынаецца з новага чалавека, з новага героя,

характара, праблематыкі.

Пазнанне чалавека было і застаецца галоўным предметам літаратуры. Больш таго, сёння цікавасць да чалавечых глыбін асобы выходзіць у літаратуры, як і ва ўсім сучасным мастацтве, на першы план. Не варта — у інтарэсах гэтага праблемы — рэзка размяжоўваць літаратуру па тэмах і звязваць з гэтым мастацкія крытэрыі літаратурнай творчасці. Галоўнае — у чалавеку, у асэнсаванні рэчаіснасці з маральнага пункту гледжання, у выяўленні духоўнага патэнцыялу асобы, у імкненні прасачыць, як гэты патэнцыял рэалізуе сябе ў дзеянні на карысць грамадства.

Пра ўзмацненне чалавека-

4. Як Вы ацэньваеце здабыткі нашай паэзіі апошніх гадоў? Ці не знізілася яе грамадзянскае гучанне? Ёсць падставы гаварыць пра гэта!

5. Якія жыццёвыя рысы вызначаюць сённяшняга героя нашай літаратуры (паэзія, проза, драматургія)? Чого яму нешта? У якім кірунку могуць ісці пошукі новага героя?

6. Які рэальны ўплыў беларускага літаратуразнаўства і крытыкі на бягучы літаратурны працэс? Чым вызначаюцца ўзаемаадносіны паміж крытыкай і літаратурнай практыкай? Якая тут роля суб'ектыўнага і аб'ектыўнага момантаў? Што пераважае і што мае вызначальнае значэнне?

Рэдакцыя запрашае прыняць удзел у пачатай гаворцы пісьменнікаў і чытачоў.

торых — гэта можна пачуць ад многіх — нейкім прэсціжым жанрам. Што там, маўляў, апавяданне! Пішу роман, — часта чуецца ў асяроддзі літаратараў і ў сталіцы, і ў іншых месцах. Сапраўдны раманы «бум!» А між тым сучасны перыяд развіцця літаратуры мае асаблівую патрэбу ў развіцці менавіта апавядальных жанраў «малой прозы» — навіелы, нарысы, публіцыстыкі, закліканых прыкмяцаць і адкрываць новае ў жыцці, у чалавечым светаадчуванні, «фармуляваць» гэтае новае і выносіць на суд чытача.

Агульны ўзровень сучаснага апавядання не задавальняе, аднак пракаідаюцца творы, якія ўражваюць.

апавяданне з уласцівымі яму незаменнымі якасцямі (аператыўнасць, дынамізм, набліжэнасць да чалавечай асобы) не займае ў сучаснай літаратурнай плыні таго месца, якое належыць яму, і не выконвае сваёй спецыфічнай функцыі, чаго ад яго чакаюць.

Здабыткі паэзіі апошніх год даволі сціплыя, на мой погляд. Магчыма, я памыляюся. «Лицом к лицу лица не разглядеть...» Пройдзе час, і на адлегласці нешта ўбачыцца ў іншых маштабах. Усё ж можа быць.

На пытанне газеты «Отечествен фронт» — «Якая ваша думка пра маладую змену літаратараў?» — вядомы балгарскі пісьменнік Г. Джагараў адказаў: «Цудоўныя юнакі. Адзін другога таленавіцей. Такія таленавітыя, што часам немагчыма адрозніць аднаго ад другога. Прынамсі, сёння асоб сярод іх незаўважна».

Мне здаецца, што і ў нас кніж пакуль што з'яўляецца болей, чым яркіх творчых індывідуальнасцей. Шмат стандартнага, «сярэднеарыфметычнага». Неабходнасць пашырэння сваіх сацыяльна-грамадскіх, філасофскіх даляглядаў — такая праблема, думаецца, стаіць перад кожным маладым літаратарам.

З другога боку, мы чакаем ад беларускай паэзіі большай самазаглыбленасці (пры абсалютнай адсутнасці, згаўзмі), маральна-этычнага псіхалагізму і чысціні. Яна заўсёды жыла грамадскім непакоем і была не столькі «чалавеказнаўствам», колькі «грамадзнаўствам», «народатворчасцю» (паводле выразу У. Калесніка). Уласнае «я» паэта заставалася ў ёй часцей за ўсё ў цені ці на другім месцы. Такія асаблівасці беларускай паэзіі маюць глыбокія каранні ў гістарычным лёсе нацыі, яе мастацкай свядомасці...

Апошняе. Адносна ўплыву крытыкі і літаратуразнаўства на бягучы літаратурны працэс. Колькі помню — крытыкаў заўсёды крытыкавалі за недастатковасць такога ўплыву. Аднак ён ёсць. І працягваецца пераездам. Не толькі, скажам, у закрытых выдавецкіх рэцэнзіях. (Калі б выдаць закрытыя рэцэнзіі некаторых крытыкаў, то, думаю, атрымаліся б цікавыя, шырыя кнігі, якія б, безумоўна, сведчылі ў карысць такога ўплыву). Часам крытыка і тым уплывае на твор і нават дае яму ацэнку, што не гаворыць пра яго. Па-рознаму складаюцца ўзаемадзейнічаныя крытыкі і літаратуры. А вось вам свежы прыклад спробы рэцэнзіі некаторых крытыкаў, то, думаю, атрымаліся б цікавыя, шырыя кнігі, якія б, безумоўна, сведчылі ў карысць такога ўплыву). Часам крытыка і тым уплывае на твор і нават дае яму ацэнку, што не гаворыць пра яго. Па-рознаму складаюцца ўзаемадзейнічаныя крытыкі і літаратуры. А вось вам свежы прыклад спробы рэцэнзіі некаторых крытыкаў, то, думаю, атрымаліся б цікавыя, шырыя кнігі, якія б, безумоўна, сведчылі ў карысць такога ўплыву).

Так, адной інфармацыйнасці для сучаснага апавядання мала — яно таксама патрабуе «чалавеказнаўчага» падыходу, канцэптуальнасці, тыповасці герояў і абставін праблемнасці, сувязі з іншымі жанрамі.

На жаль, многія сляпыя нашы апавядальнікі — В. Адамчык, А. Асіпенка, В. Быкаў, А. Марціновіч, І. Чыгрынаў і многія, многія іншыя ў апошні час неяк забыліся на гэты жанр, захапіліся буйнафармацыйнай прозай.

У выніку атрымліваецца, што

ПАГЛЫБЛЯЦЬ ЖЫЦЦЁВЫЯ ПЛАСТЫ!

знаўчых цікавасцей нашай літаратуры сведчыць проза Васіля Быкава. Яна не столькі пра вайну, колькі пра чалавека. Ды і не аднаго Быкава. Прыклады можна было б памнажаць.

У гэтым пераконвае таксама нядаўняя апавесць В. Казько «Суд у Слабодзе», у якой аўтар робіць спробу глыбока заглянуць у чалавечую свядомасць і светапоглядна востра паставіць праблему сэнсу і каштоўнасці чалавечага жыцця. «Хто ж я такі ёсць?» — гэтае пытанне, якое неадлучна спадарожнічае падлетку Леценку (ён — сірата — не ведае сваіх бацькоў), складае таксама ўнутраны пафас апавесці, «дальні» план гэтага твора, скіраванага на паказ трагедыі вайны і на разгадку і спасціжэнне чалавечага феномена. У дадзеным выпадку, як і ў шэрагу іншых, літаратура выступае як актыўны сродак чалавеказнаўства.

І другі момант. Літаратура, як чалавеказнаўства, з'яўляецца таксама адначасова і летапісам жыцця. І гэтую «функцыю» ніхто з яе не здымаў. Сучасны беларускі роман — у лепшых сваіх узорах — спалучае ў сабе абедзве гэтыя жанрава-стыльвыя аднакі літаратуры — паказ і раскрыццё, мастацтва і публіцыстыку, выяўленне і адлюстраванне. Доказ таму можна знайсці — калі браць абсяг апошніх двух-трох гадоў — у романах І. Шамякіна, І. Навуменкі, В. Хомчанкі і іншых пісьменнікаў, дзе бачны і знешні, «падзейны», і чалавечы, «асабовы», план жыцця, узятая ў вельмі напружаныя сацыяльна-псіхалагічных вымярэннях. Тут чалавек вылучаецца таксама ў вельмі складаных, крытычных сітуацыях і палажэннях, якія дэталююць убачыць яго наскрозь.

У анкетце ёсць пытанне пра раман і апавесць. Раман наогул стаў для нека-

У ЧАКАННІ ГЕРОЯ

1. На мой погляд, у прозе апошніх год, поруч з традыцыйным развіццём апавядання і аповесці, актывізаваўся жанр рамана. Тэндэнцыя да шырокага эпічнага ахопу, эпічнасці апавядання, якое найбольш поўна і аб'ёмна пераўтварае шматграннасць жыцця, сведчыць пра тое, што літаратура 70-ых гадоў упэўнена становіцца на шлях сінтэзу. Для стылістыкі рамана таксама характэрнай прыкметай пачынае становіцца імкненне да сінтэтычнасці. Асаблівую ролю ў структуры апавядання (повествовання) набывае лірызм, што, мне думецца, выклікана пэўнай маральнай рэакцыяй літаратуры на некаторыя выдаткі нашага «дзелавага» веку, веку навукова-тэхнічнай рэвалюцыі.

2. Сучаснае апавяданне (наведа) здаецца недастаткова праблемным і псіхалагічным. Аўтары «малога эпаса», нярэдка, не ўмеюць «працаваць» з дэталю, узнікае яе да вышэйшай сацыяльна-філасофскага абагульнення, залішне апускаюцца ў быт, не могуць прапрацаваць скрозь яго шчыльныя і вязкія пласты да духоўнасці часу.

3; 5. Сёння раманы і аповесць, убачаныя ў тэматычным супастаўленні, даюць парадасальны малюнак: творы, у якіх распрацоўваецца тэма сучаснасці, выглядаюць больш архаічнымі, чым творы на ваенную тэму, — на ўзроўні майстэрства, па пастановаў праблем і, галоўнае, на мой погляд, па выбары і бачанні героя. Духоўны патэнцыял часу заўсёды звязаны — праз асобу пісьменніка — з героём. Сёння ж мы часцяком назіраем прыблізна такое: з аднаго боку — анемічныя, духоўна ўбогія псеўдагероі, якіх гняць настальгія невядома па чым, раз'ядае мікрарэфлексія; з другога — гэтакія бравыя «дзелавага» хлопцы, у якіх за душой няма і меднага пятакі і якіх сучасны пісьменнік (часцей за ўсё гэта здараецца ў аповесцях і раманах на так званую «рабочую» тэму) невядома з якіх меркаванняў спрабуе выдаць ледзь не за сімвалічны знак часу. Ні плакатная параднасць, ні раздробленасць душы не могуць наталіць прагі сённяшняй літаратуры па героі нашага часу. Думаю, што пошукі могуць ісці толькі ў адным кірунку — да асобы паўнацэннай, шматграннай, цэльнай, у якой думка і дзеянне існуюць у непарушым адзінстве. А на такіх герояў вельмі багатае наша жыццё.

Такой асобай кіруе не проста пацудзі, а страсць. У такой асобы страсць інтэлектуальная, а інтэлект — страсны. І не трэба тут апасацца рэцыдыву ўсім вядомага «дзельнага» героя, бо ёсць складанасць і складанасць: складанасць слабасці, «разняцця» асобы на часткі, якія супроцьстаяць адна адной, што знішчае саму ідэю homogeneity і складанасць цэласнасці, высакародства, духоўнай моцы.

Адной з паказальных прыкмет сучаснага псеўдагероі лічу тое, што ён занадта навучыцца «разглагольстваваць» пра высокія матэрыі і сусветныя праблемы, у той жа час захоўваючы ў сваім асабістым, уласным жыцці здольнасць мірыцца з духоўна бедным, убогім, вартым жалю абыяцельскім існаваннем, вельмі ўмела пры тым прыстасоўваючыся да паводзін і думак сваіх блізкіх сяброў-абыяцеляў (часта ён іх такімі і лічыць, але гэта зусім не перашкаджае «дружбе»), мяшчанкі-жонкі, невялікай пещы і г. д. Праблема неадпаведна сучаснага чалавека вырашаць у першую чаргу пры-

танні асабістага самавызначэння і самавыхавання свядомасці — праблема сацыяльнай значнасці, і неадпаведнае чалавек адказваць за кожны свой учынак, за кожнае вымаўленае слова з'яўляецца новай формай мімікрыі мяшчанства, якое ўдала грыміруецца пад інтэлектуалізм, дзелавіцасць, цікавасць да палітыкі, да вырашэння дзяржаўных, эстэтычных, экалагічных і іншых «глобальных» праблем, робячы пры тым выгляд, што яго ўласнае сумленне, якое санкцыяніруе яго асабістае банкруцтва як чалавека і асобы, да вялікіх пытанняў адносінаў не мае.

Хачу агаварыцца, што гэтыя заўвагі датычацца, безумоўна, не ўсіх твораў.

Між тым менавіта «ваенная» проза шукае і часам знаходзіць героя, сугучнага патрабаванням сучаснасці, — героя сумленнага, які валодае асабістай і грамадзянскай мужнасцю, цэласнага і духоўна багатага. І будзе вельмі крыўдна і недаравальна, калі літаратура аб сучаснасці, аб бягучай рэчаіснасці такога героя не пакажа ва ўсёй яго велічы і духоўнай прыгажосці. Некаторыя раманы апошніх гадоў сведчаць аб імкненні іх аўтараў адлюстраваць духоўны свет нашага сучасніка ў яго рухомай цэласнасці і навізне. Але сцвярджаюць, што адкрыццё адбылося, было б, бадай што, занадта пашпешлівым і антымістычным рашэннем. Думаю ўсё ж, што сучасная літаратура заставаецца без сапраўднага героя, застыла ў напружаным прадчуванні, чаканні героя часу.

Недахопам рамана і аповесці (ды і апавядання) лічу таксама няўменне некаторых аўтараў пісаць фінал твора, няздольнасць, так сказаць, «увенчаць» узведзены ім будынак. Думаю, што частцей за ўсё гэта звязана з адуццямі выразнай жыццёвай пазіцыі ў пісьменніка. А калі канцэпцыя няма, дык і акрэсленасці маральна-этычнага рашэння не будзе, і распаўсюдзіцца ўсё апавяданне, і акажацца яно бязмэтным і наўрад ці грамадска значным.

6. Крытыцы нашага часу паранейшаму яшчэ не хапае, мне думецца, аналітычнасці і доказнасці. А яшчэ — асабістай зацікаўленасці ў літаратурных справах. Што б сабе ні гаварылі пра абавязковасць для крытыкі аб'ектыўнасці, думаю, гэта не зусім рэальна. Наадварот, настойваю на тым, што крытык мае права на свой пафас, на свае «пристрастыя», свае сімпатыі і антыпатыі. Жывы літаратурны працэс не можа ніводнага крытыка пакінуць раўнадушным, абыякавым. І мне здаецца, што заклікі да аб'ектыўнасці часцей за ўсё проста апраўдваюць вядомую індывідуальнасць. Наадварот, няхай кожны крытык будзе суб'ектыўным, са сваёй любоўю і са сваёй нянавісцю, непрымірымасцю, і хай больш будзе спрэчак, дыскусій і нават нягоды. Дык, можа, тады і народзіцца ісціна?

І яшчэ адзін момант. У прозе апошняга часу, як я ўжо сказала вышэй, заўважаецца імкненне да сінтэзу. Думаю, што тут нашы шляхі не супадаюць. Напэўна, крытыцы не трэба спяшацца з абагульненнямі і вывадамі. Хутчэй за ўсё ў бліжэйшыя гады крытыка павінна весці «чорную» работу аналізу мастацкай структуры паэтыкі, стылю, удумлівага і глыбокага асэнсавання, а потым ужо — ад прыватнага і канкрэтнага — да агульнага і глабальнага.

Галіна ЕГАРЭНКАВА.

ПРЬЕМНА, КАЛІ МАЕШ справу з сапраўднай крытыкай — па-партыйнаму перакананай і страснай, публіцыстычна-вострай і надзеёнай, па-грамадзянску сталай і мужнай, а ў аўтары яе бачыш свайго аднадумца, якому верыш, з якім падзяляеш і заклапочанасць творчасцю пэўнага пісьменніка, і станам агульнага літаратурнага працэсу. Тым больш радасна, калі артыкулы, рэцэнзіі, якія добра запомніліся на публікацыях у газетах і часопісах, збіраюцца нарэшце пад адной вокладкай. Такая кніга становіцца адразу ў пэў-

бачыцца падацца не кампетэнтным. Ён з аднолькавай глыбінёй, майстэрствам аналізуе прозу, паэзію, драматургію, паспяхова працуе ў такой няпростай галіне, як крытыка крытыкі, і літаратура мемуарнага характару.

Размова пра майстэрства, пра пазіцыю пісьменніка—літаратара, грамадзяніна, чалавека — асаблівую вострыню набывае ў артыкуле «Праблемы часу—трывогі сэрца». Агаварыўшыся ў пачатку з уласцівай яму тактоўнасцю: «Цяжка і складана гаварыць пра творчае майстэрства—на гэта патрэбна

кулы, у якіх разглядаюцца асобныя творы беларускіх пісьменнікаў. Гэта — усхваляванае слова пра кнігу прозы Янкі Брыля «Свет далёкі і блізкі», гэта глыбокае прачытанне аднаго з апошніх паэтычных зборнікаў Алеся Бачылы «Тры багіні», удалая спроба вызначыць належнае месца ў літаратуры такіх яркіх твораў, як драматычная паэма Аркадзя Куляшова «Хамуціус», раманы Вячаслава Адамчыка «Чужая бацькаўшчына».

Заслугоўвае ўвагі артыкул «Абяцанне эпалеі», у якім разглядаюцца шырокавядомыя ра-

ДАКРАНАННЕ СЭРЦАМ

най ступені адкрыццём, бо далучае цябе да шматграннага, шматфарбнага свету літаратуры і жыцця ў яго цеснай узаемасувязі, бо знаёміць з даследчыкам па-сапраўднаму ўлюбёным у мастацтва.

Зборнік літаратурна-крытычных артыкулаў Віктара Каваленкі «Жывое аблічча дзён» — менавіта з такіх кніг. Па-мастацкаўску важкіх і завершаных, па-пісьменніцку сумленных і шчырных, па-чалавечы добрых і працудных. Яны не складваюцца з асобных даследчыцкіх матэрыялаў у момант здачы рукапісу ў выдавецтва, а пішуцца штодня, нараджаюцца спакваля, нетаропка, калі аўтар пастаянна сочыць за кніжнымі навінкамі ці публікацыямі ў гераўдыцы, калі спяшаецца занатаваць для сябе тое першае, магчыма, у нечым і суб'ектыўнае ўражанне, якое крыху пазней ужо абагульняецца, сістэматызуецца ў стройны ход разважанняў аб літаратуры.

В. Каваленка—адзін з самых актыўных нашых крытыкаў (менавіта крытыкаў!), і гэта актыўнасць добра бачыцца на старонках яго новай кнігі, у якой у асноўным змешчаны артыкулы, напісаныя ў апошнія гады, а пяць з іх пазначаны леташнім годам. І якія артыкулы?! Глыбокія, па-мастацку завершаныя творчыя партрэты Бёдакі Лось і Ніла Гілевіча; маняграфічнае працятанне раманаў Івана Чыгрынава «Плач перапёлкі» і «Апраўданне крыві»; сапраўды даследчыцкі падыход да рамана Вячаслава Адамчыка «Чужая бацькаўшчына»; востра, прама і актуальна пастаўленае пытанне аб ролі дакумента ў мастацкай літаратуры, аб яго ўплыве на творчасць розных пісьменнікаў, прадстаўнікоў як старэйшага, так і маладшага пакаленняў...

А ў гэты ж час пісаліся і іншыя, не менш ґрунтоўныя і змястоўныя кнігі. Адна з іх, у якой разглядаецца творчасць Івана Шамякіна, амаль што адначасова са зборнікам «Жывое аблічча дзён» выйшла ў выдавецтве «Советский писатель». Другая, таксама прысвечаная творчасці гэтага славянскага майстра прозы, неўзабаве пачынецца свет у «Народнай асвецце», папоўніць серыю «Народныя пісьменнікі БССР», якая адрасуецца старшакласнікам.

Здзіўляючая працалюбіваць, зайздроснае ўменне жыць літаратурай, адчуваючы штодзённую далучанасць да ўсяго таго, што робіцца ў ёй, пастаянную зацікаўленасць тым, што сапраўды варта ўвагі. Пісьменніцкай, даследчыцкай, чытацкай...

І перадумова ўсяго гэтага — сумленнасць. Таксама пісьменніцкая, таксама даследчыцкая, таксама чалавечая. В. Каваленка можа ёмепа пераходзіць ад аднаго жанру да другога, не

асаблівае права. Патрэбна права, заснаванае на вялікім, вельмі вялікім творчым вопыце, бо крытык-наглядальнік на нейкую хвілю можа забыцца, што наглыдаць лёгка, а тварыць цяжка», — В. Каваленка ў далейшым, па сутнасці, паспяхова і даказвае, што мае на гэта «асаблівае права».

Гаворачы пра неабходнасць павышаць майстэрства, ён мае на ўвазе не тое майстэрства, якое «выпінаецца» ў творы, «становіцца самамэтным, засланяючы пазіцыю аўтара», а майстэрства на вышэйшай яго ступені, калі «творчасць становіцца тайнай для самога пісьменніка, яго засакрэчаным домам, куды ён заходзіць асцярожна, з трапяткім сэрцам, заходзіць адзін, без сяброў і блізкіх, сарамліва загуляючы далонню слабы агеньчык тонкай свечкі, бо ліхтаром ён ужо можа высветліць і тое, чаго баіцца сам, адчуваючы, што ад лішняй яснасці і застылага ведання ён можа страціць тое, што дадзена яму міласцю боскай».

Вывад, які робіць В. Каваленка, прости, але разам з тым і значны, як гэта заўсёды бывае ў тым выпадку, калі сцвярджаецца ісціна: «Нашаму грамадскаму часу патрэбна постаць пісьменніка, здольнага глыбока раскрыць жыццё людзей сённяшняга дня як духоўную каштоўнасць. І ў гэтым поклічы — выпрабаванне яшчэ вышэйшага творчага майстэрства».

Партыйнасць і народнасць мастацтва, духоўнасць творчай асобы і духоўнасць літаратурнага героя, узаемаадносінны майстэрства і самога таленту, што падарыла творцу прырода — гэтыя праблемы стрыжнявія ў артыкулах «Выпрабаванне справаў», «Пазіцыя пісьменніка і духоўны свет героя», «Варты праўды ў літаратуры — дакумент», які разам з артыкулам «Праблемы часу — трывогі сэрца» аб'яднаны ў першым раздзеле кнігі — «Жыццё, пазіцыя, майстэрства».

Змест раздзела «Абрысы творчай асобы» і склалі літаратурныя партрэты. Ужо толькі пералік імён гаворыць аб шырыні творчых інтарэсаў даследчыка. В. Каваленка піша пра Васіля Быкава, Уладзіміра Юрэвіча, Кастуся Кірзенку, Алеся Адамовіча, Ніла Гілевіча, Бёдакію Лось. Часам гэта нават не «партрэт» у прынятым разуменні сутнасці гэтага жанру, а проста артыкул, напісаны з нагоды выхаду выбраных твораў пісьменніка, як, напрыклад, аднатомніка У. Юрэвіча «Абрысы». Гэта дазваляе В. Каваленку не толькі вызначыць тое істотнае, важнае, што сведчыць аб яркай творчай індывідуальнасці аднаго з нашых аўтарытэтных крытыкаў і даследчыкаў, а і ў нечым паспрачацца з ім, не пагадзіцца, тым самым артыкул пачынае набываць праблемнасць, завостванасць, становіцца асабліва чытальным.

«Духоўны пафас пазнання» — такой назвай аб'яднаны арты-

маны «Плач перапёлкі» і «Апраўданне крыві» Івана Чыгрынава. Пра творчасць яго ў цэлым, і ў прыватнасці, пра гэтыя раманы напісана ўжо нямала і многімі крытыкамі. Сказалі тут таксама сваё слова і маскоўскія даследчыкі, і іх калегі з іншых саюзных рэспублік. І ўсё ж, думецца, выступленне В. Каваленкі — добры прыклад, як трэба пісаць менавіта пра такія творы. Зыходзячы з аўтарскай задумкі, высвятляючы тое, што ўжо зроблена па яе паспяховаму ажыццяўленню, крытык падыходзіць да чыгрынаўскага раманаў не толькі як да з'яў і беларускай, але і ва ўсёй савецкай літаратуры, і перш за ўсё разглядае іх як пачатак эпалеі, якая з цягам часу атрымае сваё завяршэнне. «А што раманы І. Чыгрынава — абяцанне эпалеі сумнення быць не можа, — робіць ён правільны вывад. — Гэта пацвярджаюць перш за ўсё знешнія абрысы задумкі. Два даволі аб'ёмныя раманы ахопліваюць падзеі ўсяго толькі некалькіх месяцаў ваіны».

Ды хіба толькі знешнія абрысы эпалеі бачацца ў раманах «Плач перапёлкі» і «Апраўданне крыві»? Вядома ж, не толькі... В. Каваленка гэта пераканаўча паказвае, зноў і зноў падкрэслваючы, што творы І. Чыгрынава якраз тое, чаго пакуль што яшчэ не хапала ў нашай ваеннай прозе, а «рэалістычнае раскрыццё па-мастацку пастаўленых сур'езных праблем узбагаціць адлюстраванне складанай праўды ваіны».

Глыбінасць задумкі, па-сапраўднаму народны погляд на падзеі найбольшай гістарычнай важнасці і сацыяльнай напоўненасці — вось што такое раманы І. Чыгрынава. Адчуванне велічы самога народа, умелая арганізацыя фактычнага матэрыялу — таксама...

Так лічыць даследчык. Не голяя тэзісы, а канкрэтная гаворка; не звычайнае захапленне, а цвёрдая перакананасць; не прыватнае меркаванне, а цвярозая рэальнасць — вось што такое артыкул «Абяцанне эпалеі». Лепшы, як нам здаецца, у кнізе, і, бадай што, адзін з лепшых ва ўсёй крытычнай дзейнасці В. Каваленкі.

Разглядаючы зборнік А. Ланшчыкава «Пытанні і час», крытык У. Гусеў у адным з апошніх нумароў «Літаратурнай газеты» слухна зазначае: «...крытыка моцна не толькі і не столькі самай палемічнасцю, колькі прысутнасцю дыялектыкі думкі і таго запаветнага ў душы, што Блок любіў называць «доўгай ідэяй». «Дыялектыка думкі» В. Каваленкі — гэта дыялектыка літаратуры і жыцця, суаднесена з тымі канкрэтнымі задачамі, што стаяць перад намі ў наш неспакойны і бурлівы час.

Звярніце ўвагу на назву: «Жывое аблічча дзён». Літаратура і жыццё для Віктара Каваленкі непарушна звязаны між сабой.

Алесь МАРЦІНОВІЧ.

Аляксей ПЫСІН

**Балада пра
Фёдара Ракушава,
запісаная ў
вёсцы Ракушава
Круглянскага раёна.**

Год 1925-ты
У пачатку гэтае балады.

У вёсцы, сілай злой застрашанай
(Абрэз кулацкі, стоены ўначы),
Узяў пяро селькора Фёдар Ракушаў,
Начамі піша пры сляпым карчы.
І пасвятлелі шэрыя Ліхінчы,
І пасмялелі, слых да праўды хілячы.

Яго забілі ворагі у змове.
У аблогу ўзяўшы хату, корч і двор.
Яго забілі ворагі зімою
У сутонечы — ні месяца, ні зор.
Упаў ён, смелы, юны і праўдзівы,
Ля хаты той, дзе маці нарадзіла.

Упаў ён на ўсход сонца галавою,
І першым сонца ўбачыла яго.
Сказала сонца: —Зоркай будзь маёю,
Ты так свяціў — ад сэрца усяго;
Святло — мой добры дар, яно не гасне,
Хоць часам абрываецца дачасна.

Зямля прамовіла: —Ён мне належыць,
Яму красу і ўсмешку я дала.
Яго пляшотна прыгарну на ўзмежжы
Святла і змроку, змроку і святла;
Ён мой, ніхто яго ўжо не адніме,
І прарасце ён кветкамі маімі.

Зямлю і сонца выслухалі людзі,
І сказана не надта многа слоў:
— Ён прадаю, сумленнем, верай будзе,
Вядзі нас, Фёдар, як дагэтуль вёў!
Тваім мы імем вёску называем,
Ты наш заўжды—з Кастрычнікам і Маем.

Зіма, зіма... На снежным белым аркушы,
Адгорнутым ад блізкай рэчкі Друць,
Пралёт, узняўся вёскай Фёдар Ракушаў,
Над ім сузор'і і вятры гудуць.
Быў першым камсамольцам ён у вёсцы.
Ідуць ягонаў вёскай камсамольцы.

У калгас ідуць... І межы заараны,
І свет шырэй, бліжэй да сэрцаў лёг.
На фронт ідуць... Ідуць у партызаны...
Пад абеліскі, што каля дарог.
Ідуць у будучыню, ў сваё заўтрашняе,
Ідуць ад Ракушава вёскай Ракушава.

Вясну праносяць вуліцы, як вены,
У іх гул зямлі і пульс планеты ўсёй.
Святло і гукі свету — праз антэны,
Птах на антэне, гнёзды — пад страхой.
Пражылкамі ад вуліцы сцяжынкі
Туды, дзе сонца даспявае ў жыцце.

На сцэжках маладосці і каханья,
На ўлоннях волі добрай і надзей
Гукае песня песню на спатканне,
А песня—светлым жаўранкам з грудзей
Высока і далёка узлятае,
І боль, і сум, і радасць падымае.

За лепшы лёс змагаліся мільёны
Сыноў сваёй пакутлівай зямлі.
У слаўнейшых з іх бяруць імёны
Пасёлкі, гарады і караблі.
Скажы нам, Фёдар Ракушаў, па-свойску,
Ці цяжка быць сваёю роднай вёскай?

Быў першым камсамольцам ён у вёсцы,
Стаў вёскай, увасоблены душой
У кожным доме, яблыні, бярозцы,
У справе кожнай, у дарозе той,
Якой сыны і ўнукі вёскі Ракушава
Ідуць у будучыню, ў сваё заўтрашняе.

Чарнігаўцы

Станіславу РЭП'ЯХУ

Прыходзіла к нам дзедава радня
Зімовым шляхам — з сонцам і адлігаю.
Хто і адкуль—яшчэ не ведаў я,
Казала маці мне: чарнігаўцы.

Ужо не помню ў твар дзядзькоў і цёткаў,
Чым частавалі—пернікам ці семкамі.
Слоў цёплых, шчырых адчуваў я дотык,
Тады і песню мне ў душы пасеялі.

Узышла яна між гульніаў і забаў,—
Прыгожая, чароўная, нязвычайная.
Вярбу сваю я ў песні пазнаваў,
Зялёны сад, вясёлую крынічаньку.

Не думаў пакідаць свой край і вёску,
Любіў раку, і луг, і лес з чарніцамі.
Чакаў і верыў: прыйдзеце па-свойску.
Чарнігаўцы, чарнігаўцы.

Не аднаму мне лёс гады гартаў
Вятрамі, кулямі і крыгамі.
На ўсіх шляхах сяброў я сустракаў,
І ёсць сябры ў мяне ў Чарнігаве.

Нясуць шляхі працяг і абнаўленне,
І мірная зямля, і неба мірнае.
Дачка вяселлем выклікне здзіўленне,
Што дзесьці пад Чарнігавым ёсць
Змітраўка.

Яна — ў садова-ягаднай красе,
Такая блізкая і родная ўжо кожнай
рыскаю;
Яна хлеб-соль гасцінна паднясе
І прывітае песняй украінскаю.

Плыве ад продкаў па лугах Дзясянка,
Над поймаю свой кліч узносіць кнігаўка.
...Смяецца ўнучка — светлая Алёнка,
Чарнігаўка, чарнігаўка.

**Сон
пад гадзіннікам**

Спаў пад стагамі і ў стагах,
І ў паяздах, і на вакзале.
Сплю пад гадзіннікам у зале
У земляка майго ў гасцях.

Ударыў нада мною звон,
Раскатны, гулкі, негасцінны:
— Не спі, не спі, — праз паўгадзіны
Я пра сябе напамню зноў.

Гадзіннік б'е і сыпле звон
Дакладна ў час, дакладна, строга.
Якая ў гэты час трывога,
Каб так будзіць і нішчыць сон!

Няма пажару і вайны,
І надзвычайнага здарэння,
Заснуць, адацца б ціхай дрэме,
Але грымяць, грымяць званы.

Я разумею — гэты звон
На службе ў вечнасці маўклівай, —
І над калыскай, і магілай
Адзін і той жа гук і тон.

Я разумею — гэты звон
Належыць мне і не належыць,
І ад душы маёй залежыць,
Што ўскалыхне і ўзбудзіць ён.

Не сплю, сучешаны ўжо тым,
Што неўзабаве дзень пасвеціць,
І пойдзе светлы звон па свеце,—
І ажыву душою ў ім.

**Павел
Кабзарэўскі**

Не напісаў багата кніжак,—
Чакаў ад іншых ён удач.
Прасветлай радасці кілішак
Умеў напоўніць і падаць.

Хоць меў на сэрцы ён раненні,
Не боль, не сум выносіў дню,
А выпраменьваў, выпраменьваў
Спагадлівую дабрыню.

Тады яшчэ мы не сыцелі—
Пасляваенная пара.
Сябры каля яго сядзелі,
Як каля ціхага кастра.

І сам я неаднойчы грэўся...
Гляджу і бачу прад сабой:
Над морам — Павел Кабзарэўскі
З чупрынай — белаю гарой...

Безгалосым, ціхім быў вятрыскам,
І адразу ўзвіўся, засвістаў.
Прывітаўся ў полі з трактарыстам,
Хмару навальнічную спаткаў.

Патурыў, папёр перад сабою
Смецце, бліскавіцу, дождж і гром.
Закружыўся з вырванай вярбою,
Узмахнуў вярбой, як памялом.

Патрывожыў бусла, што усеўся
На таполі з відам на раку.
І прайшоўся вуліцаю сельскай.
На высокім доме здэёр страху.

Праспяваў так дзёрзка, так удала,
І пайшоў, пайшоў пад небакрай.
І душа аб чымсь пашкадавала:
Добры госць, куды ты? Пачакай!

Валуны
Горнуцца к валунам,
І сваё ў іх маўклівае веча.
Хопіць іх на цэлую вечнасць
Дзюбы чысціць лясным груганам.

Спеюць хмаркі ў калысках азёр
Пад дубровамі, пад гаямі.
Вецер вербы вядзе, падганяе
З боку блізкіх літоўскіх гор.

Веюць водарам лес, і палі,
І сады, і кусты мацыёлы.
Пах густы, гул грымотны маторы
У гэты свет навакольны ўплялі.

Падганяй, вецер, падганяй,
Каб не сціхла нішто, не спынілася.
У дарозе між Мінскам і Вільнюсам —
Каля станцыі
Гудагай.

Пясочны гадзіннік маўклівы,
Дзіця яго возьме ў руку:
Сасудзік на дзве палавіны
І тонкі струменьчык пяску.

Цячэ ён, спадае няспынна,
Ці засуш, ці ліўні сякуць.
Ды лішніх нікому не скіне
Драбноткіх часцінак — секунд.

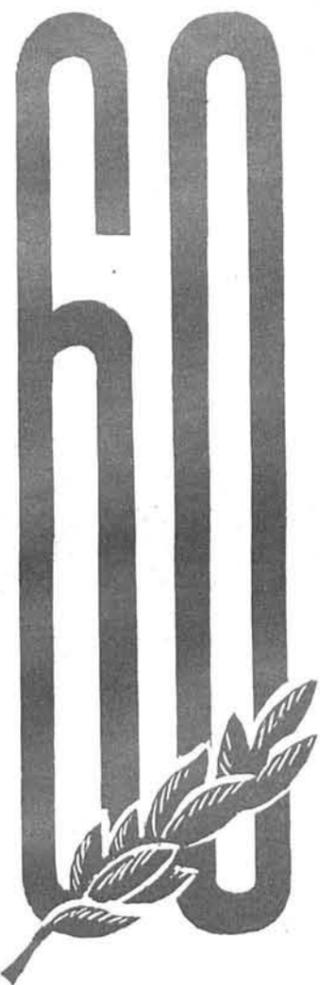
Пясчынка мільгнула — імгненне
У сваёй незалежнай красе.
Так падае ў глебу насенне,
З якога калоссе расце.

Імгненні, што нам дараваны,
Ва ўсходы ці густа ўзвляі?...
Цярушацца часу барханы —
Секунды... стагоддзі... вякі.

Грыбная пара.

Фота А. ГЛІНСКАГА.

ГОД
СА
ВЕЦ
КА
МУ
КІНО

САВЕЦКАМУ КІНО — шэсцьдзесят...

Як многа ўмясцілі ў сябе шэсць гэтых слаўных дзесяцігоддзяў! Гісторыя савецкага кіно пачынаецца з таго памятнага дня — 27 жніўня 1919 года, — калі Уладзімір Ільіч Ленін падпісаў Дэкрэт аб нацыяналізацыі кінавытворчасці. Яшчэ ў той час, прадбачыўшы вялікую сілу ўздзеяння кіно на розум і сэрцы мільянаў людзей, ён назваў кіно самым важным з усіх мастацтваў. Такім хацеў ён бачыць маладое мастацтва. Такім хутка стала і застанецца такім назаўжды савецкае кіно.

Яно нараджалася ў полымі грамадзянскай вайны, у імклівай плыні першых пяцігодак. Амаль на зары свайго жыцця савецкае кіно выйшла на такі высокі ідэйны, творчы ўзровень, што адкрыла новыя шляхі ў мастацтве. Яно прыцягнула ўвагу прагрэсіўных мастакоў усяго свету, за яго імклівым узлётам сачылі са здзіўленнем і глыбокай, шчырай зацікаўленасцю. Маладыя, дзёрзкія кінематаграфісты юнай Савецкай краіны стваралі фільм за фільмам, якія потым увойдуць у залаты фонд сусветнага кінамастацтва, з'явіцца выдатнымі вехамі на шляху савецкага кіно. Не выпадкова ў той час яго майстры так настойліва свярджалі ў сваёй творчасці метады дакументалізма. Яны імкнуліся стварыць рэальны вобраз свайго часу, увасобіць на экране кіпучы энтузіязм, магутны парыв абуджанага рэвалюцыйнага народа. З першых крокаў, з першых стужак савецкага кіно ярка праявілася яго партыйнасць, грамадзянская актыўнасць, імкненне да праўдзівага, глыбокага асэнсавання лёсу чалавека на гістарычным пераломе, непарыўнага сувязь з народам.

Пройдуць гады, дзесяцігоддзі. З'явіцца новыя фільмы, ускладніцца, а магчыма, істотна зменіцца тэхніка кінавытворчасці. Але ніколі не перастаюць хваляваць людзей карціны таго незабыўнага часу: «Стачка», «Браняносец «Пацёмкін»», «Кастрычнік», «Дэпутат Балтыкі», трылогія аб Максіме, «Вялікі грамадзянін», «Мы з Кранштата», «Маці», «Чапаеў». У гэтых карцінах не толькі яркія вобразы, прафесійная даканаласць, глыбокае мастацкае асэнсаванне лёсу краіны, народа.

У гэтых фільмах — жывое дыханне эпохі.

Ары Барбюс, выказваючы сваё ўражанне ад савецкіх фільмаў, заўважыў, бадай, іх самую характэрную рысу: «Савецкае кіно адразу паднялося вышэй усіх іншых дзякуючы свайму вялікаму мастацтву і сацыялізму. Яно паказала ўсё багацце мастацтва вялікай новай ідэі... У савецкіх фільмаў ёсць тое, што проста неацэнна і адсутнічае ў іншых — дар жыцця».

Дар жыцця... У савецкіх майстроў кіно быў новы глядач — зацікаўлены і добрабычлівы, шчыры і патрабавальны. Ён патрабаваў новага мастацтва, у аснове якога была б праўда і высокі пафас рэвалюцыі. І таму на экранах не мог не з'явіцца новы герой. Ён прыйшоў з глыбін народа, з крутых і агністых дарог. Ён прынёс з сабой на экраны свежы вецер рэвалюцыі, жывое дыханне жыцця.

Упершыню ў свеце савецкае кіно яшчэ на самым пачатку свайго шляху фарміруецца як кіно многанакіянальнае. Усё яго далейшае развіццё будзе ў многім вызначаць творчы ўклад майстроў рэспубліканскіх кінематаграфій. Іх актыўнае, плённае супрацоўніцтва і ўзаема-сувязь грунтуюцца на трывалай аснове — на адзінстве ідэалаў, на той духоўнай блізкасці, якой прасякнута ўсё жыццё нашых народаў. Прыклад такіх фільмаў, як «Бацька салдата»,

«Першы настаўнік», «Ніхто не хацеў паміраць», «Белая птушка з чорнай адмецінай», «Канстанцін Заслонаў», «Белы парох» і многія, многія іншыя, створаныя на рэспубліканскіх кінастудыях, пераканаўча сведчыць аб тым, што чым больш глыбока пранікаюць мастакі ў жыццё свайго народа, у сутнасць тых праблем, якімі ён жыў, тым больш хваляючым і яркім атрымоўваецца фільм. Тут няма ніякай супярэчнасці. Савецкія народы аб'ядноўвае агульнасць ідэалаў, духоўнае адзінства. І чым больш глыбокія пласты народнага жыцця даследуе карціна, тым вышэй яе праўдзіваць, мастацкая пераканаўчасць, тым больш глыбока пранікаюць яе вобразы ў сэрца глядача.

ДАР ЖЫЦЦЯ

Творчае, арганізацыйнае супрацоўніцтва савецкіх кінематаграфістаў стала дзейснай сілай нашага кінамастацтва, характэрнай рысай многанакіянальнай культуры Краіны Саветаў. У гэтым узаемадзейні і ўзаемаўплыве нараджаюцца новыя ідэі і вобразы, выпрацоўваюцца эстэтычныя крытэрыі, павышаецца прафесійны ўзровень кіно. Менавіта ў такім творчым супрацоўніцтве і нарадзіліся кінематаграфіі саюзных рэспублік. Яркім сведчаннем гэтага з'яўляецца і шлях кінамастацтва Савецкай Беларусі.

У дваццатыя гады, калі яно фарміравалася яшчэ толькі арганізацыйна, у рэспубліцы не было ні сваёй творчай базы, ні вопыту, ні неабходнага кадраў. І тады на дапамогу беларускім кінематаграфістам прыйшлі майстры кіно Масквы і Ленінграда. Яны шчодро дзяліліся вопытам, дапамагалі тэхнічай, вучылі будучых апэратараў, мастакоў, рэжысёраў. Минула толькі некалькі год, а на экраны краіны ўжо выйшлі першыя беларускія фільмы. А праз якія-небудзь пяць-дзесяць гадоў экраннае мастацтва Беларусі зайвала аб сабе ўпэўнена. На ўвесь голас.

Беларускія кінематаграфісты з удзячнасцю ўспамінаюць сёння імёны тых, хто ў гады маладосці нашага кіно памагаў ствараць першыя фільмы. Гэта рэжысёры Уладзімір Гардзін і Марк Данскоў, Яфім Дзіган і Рыгор Рашаль, кампазітары Сяргей Пракоф'еў і Ісак Дунаеўскі, апэратары Аркадзь Кальцаты і Сяргей Іваноў, акцёры Барыс Бабачкін і Мікалай Сіманаў, Мікалай Чаркасаў і Барыс Ліванаў. Іх было многа, добрых і шчырых сяброў, якія аддавалі свой талент і жар сваіх сэрцаў маладому кіно Беларусі. І яшчэ ўспамінаем мы сёння з глыбокай удзячнасцю тых, хто стаяў ля вытокаў беларускага кінамастацтва. Нашы выдатныя кінарэжысёры Юрый Віктаравіч Тарыч і Уладзімір Уладзіміравіч Корш-Саблін не толькі стварылі цэлы шэраг яркіх, хваляючых фільмаў, вызначыўшы тым шляхі, на якіх сфарміруецца лепшыя традыцыі беларускага кіно, але і выхавалі выдатную плеяду таленавітых майстроў, якія сёння памянаюць гэтыя традыцыі.

З першых фільмаў маладое кінамастацтва рэспублікі абвясціла сваім героем чалавека новай эпохі, акрыленага верай у перамогу камунізму, барацьбіта, будаўніка сацыялістычнай Айчыны. На экраны выйшлі ре-

роі новай эпохі — чырвонагвардзейцы і партызаны, рабочыя і сяляне, энтузіяты першых пяцігодак. І не выпадкова яшчэ на зары беларускага кіно наміраўся тым асноўным напрамкі, якія на многія гады вызначыць характар творчасці кінематаграфістаў рэспублікі — гэта тэма народнага гераізму і тэма сучаснасці.

Ужо ў фільме Ю. Тарыча «Лясная быль» — першым нашым мастацкім фільме, створаным у 1926 годзе, — тэма народнага гераізму прагучала моцна і пранікнёна. У наступныя гады яна набыла глыбокае і шматграннае асэнсаванне ў фільмах «Хвоі гамоняць», «Кастусь Каліноўскі», «У агні народжаная», «Першы ўзвод», «Адзінаццатае ліпеня»,

«Балтыцкі». Побач з фільмамі гераіка-патрыятычнай тэматыкі ў тым жады ствараецца ня мала карцін, у якіх кінематаграфісты ўвасабляюць тым глыбокай змені, што адбываюцца ў жыцці рэспублікі, народа. Успомнім такія карціны, як «Двойчы народжаны», «Да заўтра», «Шлях карабля», «Шукальнікі шчасця», «Залаты агні», «Дачка Радзімы».

Беларускае кіно хутка набыло папулярнасць, шырокае прызнанне крытыкі і глядачаў. Усё савецкае кінамастацтва тых гадоў ішло нязведанымі шляхамі, яно смела адкрывала новыя тэмы, новыя пласты народнага жыцця, актыўна свярджала тым гуманістычным прыწყпы, якія ўражывалі праз некалькі гадоў трэба было са зброяй у руках абараняць ад фашысцкай навалы. На франтах Вялікай Айчыннай, у партызанскіх атрадах, пад смяротным агнём, франтавыя кінааператары адзілі больш чатырох мільянаў метраў кінахронікі, стварыўшы сапраўдныя летапісы вялікага подзвігу народа. І сёння, калі мільёны людзей ва ўсім свеце глядзяць дваццаць фільмаў «Вялікай Айчыннай», яны бачаць не толькі подзвіг савецкіх воінаў, якія ўратавалі чалавецтва ад фашысцкай няволі, але і схільнае галоўны перад мужнасцю тых, чые кінакамеры ўвекавечылі святую імгненні гэтага подзвігу.

Прайшло трыццаць чатыры гады са дня Перамогі, а тэма народнага гераізму, як і раней, хвалюе майстроў савецкага кіно. У наш трывожны час, калі па экранах Захаду разліўся паток фільмаў, прасякнутых недавер'ем да людзей, савецкія карціны аб падзеях Вялікай Айчыннай вайны рассяваюць баязлівасць перад будучыняй, свярджваюць веру ў чалавека. Увасобіць веліч і прыгажосць савецкага характару, даследаваць вытокі ўсенароднага подзвігу імкнуцца майстры кіно розных пакаленняў у фільмах «Балада аб салдаце», «Маладая гвардыя», «Лёс чалавека», «Ляццяць журавы», «Іванава дзяцінства», «Яны змагаліся за Радзіму», «Вызваленне», «Салдаты свабоды». Актыўна і плённа працуюць над гэтай тэмай і кінематаграфісты Беларусі. Яны стварылі ня мала карцін, прысвечаных подзвігу народа ў Вялікай Айчыннай вайне. Прыгадаем такія карціны, як «Канстанцін Заслонаў», «Гадзінік спыніўся апоўначы», «Рўіны страляюць...», «Альпійская бала-

да», «Бацька», «Праз могілкі», «Я родам з дзяцінства», «Вайна пад стрэхамі», «Доўгія вёрсты вайны», «Чорная бяроза»...

Асэнсуючы лёс краіны і народа, савецкае мастацтва заўсёды імкнулася стварыць праўдзівы, яркі вобраз чалавека працы, раскрыць яго духоўны свет, паказаць яго веліч і прыгажосць. І на гэтым шляху ў савецкага кіно было ня мала сапраўдных творчых перамог. Гэта «Сустрэчны» і «Трактарысты», «Камуніст» і «Старшыня», «Твой сучаснік» і «9 дзён аднаго года», «Старыя сцены» і «Прэмія».

Тэма сучаснасці была і застаецца галоўнай тэмай савецкага кіно. Толькі за тры апошнія гады на студыях краіны было створана больш двухсот фільмаў, прысвечаных людзям нашага часу. У лепшых карцінах гэтай тэматыкі паглыблена і шматгранна раскрыта характар чалавека.

У беларускім кінамастацтве тэма сучаснасці, побач з тэмай народнага гераізму, на многія гады вызначыла напрамак творчых пошукаў кінематаграфістаў, адкрыла адну з найбольш цікавых і хваляючых старонак нашага кіно. З першых пасляваенных гадоў, калі Уладзімір Уладзіміравіч Корш-Саблін стварыў сваю карціну «Новы дом», сучаснік з яго думамі і клопатамі стаў галоўным героем многіх беларускіх фільмаў. Гэта «Вуліца без канца» і «Расклад на паслязаўтра» І. Дабралюбава, «Час яе сыноў» і «Нядзельная ноч» В. Турава, «Воблак» і «Гарантуе жыццё» Б. Сцяпанавы, «Узбочына» і «Сын старшыні» В. Нікіфаравы. Але колькі б ні было зроблена на галоўным напрамку творчасці, гэта трэба лічыць толькі першай спробай, толькі разведкай найбольш важных тэм. У нас яшчэ мала фільмаў, якія глыбока закраналі б сэрца глядача, узнімаліся б да асэнсавання сапраўднага маштабу сацыяльных з'яў, праблем і характараў. Беларускія кінематаграфісты добра разумеюць сваю адказнасць перад партыяй і народам, перад мільянамі глядачоў, якія чакаюць ад іх праўдзівых, глыбокіх і высокамастацкіх фільмаў.

Сёння для беларускага кіно ў распрацоўцы гэтых важных тэм характэрна імкненне да глыбокага і шматграннага асэнсавання тых сацыяльных, маральных праблем, якія ў многім вызначаюць жыццё рэспублікі. Над адной з такіх актуальных тэм працуе з рэжысёрам Віталіем Чацверыковым група сцэнарыстаў, у якую ўваходзяць пісьменнікі Вячаслаў Адамчык, Віктар Казько і кінадраматург Фёдар Коней. Яны завяршаюць работу над сцэнарыем двухсерыйнага шырокафарматнага фільма «Палессе», які будзе першай спробай мастацкага асэнсавання вялізнага комплексу эканамічных, сацыяльных, маральных праблем, характэрных для сённяшняга Палесся. Вобраз камуніста, выдатнага чалавека нашай эпохі ўвасабіць у фільме «Трэцяга не дадзена» Ігар Дабралюбаў. Галоўным героем гэтай карціны будзе камуніст Васіль Захаравіч Корж.

Многія студыі нашай краіны ўсё больш актыўна распрацоўваюць сацыяльна значныя тэмы сучаснага жыцця, смела выходзяць на самыя складаныя праблемы. Глыбокія праблемы, якія адбываюцца сёння ў творчым працэсе кінамастацтва — вынік вялікай і плённай работы па ажыццяўленні дзеячамі кінамастацтва ўказанняў партыі па ўздыму ідэйна-выхаваўчай дзейнасці ва ўсіх галінах культуры.

Уладзімір ХАЛІП,
галоўны рэдактар
Дзяржкіно БССР.

БЕЛАРУСКАЯ КІНЕМАТАГРАФІЯ мае, па сутнасці, два пачаткі сваёй гісторыі. Пасля вызвалення рэспублікі ад фашысцкіх акупантаў кінавытворчасць давялася наладжваць фактычна занова. І прайшлі 6, напэўна, гады, першы чым на экраны з'явіліся кінакарціны з маркай «Беларусьфільма», калі б не вялікая жыватворчая сіла — дружба і ўзаемадапамога брацкіх народаў нашай краіны. Янчэ ішла вайна, а ў лабараторыях і цэхах Цэнтральнай студыі дакументальных фільмаў стваралася вогненная кіназапаля «Вызваленне Савецкай Беларусі». Дапамогу маскоўскіх, ленынградскіх, кіеўскіх студыяў беларускія кінематаграфісты атрымлівалі і тады, калі ў цяжкіх умовах пасляваеннай разрухі аднаўлялі ў рэспубліцы кінавытворчасць. Таму і змаглі адлюстраваць у кіначасопісах і дакументальных стужках усенародны подзвіг у ваенны і пасляваенны час.

У 1947—1948 гг. на ўсесаюзны экран выйшлі беларускія фільмы: мастацкі — «Новы дом» і дакументальны — «Савецкая Беларусь» рэжысёраў У. Корш-Сабліна і Л. Голуба. Сёння лёгка разглядаецца і аблегчаецца канфліктаў, і схематызм вобразаў першай пасляваеннай мастацкай кінакарціны. Але тады важна было пачаць, даказаць, што творчы калектыв набірае сілу. Дакументальны фільм, у якім знайшлі адлюстраванне першыя поспехі ў адраджэнні рэспублікі, грамадскае і друк расцанілі як творчае дасягненне беларускіх кінематаграфістаў. У цесным, нязручным для кінавытворчасці пэрыядзе (дзе цяпер размясціліся праўленне Саюза кінематаграфістаў БССР і Дом кіно) былі створаны і іншыя кінастужкі — дакументальнае сведчанне часу.

І вось выпуск у 1949 годзе «Канстанціна Заслонава» (пастаноўшчыкі У. Корш-Саблін і А. Файншмер). З гэтага фільма, адзначанага ў 1950 годзе Дзяржаўнай прэміяй СССР, бярэ пачатак у беларускім кіно мастацкі кіналетпіс подзвігу герояў-патрыётаў, якія мужна змагаліся з ворагам у падполлі і партызанскіх злучэннях. Сярод герояў-патрыятычных твораў пасляваеннага гадоў «Канстанціна Заслонава» вылучаецца дакументальнае адлюстраванне падзей, яркае вобраза галоўнага героя, створанага вядомым савецкім артыстам кіно У. Дружніковым. Быў у фільме і самабытны народны характар — слесар аршанскага паравозага дэпо Кропля. Выдатны майстар беларускай сцэны Г. Глебаў паказаў яго палкім патрыётам, чалавекам смелым і рашучым, разам з

тым па-народнаму мудрым. Няможа ў нашым кіно такіх персанажаў, у якіх савецкая сутнасць характару так трапіла раскрылася б у нацыянальнай форме.

Значныя перамены адбыліся ў савецкім кіно ў сярэдзіне і другой палавіне 50-ых гадоў. Закончыўся так званы перыяд колькаснай абмежаванасці карцін, пачалося інтэнсіўнае развіццё нацыя-

мі момантамі. 50-я гады яшчэ адметны тым, што з'явіліся фільмы, адрасаваныя юнаму глядачу. «Дзеці партызана» былі як бы першай спробай у гэтым накірунку. Рэжысёр Л. Голуб дасягнуў большага поспеху ў фільмах «Міколка-паравоз» і «Дзяўчынка шукае бацьку». Запамінальны сюжэт, шчырасць пачуццяў, актыўнасць галоўнага героя, ідэйная дакладнасць — гэтыя

мелі прыныповае значэнне для развіцця экраннай публіцыстыкі, бо скіроўвалі ўвагу аўтараў да даследавання фактаў, вобразнага іх адлюстравання.

Беларускае кіно здаўна асэнсоўвала гераічнае мінулае народа і важнейшыя сацыяльныя працэсы сучаснасці. Калі на першым накірунку рух нашага кінамастацтва можна ўвогуле пазначыць лінійнай, якая паступова ўзнімаецца, то на другім — толькі асобнымі штырхамі. У дакументалістыцы яшчэ можна прыкмеціць стужкі, якія прарываліся за роўнядзь ілюстрацыйнага паказу сучаснасці («Слуга народа», «Праўда аб секантах-пяцідзсятніках», «Гродзенскі кашалёк», «Горад робіцца святлейшым», «Шчырая размова»). Стваральнікі ж мастацкіх фільмаў доўгі час вельмі нясмела дакраналіся да сучаснасці і сучаснікаў. «Зялёныя агні», «Кажаннем трэба даражыць», «Строгая жанчына», «Пасялі дзяўчаты лён», «Веснавія наваліны», «Шчасце трэба берагчы», «Нашы суседзі» — закралі розныя бакі пасляваеннага жыцця рэспублікі (наватарства на транспарце, маральныя пытанні, сельскагаспадарчыя праблемы). Ды ў большасці выпадкаў — толькі слізганне па паверхні актуальнай тэмы. Нашаму экрану наогул у пасляваенны час не ставала сур'ёзных фільмаў аб сучаснасці. Таму дагэтуль помніцца нямогія тагачасныя ўлачы — «Вясна на Зарэчнай вуліцы», «Чужая радня», «Вялікае жыццё», «Вяртанне Васілія Борнікава». Дзесьці побач з імі можна размясціць беларускія стужкі — «Шчасце трэба берагчы» па аповесці «Нявестка» А. Кулакоўскага ў пастаноўцы І. Шульмана і «Наперадзе — круты паварот» (А. Маўзона, Р. Віктараў). Пачыналася паглыбленне ў жыццёвыя праблемы, характары людзей і абставіны іх праўлення.

Гэтыя здабыткі былі творчымі ступенямі на шляху да такіх выдатных фільмаў, як «Старшыня», «Твой сучаснік». Выхад іх абумоўлены значнымі пераменамі як у самім жыцці краіны, так і ў мастацтве. Партыя накіроўвала ўвагу грамадскасці і мастакоў на вырашэнне складаных задач, на рашучы ўздзеянне ўсіх галін народнай гаспадаркі. Вялікая роля надавалася важнейшаму з мастацтваў — кіно. У краіне рэзка ўзрасла колькасць фільмаў, якія выпускаліся як на цэнтральных, так і на рэспубліканскіх студыях (калі ў пасляваенны час гадавая кінапрадукцыя складала 15—20 мастацкіх фільмаў, то на пачатку 60-ых гадоў яна дасягнула ўжо лічбы 120—130). Пашырылася тэматыка і жанры, больш разнастайнымі сталі прыніцы

З ПРАЕКЦЫЯЙ НА ЖЫЦЦЕ

нальных кінематаграфій. Намаціўся новы падыход да паказу чалавека на вайне і ў працы: пісьменнікаў, кінематаграфістаў больш сталі цікавіць не падзеі, а псіхалагічны стан герояў, матывы іх паводзін. Можна нагадаць некаторыя ленынградскія стужкі, маскоўскія кінастудыі — «Ляцкі журавы», «Балада пра салдата», «Дом, у якім я жыў». У беларускім кіно ў гэты час з'явіліся такія этапыны творы, як «Гадзінік спыніўся апоўначы» і «Чырвоная лічба». Аўтары першага (А. Кучар, М. Фігуроўскі, У. Акуліч) імкнуліся паказаць мінікі падпольшчыкаў не толькі ў баявых дзеяннях, а і ў ідэалагічным, псіхалагічным паядынку з ворагамі. Другая стужка адметная тым, што драматургі А. Куляшоў, А. Кучар, рэжысёр У. Корш-Саблін, аператар Ю. Фогельман прыгодзілі сюжэт падначалілі выяўленню вобраза рэвалюцыянера, паказалі сталенне рэвалюцыянера ва ўмовах падпольнай барацьбы. Праўда гісторыі, убачаная праз прызму рамантыкі, дакладнасць характараў герояў — тое галоўнае, што абумовіла ідэйную значнасць і мастацкую цікавасць фільма.

Гэтыя прыніцы паступова складваліся ў традыцыі, характэрныя для пасляваеннага беларускага кіно. Вытокі іх — у фільмах 30-ых гадоў, калі рабілася спроба рамантычнага погляду на рэвалюцыйны падзеі з'яднаць з індывідуалізацыяй вобразаў. Але тады сутыкаліся класы, іх прадстаўнікі, цяпер жа канфлікт данаўняўся маральна-псіхалагічны-

якасці не толькі абумовілі вартасць паямыненых твораў, але і ўзбагацілі прыніцы асэнсавання гераічнага мінулага народа. У наступныя гады рэжысёр прадоўжыць гэтую лінію ў фільмах «Вуліца малодшага сына», «Анюціна дарога», «Паланез Агінскага» (за гэты фільм К. Губарэвіч, Л. Голуб, Р. Масальскі атрымалі Дзяржаўную прэмію БССР), «Маленькі сяржант».

Гераіка-патрыятычная тэматыка знайшла адлюстраванне ў многіх дакументальных кінастужках («Бацька Мінай», «Дачка партыі» — пра Веру Харужую, «Балада пра маці», «Дарога без прывалу» і інш.). У іх былі незвычайнай каштоўнасці кіна- і фотадакументы, факты і звесткі аб героях вызваленчай барацьбы. Аднак да публіцыстычных абагульненняў дакументалісты яшчэ толькі падыходзілі. Больш шырока дзяпазон аўтарска-рэжысёрскага погляду ў дакументальных фільмах 60-ых гадоў. «Арліная крыніца» (сцэнарый А. Вялюгіна, рэжысёр В. Сукманаў), «Генерал Пушча» (А. Вялюгін, І. Вейнраў), «Штыркі да партрэта» (М. Бярозка, К. Славін, У. Цяслюк, Р. Ясінікі, І. Пікман) — творы кінапубліцыстыкі, у якіх з канкрэтных біяграфій герояў-патрыётаў, гістарычных фактаў, кадраў хронікі складалася вобраз народа-змагара. Гэты вобраз напаяўся новым зместам у мностве кінаарысаў і поўнаметражных фільмаў. Сярод іх — «Пакараны смерцю ў сорак першым» (В. Марозаў, В. Чацверыкоў, В. Арлоў), «У агні жыцця» (В. Панамароў, І. Вейнраў), якія

ДАКУМЕНТЫ ЎЗРУШАЛЬнай СІЛЫ

З кім гаварыць пра мастацтва дакументальнага кіно на Беларусі? Вядома — з Анатолем Вялюгіным. Яго дасведчанасць і вопыт не маюць роўных сабе. Дастаткова сказаць, што на яго сцэнарыйх створана больш чым трыццаць дакументальных стужак. З іх — дванаццаць поўнаметражных. «Генерал Пушча», «А зязюлі кукавала...», «Агонь», «Кветкі ў снежні», «Колькі ішчасцо год», «Вясна вярнаецца», «Мера любові», «Вялая вежа» (сцэнарый напісаны разам з С. Спашновым), «Дарога без прывалу» (сааўтар Р. Ілхай), «Балада аб мужнасці і любові» (сааўтар М. Тараткевіч). Сцэнарый «Генерала Пушчы» адзначаны Дзяржаўнай прэміяй БССР. Цяпер да гэтага пераліку можна дадаць не так даўно створаны мастацкі фільм «Раха ў пушчы» і зусім новы дакументальны стужкі — «Зямля і зоры», «Хлопец з вёскі Белае». Кіназапаля, кінабалада — вось жанры гэтых стужак. Як гэта адбылося, што пазія ўносіць новае ў дакументальнае кіно і пашырае далейшыя хранікальнага паказу жыцця? І наогул, як уваходзяць законы мастацтва ў наш «Летапіс»? Гэта не толькі тэарэтычныя пытанні, якія вымагаюць адказу; яны патрабуюць абмеркавання, сур'ёзнага, удумлівага даследа-

На пачатку нашай размовы я затрымалася на прызначэнні мастака-дакументаліста. Прыгадаліся словы Д. Вертава: «Ён разведчык. Ён назіральнік. Ён страляе. Ён следзпыт. Ён даследчык. Але ён яшчэ і паэт. Ён пранікае ў жыццё з мастацкімі намерамі...» Вось апошнія словы і будучы тэмай нашай гаворкі.

Мастацкія намеры...
— Здаецца, Іганес Бехер, — кажа Анатоль Сцяпанавіч, — заўважыць, што кепска, калі паэт толькі паэт. Нельга вырабляць вершы бесперапынна. Неабходны таксама прамежкі жыцця, калі можна набраць дыхання... Для мяне такім прамежкам і ёсць кіно. Дакументальнае кіно — не апасродкаваная, а непасрэдная форма жыцця. Калі я скажу: яно дапамагае ўзбагаціць мае веданне жыцця, — гэта яшчэ будзе не ўсё. Яно памагае задумацца. І абдумаць. Ты ж у галаве носіш не толькі асобны факт, тваё мысленне робіцца асацыятыўным. Ты асэнсоўваеш убачанае з мэтай вобразнага адкрыцця сутнасці з'явы. Асэнсоўваеш, каб дайсці да ісціны гэтай або іншай «сумы фактаў». І ўсё гэта на матэрыяле назіранняў.

Хто-ніхто яшчэ лічыць, быццам дакументальны экран — гэта набліжэнне да факта. Ніхто канчаткова наблізіцца да яго не можа! Ды і навошта гэта? Калі дакумент ці факт пройдуць праз творчы тэмпермент і ператворацца ў феномен мастацтва, яны адразу ж з'яўляюцца больш значымі, чым тыя, што былі ў рэчаіснасці ў якасці «аб'екта» здымкаў...
Бывае і наадварот. Толькі як гэта заўважыць — адваротнае? Мярне ўразіла прызнанне аднаго дакументаліста, аўтара фільма «Ніна». Першапачатковая назва была — «Бей!» і раптам такое: «Я не дацягнуў да гэтай назвы...». Якая шчырасць і якая самакрытычнасць!.. «Не дацягнуў», — і штосьці самае важнае засталася там, у жыцці.

Калі доўгі час сочыш за людзьмі, занятымі сваёй любімай працай, бачыш — адухоўленасць! Адкуль яна? Гэта нават больш за любоў да сваёй працы, гэта нешта больш складанае. Гэтае «больш», напэўна, узнікае незалежна ад характараў чалавека: калі ён працуе, ён увесь у працы. Так у самім жыцці прасты факт працы робіцца з'явай мастацтва. Толькі здымай! Вядома, калі ў цябе ўзнік «мастацкі намер». Толькі наяўнасць такога намеру вызваляе ад страху перад мананалізацыяй метадаў мыслення.

Вось, напрыклад, здымалі мы «А зязюлі кукавала...». Можна было б пайсці па кругах жыцця. Ды мроілася нешта небанальнае, незнаёмае. Што? Рап-

там мы натрапілі на этнаграфічны фільм аб Палессі пачатку 20-ых гадоў. Сюды рашылі падвесці хроніку: былі кадры сяўбы, малацьбы, сялянскага побыту, тужлівыя кадры вяселля... Дакументальна зафіксаваныя абставіны жыцця будучага паэта.

— Фіксацыя жыцця — фіксацыя гістарычнага працэсу?

— Хутчэй ўзаемапрацікненне! — падкрэслівае А. Вялюгін. — Не адрываць руку ад пульсу жыцця. Патрэбна свая тэндэнцыя, сваё бачанне свету, гісторыі. Не адыходзіць ад таго, што было, — і ўсё ж нешта дадаць. Асвятленне сваё. Душэўнае. Быццам і прыдуманая табой, але ўсё «як у жыцці». Гэта намацоўваеш яшчэ пры задуме. Яшчэ толькі рыхтуешся праглядаць хранікальныя матэрыялы, але ўжо адчуваеш, які настрой кадраў табе патрэбны...

— Задума ўвасабляецца ў сцэнарый. Напэўна гэта мае сваю спецыфіку ў дакументальным кіно. Нельга прадбачыць усё тое, што адбудзецца ў часе здымак. Тут патрэбна зваротная сувязь — не толькі, каб жыццё ўціскалася ў строгія рамкі дакумента, але каб і сам матэрыял быў жыццёвым. На такім творчым шляху шмат рыфаў. Недадрама ж сцэнарый і называюць «картай Пталемеея». Чым вы карыстаецеся пры стварэнні сцэнарыяў?

— Не люблю, калі фільм заказваюць. Што значыць: «Падумаі на тэму!» Вось калі сам знаходзіш тэму! Значыць, выпсела ў душы. Так, доўгі час мне не даваў спакою лёс Лук'яноўча. Памятаецца: нязвычайны вартавы ў Берліне. Здаецца, усе катэгорыі філасофіі ўвайшлі ў адзін-адзіны жыццёвы факт. Ён не мае варыянтаў — адзіны і несмяротны. Для кінапубліцысты асабліва важна знайсці той раней «некранны штырх» рэчаіснасці, які можна цалкам — у адпаведнасці са сваёй задумай — перанесці ў будучы твор. З моманту ўспрыняцця пачынаецца яго асваенне. Тое і другое, факт і асабісты перажыванні, сплываюць (або раптоўна!) зліваюцца ў адно. І пры ўсім гэтым сцэнарый дакументальнага фільма — гэта толькі план, толькі арыенціры. У жыцці многа такога, што не заплануеш і не прадуладзіш.

Памятаецца фільм рэжысёра Р. Ясінскага «Адзін дзень у маі»? На Віцебшчыне жыўць бацькі юнай разведчыцы, што загінула ў Айчынную. У самотным лесе стаіць помнік. Нам патрэбна была раптоўная сустрэча. Мы сустралі іх кожнага паасобку. І вось яны ўсе разам. У сцэнарый так і стаяла — сустрэча.

Хто ж мог прадуладзець, як можна было запланаванаць тое, што адбылося ў сапраўднасці?

мастацкага асэнсавання рэчаіснасці.

На першым Устаноўчым з'ездзе работнікаў савецкай кінематографіі, які адбыўся ў лістападзе 1963 года, было адзначана, што знікла само паняцце «кінематографічная правінцыя», бо мясцовыя студыі набылі вытворчую і творчую культуру. Шырокія перспектывы для мастакоў адкрывалі рашэнні з'ездаў КПСС; настанова ЦК КПСС «Аб мерах па далейшым паляпшэнні кіраўніцтва мастацкай кінематографіяй» канкрэтызавала меры, якія садзейнічалі перабудове кінапрадзёсу ў сувязі з новымі задачамі і магчымасцямі.

Змены, якія адбываліся ў савецкім кінамастацтве на пачатку 60-х гадоў, бачны па стане беларускага кіно. Уступіла ў строй студыя «Беларусь-фільм», аснашчаная новай тэхнікай. Павялічыліся вытворчыя магчымасці, а з імі і колькасць выпускаемых фільмаў (замест 2-3 ігравых карцін — 5-6 у год; апрача таго, да паўсотні назваў розных кароткаметражных, дакументальных, навукова-папулярных і вучэбных стужак). Калектывы папоўніліся маладымі кваліфікаванымі кадрамі — рэжысёрамі, апэратарамі, мастакамі, гукаапэратарамі, акцёрамі, рэдактарамі і іншымі кінаспецыялістамі. У святле рэальных перспектыв студыя ўзрастае ўвага да работы ў кіно пісьменнікаў і публіцыстаў, пачалася навукова-даследчая работа ў галіне кінамастацтва. З'явіліся фільмы-назіранні, сацыялагічныя нарысы, змястоўныя кінапартрэты, публіцыстычныя нарысы на актуальныя тэмы. На працягу некалькіх гадоў рэжысёры і апэратары назіралі за адным класам гомельскай школы. Ад нарыса «Урок даўжынёю ў год» да фільма «Дзесяць год пасля, або Надзея і трылогія 10-А» перад кінакамерай прайшоў складаны працэс фарміравання падлеткаў, галерыя выразных вобразаў. Фільм-назіранне шырока дэманструваўся на ўсесаюзным экране, пра яго пісала кінапрэса, кінапубліцысты Л. Браслаўскі, В. Сукманаў, Р. Ясінікі сталі лаўрэатамі прэміі імя ЛКСМБ.

Своеасабліва з'ява ў кінапубліцыстыцы — тэтралогія «Жанчына з забітай вёскай», «Нямы крык», «Жменя пяску», «Суд памяці» і «Апошнія слова». Аўтары цыкла пісьменнікі А. Адамовіч, Я. Брыль, У. Калеснік і рэжысёр В. Дашук свой боль і гнеў, публіцыстычны пафас вынеслі на экран дзеля таго, каб ніхто і ніколі не мог забыцца на тое, што такое фашызм, чым ён пагражае чалавецтву. Этаны гісторыі рэспублікі, вобраз народа — змагара і стваральні-

ка адлюстраваны ў поўнаметражным фільме «Зямля мая — лёс мой», адзначанага прызам журы XII Усеаюзнага кінафестывалю. Аўтары яго (М. Бярозка, У. Мацвееў, К. Славін, Ю. Лысятаў, Р. Ясінікі, А. Алай, С. Пятроўскі) паказалі сучасную Беларусь у водбліску мінулых гадоў, што дало ім магчымасць наглядна раскрыць шлях, пройдзены рэспублікай за 60 гадоў. У беларускім кіно прыкметныя змены пачаліся тады, калі разам са старэйшымі майстрамі пачалі ставіць фільмы рэжысёры пасляваеннага пакалення В. Тураў, Б. Сцяпанавіч, І. Дабралюбаў, В. Чацверыкоў. У іх былі і ёсць аднакурснікі па інстытуце кінематографіі — аднадумцы па творчых намерах апэратары і мастакі (А. Забалоцкі, Ю. Марухін, Я. Ігнацькеў, У. Дзяменцкеў і іншыя). Ужо дэбютныя стужкі пачатку 60-х гадоў сведчылі аб імкненні па-новаму, у адпаведнасці з патрабаваннямі часу, асэнсоўваць падзеі вайны і сучаснасці. Творчыя моладзь цікавілі тэмы духоўнага рэзерву, якія дазволілі савецкім людзям выстаяць і перамагчы ў страшэннай вайне з фашызмам. «Праз могілкі» і «Я родам з дзяцінства» В. Турава, «Альпійская балада» Б. Сцяпанавіча, «Іван Макаравіч» І. Дабралюбава — рознага зместу і почэрку фільмы, але ва ўсіх пошук, імкненне падрабязна разгледзець чалавека, паказаць яго стан, матывы ўчынкаў у складаных жыццёвых абставінах. Мянjalіся прыярытэты асэнсавання невычэрпнай тэмы народнай героікі, рэжысура больш уважліва ставілася да псіхалагічнага стану чалавека. В. Чацверыкоў у кінаарысах і тэлевізійным цыкле «Руіны страляюць...» арганічна спалучае дакументалізм, публіцыстычнасць з дакладнымі характарыстыкамі герояў Мінскага падполля. У наступных фільмах аб трагедыі і подзвігу народа — «Польмя» і «Чорная бяроза» — рэжысёр імкнецца з'ясуваць падзеі пайдань з пранікненнем у характары герояў.

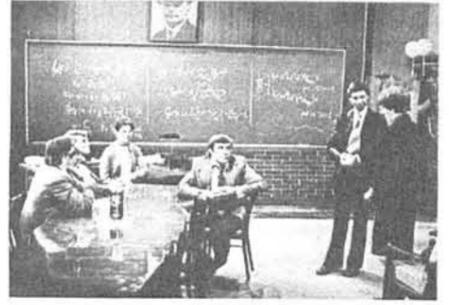
Нельга сказаць, што ўсе названыя вышэй кінатворы — мастацкія завершаныя і дасканалыя, але, разам узятыя, яны ўзбагацілі гераічны кіналетаніс, узялі беларускае кіно на новы ўзровень і вызначылі шлях для далейшых пошукаў. Адначасова з рэжысёрамі старэйшага пакалення У. Корш-Сабліным, Л. Голубам, І. Шульманам і іншымі новае пакаленне кінематографістаў усведамляла сваю грамадзянскую адказнасць перад часам, яго патрабаваннямі, да якой бы тэматыкі яно ні звярталася. Калі В. Тураў ставіў дыялогі па рамане А. Адамовіча «Вайна пад стрэхамі» і «Сыны ідуць у бой», галоўная задача бачылася ў тым, каб

выявіць у савецкіх людзях, што трапілі пад акупацыю, тая якасці, якія выхаваны сацыялістычным ладам жыцця і што не можа знішчыць ніякая варожая сіла. Пра герояў розных часоў фільмы «Я, Франціск Скарына» і «Бацька», а для рэжысёра Б. Сцяпанавіча блізка агульная ідэя высакароднага подзвігу ў імя Радзімы, народа.

Прыходзяць новыя пакаленні ў рэжысуру і пераймаюць эстафету грамадзянскага мужання на рэвалюцыйнай і героіка-патрыятычнай тэматыцы. Не выпадкова таму ў творчай біяграфіі В. Нікіфарова фільмы «Зімародак» і «Хлеб пахне порахам», В. Рубінчыка — «Чырвоны агітатар Трафім Глушкоў» і «Вянок саветаў». Не толькі рэжысёры, — усе, хто з імі працаваў, праглі сэрцам дакрануцца да подзвігу, раскрыць прыроду подзвігу ў імя высакародных ідэалаў, падкрэсліваючы новыя аспекты кінематографічнага асэнсавання таго, што дэталю перажыць і здзейсніць савецкім людзям у цяжкія гады змагання з фашызмам. Нельга не звярнуць увагу і на тэлевізійную трылогію па творах В. Быкава «Доўгія вёрсты вайны» (рэжысёр А. Карпаў, апэратары А. Булінскі, Э. Садрыеў). Лёс рэспублікі, яе духоўныя сілы адлюстраваліся ў характарах братоў Гулявых — героях дыялогі «Час яе сыноў». «Нядзельная ноч» таго ж рэжысёра В. Турава па сцэнарыі А. Петрашкевіча — мастацка-публіцыстычнае асэнсаванне вострай сацыяльнай праблемы. Не прайшлі міма ўвагі глядачоў «Сын старшынні» і «Абочына» В. Нікіфарова, «Вуліца без канца» і «Расклад на паслязўтра» І. Дабралюбава.

У даволі шырокім спектры асвятлення сучаснасці — творы розных жанраў і праблематыкі («Воблакі», «Гарантую жыццё», «Вялікі трамплін», «Сямейныя абставіны», «Сустрэча ў канцы зімы»). Іх пастаноўшчыкі Б. Сцяпанавіч, Л. Мартынюк і І. Шульман — рэжысёры розных пакаленняў і творчых схільнасцей. Аднак іх імкненне — разглядаць сюжэтны калізіі праз прызму маральных крытэрыяў, выяўляць у чалавеку закладзены савецкім ладам жыцця духоўны рэзерв. Гэта — у рэчышчы пошукаў усяго савецкага кінамастацтва. Трэба заўважыць, што як у названых фільмах, так і ў многіх іншых, кінематографісты яшчэ абмяжоўваюцца пераважна пастаноўкай праблем, выяўленнем сваіх адносін да іх. Ісці ў глыбіню жыццёвых сітуацый, сучасную форму падрадкоўваць выяўленню істотных рыс сучаснікаў — задачка нашага кінамастацтва.

Ефрасіння БОНДАРАВА.

Кадры з кінафільмаў «Сын старшынні», «Нядзельная ноч», «Расклад на паслязўтра», «Сустрэча ў канцы зімы».

Такое перажыта!
Такі нясцёрпны боль!

Не галашэнне маці, плач самой Прыроды.

Такое нельга перакласці на словы. Нават пасля самой падзеі. Толькі душой кранаешся: яна—сведка.

Сцэнарыі вядзе да таго, што павінна адбыцца на экране. І яшчэ адно патрабаванне: быць у матэрыяле, жыць у матэрыяле, ведаць цану не толькі фактам — адасобленым і выпадковым, — а іх спалучэнню, узаемадзеянню. Бачыць не факцікі, а «аграмаду фактаў», як любіў казаць Вертаў.

— Дакументаліст заўсёды мае справу з акіянам фактаў; сцэнарыі — гэта спроба пракласці шлях у гэтым акіяне, адчуць драматычнасць факта. У ёй — аўтарская пазіцыя. Ці заўсёды яна выяўляецца? Неадарма ж узнік тэрмін — «аўтарскае кіно». Тут справа не толькі ў рэжысуры... А роля драматычнага фактаў і аўтарскай пазіцыі — адказнейшая!

— Кінафільм — твор калектыву. І найменне «аўтарскае» вызначае наяўнасць у творы пазіцыі аўтара. Тут, бывае, аддаеш крыві і нерваў больш, чым пры напісанні вершаў. Пазіцыя ўсюды застаецца пазіцыяй, калі яна — пазіцыя.

Я не разумею, чаму да дакументальнага жанру трэба падыходзіць толькі з пункту гледжання пазнавальнага, утылітарнага? Перш, чым круціць стужку, яе трэба загартваць у полымі грамадзянскай страсці. Гартуючы, правяраеш унутраныя сведанні яе структуры. Размова павінна ісці аб сутнасці праўды, аб актыўнай пазіцыі мастака-грамадзяніна. Пазіцыя і праўда — непарыўныя. Пазіцыя ісціны — вось задача.

Што стаіць за драматычнасцю факта?

Калі, акрамя інфармацыі, з'яўляецца яшчэ нешта; калі факт пралівае нейкае святло на з'яву. Калі адлюстраванае дакументальным кадрам цікавіць многіх, а не толькі заядлых чытачоў рубрыкі «Здэрэнні».

Мы здымаем фільм «На трывожных скрыжаваных». Герой — чэкіст Станіслаў Ваўпшасеў. Вось дзе жыццё аднаго з нас увабрала жыццё веку! 20-ыя гады — партызан; 30-ыя — Іспанія; 40-ыя — вызваленне роднай зямлі. Не ў кожнага з нас лёс перакрываецца з часам, а тут сама эпоха выбрала героя. Гэта толькі факт. А вось калі сутыкаюцца думкі ўдзельнікаў падзей у Іспаніі ў 30-ыя гады Э. Хемінгуэя і С. Ваўпшасавы і гучыць: «Наперадзе 50 неабвешчаных войнаў. Я падпісаў дагавор на ўвесь тэрмін», — гэта ўжо драматычна. І мне здаецца, не толькі факта, а нашага XX стагоддзя наогул.

— У святле такога разумення драматычнага фільма

«Гарызонты дарог» выглядае празмерна награваным сюжэтам. Ці не залішне ў ім акурат гэтых фактаў?

— Мне і сёння здаецца, што фільм быў бы значна лягчэйшым (у добрым сэнсе), больш грацыёзным, калі б не такі зацягнуты метраж. Будзем лічыць гэта спробай на аснове інфармацыйнага сюжэта складання раскрыцця вобраза, характару. Дарэчы, гэта наогул першая прычына недахопаў многіх нашых фільмаў: аўтары лічаць, што калі яны прытрымліваюцца сцэнарных сюжэтаў, то гэта ўжо дакументальны фільм. Цэмент, які звязвае любы твор у адно цэлае, — не фабрычнае адзінства, а адзінства самабытных маральных адносін аўтара да прадмета. Цудоўная і сучасная думка. Не мая — Льва Талстога.

— Вы — паэт. І нездарма ў многіх артыкулах пры намы сцэнарыі заўважаеш азначэнні: «Спалучэнне грамадзянскага пафасу і лірычнасці», «вобразная мова, блізкая да паэтычнай народнай мовы...» Што для гэта азначае — «паэзія фактаў»? Згадзіцеся, гэта здабытак не толькі так званых «паэтычнага кіно», а і наогул дакументальнага жанру, калі твор ствараецца па законах мастацтва...

— Пазіцыя — патэнцыял факта. Сам факт нараджае віхор пачуццяў, думак, вобразаў. Ніколі не адчуваў і не адчуваю, што «кіно адбірае ў пазіцыі душу». Наадварот, вучыць зрок трагічнасці, думку — маштабнасці, слова — ашчаднасці. Для мяне самым вялікім пазтам кіно з'яўляецца А. Дзюжэнка. Як лепшыя вершы, я памятаю цітры «Зямлі», «Аэраграда». Пад чорнымі хмарами ў спелым жыцце тужыла, ішла па сэрцы яго конніца — на экране краіны грэмеў «Шчорс». Шчодры, вечна натхнёны, магутны ўкраінскі Голя!

Успамінаю нашу размову:

«Хачу зняць Украіну па рэках. Адзін фільм будзе Дняпро, другі — Буг... Як вернецца дадому, зрабіце, калі ласка, тое ж у Беларусі. Бярыце жыццё рэчкі... — І тут ён перайшоў на матчыну мову: — Річка літная, осінняя, зімова, вясняна, вона ж буденна і святкова, ранкова, дзенна і вечірняя, річка в святло і будзень, річка дзетворы і старых, річка дивчат, річка праці, річка історыі, річка подвiгiв, річка героікі, річка пісен. На кожнай річцы сваі пісні...»

Ён яшчэ казаў, што гэта і ёсць тая самая форма, якая дазваляе мастаку не па-казённаму, а вельмі паэтычна, ва ўсім комплексе жыцця падысці з шырока адкрытымі вачамі да зямлі. Прыпадзі да яе. Паслухаць свет.

І тады з'явіўся «Бацька Нёман». Гэта была разведка тэмы... Праўда, не зусім па намеры рэалізаваная.

Я так разумею: пазіцыя прысутнічае там, дзе ёсць звышзадача. І гэта не значыць толькі сакавіта зняць прыроду, толькі прайсціся раніцою па туманных роках, або зменлівым святлом паказаць ракурсы Сафійскага сабора. Пазіцыя не прымае празмернасці доказаў. Калі для думкі застаецца прастора яшчэ за кадрам, будзе і мастацтва, і пазіцыя ў самім кадрах...

— У нас ёсць цэлы шэраг фільмаў аб дзеячых мастацтва: «А зязюля кукавала...» (рэжысёр В. Дашук), «Кампазітар Яўген Глебаў» (рэж. С. Лук'янчыкаў), «Праз усё жыццё» (рэж. М. Ждановіч), «Іван Мележ» (рэж. Ю. Лысятаў), «Запрашэнне ў Мадрас» (рэж. В. Шаталаў), «Іван Шамякін» (рэж. Д. Міхлееў). Здаецца, дзе ж і не быць гэтай паэтычнасцю, як тут. Яно, праўду кажучы, прысутнічае. Ды пераважна ў асобных кавалках. І паўтараецца ў нечым з фільмаў фільм. Самі ж дакументалісты здаўляюцца, бывае, чаму на працягу многіх гадоў эксплуатаюцца адны і тыя ж, даўно набіўшыя аскаміну рэцэпты ўяўна-прыгожай, знешняй арганізацыі матэрыялу, чаму паўтараюцца «прыёмы», «хадзі»... Ці не заграмулі б вы і такую з'яву: мастацтва ў дакументальным кіно — мастацтва дакументальнага кіно.

— Справядліва. Многія нашы дакументальныя фільмы хварэюць на ілюстрацыйнасць. Паказаць твары сяброў, калег нашага героя, дадаць яму ад кожных вуснаў станоўчыя адзнакі — гэта яшчэ не ўсё. Гэта будзе толькі цень. Успамінаецца тэлефільм «Тварам да вас». Нічога незвычайнага, здаецца, не адбываецца: сядзіць жанчына перад камерай і гаворыць. Нічога незвычайнага не сказана, але з кожным словам адчуваеш, што гэта ўзрушае цябе. Сапраўды, аўтары давалі карціну так, як дырыжор даводзіць да слыху музычны твор. У час выканання дзве асобы зліваюцца ў адзінае. І вось «Кампазітар Яўген Глебаў». І гучыць жа музыка ў фільме! Парадокс: у першым яе «няма», але яе «больш»: яна ўся запаўняе вось тую самую прастору паз-за кадрам. А Глебава, здаецца, пазбавілі музыкі. Адзіны цікавы кадр: харэограф Елізар'еў на рэпетыцыях. Некалькі імгненняў — і напружанасць творчага балетмайстарскага пошуку. Гэта не бутафорыя, гэта — сапраўднае. Таму і ўзрушае. Толькі ж фільм не пра Елізар'ева...

— Існуе думка: дакументальнае кіно — мастацтва вобразнай публіцыстыкі. Факт, выхаваны з паўсядзённага жыцця, узнікае над сабой. Адбываецца вобразнае асэнсаванне факта. Здаецца, што не было нічога значнага ў асобна падгледжаным факце, а вось загучала дзесьці ў глыбіні (і не толькі экрану, а і ў душы глядача) штосьці неканрутае адразу, нешта няўбачанае спачатку. Гэта — мастацтва. І не заўсёды складанне сюжэта ўзыходзіць на гэтую вышыню. Як вы лічыце?

(Заканчэнне на стар. 10).

УВАГА! ЗДЫМКА!

Раніца ціха-ціха плыве па Наве. Часам толькі хлюпне вада на гранітны прыступкі набыражнай, абыходзячы пустыні яшчэ прычал для экскурсійных цеплаходаў, — і мокрая камяні, у які ўжо раз, пачынаюць святлець, адлюстроўваючы цёплыя сонечныя промні.

Раніца ціха-ціха плыве ў Фінскі залі, лёгкім дыханнем сваім засвечваючы высокія вокны былых палацаў і пралёты

мастоў над карункавай вяззю сталёвых канструкцый. Ліцейны мост, Кіраўскі, Дварцовы...

Мянецца вахта на крэйсеры «Аўрора», які васьмь ужо шэсьцьдзесят гады не можа вярнуць назад рэха стрэлаў, зробленых з яго гармат па Зімяму. Грымяць і грымяць тыя стрэлы над зямлёй, абвешчаючы аб прыходзе новага дня, аб прыходзе новай эры.

Ідуць здымкі шматсерыйнага фільма «Дзяржаўная граніца». Рабочы момант. У цэнтры рэжысёр-пастаноўшчык Б. Сцяпанавіч.

У ролі Гамаюна арыст А. Дзянісаў. Фота П. КРЫВАСТАНЕНКІ.

Раніца. Адна з рэдкіх сонечных раніц у жыцці.

І раптам...
Лета саступіла месца восені? Халодны кастрычніцкі вецер гоніць уздоўж Навы цяжкія цёмныя хмары, перакочвае па мокрым бруку абрыўкі папер. Гучаць чысьці таропкія, гулкія крокі.

У вокнах цёмна; настылія, заплаканыя шыбіны змрочна ўзіраюцца ў цішыню па той бок ракі...

— Тата! Што здарылася? Ніна кідаецца да генерала, у яго абдымкі. Устрывожана заглядвае ў твар, зноў пытаецца: — Што здарылася? Ты не пазваніў...

— Учора вечарам прыйшоў «таварыш», паведаміў, што тэлефоны адключаны, таму што ў нашых паслугах новы ўрад больш не мае патрэбы.

— Не мае патрэбы ў ахове граніц Расіі? — пытаецца цяпер ужо Дановіч, афіцэр штаба, які суправаджаў Ніну сюды гэтым трывожным, незразумелым імі ранкам.

— Ён так не сказаў, — крывіць губамі генерал. — Ён сказаў: «У вашых»... гэта значыць, у нашых з вамі паслугах больш няма патрэбы...

— Стоп! Віктар, паспрабуй на апошняй фразе... гаворачы, нібы ўперціся позіркам у Зімяні — там, за акном!

— Дубль Н-272.

— Ёсць! Пачалі!

...У кабінет начальніка штаба Асобнага корпуса пагранічных войск уваходзіць натоўп людзей у цывільным, з чырвонымі павязкамі на рукавах. Голас таго, хто стаіць паперадзе, — цвёрды, з жалезнымі ноткамі:

— Былы генерал Хлебнёў! Наш прадстаўнік яшчэ ўчора растлумачыў вам, што рэспубліка Саветаў аб'явіла ўсеагульны мір, роўнасць, братэрства. Таму ў рэспубліцы няма патрэбы ў спецыяльным паліцэйскім апарате аховы граніц. Граніц больш няма, і мы паказваем гэтым велічным прыклад астатняму свету. Усе людзі з учарашняга дня — браты, і граніцы больш не патрэбны...

— Стоп! Ігар Уладзіміравіч — у кадр!..

Ідзе здымка. Тэлеаб'яднаннем студыі «Беларусьфільм» здымаецца фільм «Дзяржаўная граніца», першая яго серыя: «Мы наш, мы новы...»

У час перапынку гутару з рэжысёрам. Пытанне Ніне (артыстка Маша Дзюжава):

— Якая вы? Добрая? Мужная?

— Хутэй за ўсё па-жаночку мяккая. І адданая. Маленькі, але адданы характар. Гэта ж так лёгка быць дужай, быць мужнай, калі побач каханы, калі ён заўсёды побач. Лёгка, хоць, відаць, і не проста — заўсёды было не проста! — аддана любіць і прайсці разам з ім праз усе выпрабаванні і цяжкасці.

Якая?.. Мне мая Ніна падабаецца якраз гэтым спалучэннем: кволасць і сіла, страх перад тым новым, што прынесла рэвалюцыя, і чэсная мужнасць.

Пытанне Гамаюна (артыст Аляксандр Дзянісаў):

— Якое развіццё атрымае вобраз легендарнага матроса Гамаюна ў фільме? Ці можна зазірнуць у «карту» лёсу?

— Думаю, пазней можна будзе зазірнуць у сцэнарый наступных серый — фільм шматсерыйны. Пакуль жа я накіраваны партыяй на работу па забеспячэнню парадку на граніцы. Узначаліўшы былых афіцэраў пры штабе пагранічных войск царскай Расіі, цвёрда ажыццяўляючы гэта кіраўніцтва, вучуся ў іх, спасцігаю сутнасць, неабходную сутнасць сваёй работы. Гэта ж першы год у гісторыі нашай пагранічнай службы, 1917—1918...

— Увага!

Успывае святло. Прыпаў да кінакамеры апэратар, раз-пораз аддаючы выразныя, кароткія каманды. Здымкі працягваюцца.

Пра будучы фільм расказвае рэжысёр-пастаноўшчык Барыс Міхайлавіч Сцяпанавіч:

— Чатырнаццацісерыйны тэлевізійны фільм «Дзяржаўная граніца», над якім толькі распачата работа, ставіцца па сцэнарыю А. Нагорнага і Г. Раба-

ва і расказа пра станаўленне пагранічных войск нашай краіны ад зараджэння, калі самі гістарычныя абставіны прымусілі наладжваць ахову граніц рэспублікі, па сённяшнія дні.

Думаецца, сцэнарый быў прапанаваны менавіта нашай студыі не выпадкова. Граніца... Адразу ў памяці — падзеленая, нібы разадраная на заходнюю і ўсходнюю часткі, Беларусь, калі граніца праходзіла па сэрцу яе, не перастаючы крывавацца. Адразу ў памяці — мужнасць і неўміручасць Брэсцкай крэпасці.

Думаецца, выбар не выпадковы — для нас, для ўсёй здымачнай групы гэта невыпадковая работа.

А сам фільм... Паколькі гэта фільм шматсерыйны, ён патрабуе цікавай драматургіі. Для падзей, якія адбываюцца, канечне ж падмуркам служыць гістарычныя факты. Побач з мастацкімі вобразамі гістарычных персанажаў — У. І. Ленін, В. Р. Мянжынскі, Ф. Э. Дзяржынскі — будуць створаны і абагульненыя вобразы прадстаўнікоў самых розных слаёў грамадства, і не за кожным з іх — прататып.

Фільм дапамагае ставіць рэжысёр У. Паначэўны. Апэратар-пастаноўшчык фільма — Б. Аліфер, гукарэжысёр — У. Усціменка. У галоўных ролях здымаюцца І. Старыгін, М. Дзюжава і двое купалаўцаў — В. Тарасаў і А. Дзянісаў.

Пэўным чынам сімвалічна тое, што работа наша пачалася ў Ленінградзе, у горадзе Леніна, дзе калісьці ўпершыню былі створаны стужкі фабрыкай Белдзяржкіно. Здымаюцца першыя крокі пагранічнай службы, калі граніцы, пэўнай граніцы яшчэ і не было. Была дэмаркацыйная лінія ўздоўж лініі фронту на Захадзе. Але ішлі перагаворы аб Брэсцкім міры, і калі б гэтая лінія была парушана, яны былі б сарваны...

Фільм «Дзяржаўная граніца» — вострасюжэты, канфліктны. Чакае доўгая, цікавая работа над ім, хочацца, каб яна прынесла добры плён.

Т. БОНДАР, спецыяльны карэспандэнт «ЛіМа».

ДАКУМЕНТЫ ЎЗРУШАЛЬнай СІЛЫ

[Заканчэнне. Пачатак на стар. 8].

— Чым больш па-творчы мастак трансфармуе жыццёвыя факты, з'явы, перакладаючы іх у сістэму вобразаў, тым ярчэй у яго творах адчуваецца мастацтва. І калі ёсць сур'ёзны погляд, асоба творцы, калі ёсць талент, пошук, мэта, то факт на нашых вачах пераўтвараецца ў вобраз. Вобраз узыходзіць да абагульнення.

Я не скажу, што гэта «на ўзроўні», але спашлюся на ўласны вопыт. Аднойчы ў музеі напатак я стары, досыць пашарпаны глобус. Па легендзе — глобус Напалеона. Задумаў! У глыбокім лесе дрэмле курган. Час заплёў карэннямі снаваў яго патаемны глукі сон, а квяцістыя верасы сінім полымем залілі безыменны тужлівы горб зямлі-матухны. Калісьці тут скрыжавалі мячы рускія і французы. Назва мястэчка — нашага — на замежнай мове. А васьмь і Купаваць. Студэнты-турысты едуць у Купаваць, як паломнікі ў святых мясцінах. Там адрымаў апошні лясны бой камбрыга Канстанціна Заслонава.

Вось гэта падвоена вобразнасць. Без гэтага быў проста гістарычны факт: Напалеон ваяваў на нашай зямлі і ад той пары застаўся глобус. Думка аб тым, як на беларускай зямлі, на скрыжаванні вялікіх дарог гісторыі пераплаліся лёсы стагоддзяў, краін і людзей, скрыжаваліся шляхі дзвюх Айчынных — вобразна. І ўсяго толькі — стары, зашмальцаваны, абдраны ў паходах глобус. Маленькая мадэль агромністага зямнога шара. І трэба мець розум, каб «забаўляцца» такой цацкай.

Гэта ўжо абагульненасць. Наколькі фільм удалы, справа іншая: я тут препазію факта вяду размову.

Драматургія ўключае — разам з выбарам аб'екта, чалавека, яго лёсу, проста біяграфіі — яшчэ і працэс мастацкага спасціжэння выбранага аб'екта. Летапіс — захаваць дакумент для гісторыі. І, мабыць, нашчадкі будуць успрымаць нашы сённяшнія падзеі, як мы — кадры з першым цягніком. Калі ж быў той цягнік! Якое мноства асацыяцый абуджае ў нас такія дакументальны кадры: чалавек паставіў колы на рэйкі і прымусіў працаваць энергію рухавіка, не падазраючы, які гэта крок у развіцці тэхнікі і наогул цывілізацыі...

Цяжка сказаць, якія асацыяцыі абудзяцца ў нашых нашчадкаў, але да глыбіні душы ўзрушаць іх фільмы В. Дашука падволе кнігі «Я з вогненнай вёскі...». Так, можна сказаць, любая тэма загучыць для ўсіх іншых, калі мастаку ёсць што сказаць пра час і пра сваё пакаленне.

— А возьмем стужкі апошніх гадоў — «У агні жыцця», «Лесніца да журавоў», «Генеральны дырэктар». Ёсць у іх шмат цікавага. Ды часосьці ўсё ж такі не хапае, каб назваць іх паэтычным асэнсаваннем часу і пакалення сучаснікаў.

— Лёсу не хапае. Праўду сказаў Іон Друцэ: «Зялініць вобраз у сучасным кіно — справа не такая ўжо мудрагелістая. Дайсці да лёсу — васьмь што сапраўды рэдка адбываецца». Няма ў многіх нашых стужках зямнога чалавека. Я не супроць уздыму. І зусім не за прымітывізм. Але чаму рэчы, якія ўваходзяць у сутнасць кожнага з нас, тое, што стала даўнымдаўно зразумелым для ўсіх, робяцца прывілеяй таго, хто разважае з экрану? Вось у якім сэнсе — чалавек ён незямны. Нас жа заўсёды хвалюе, калі «як у жыцці». «Як у жыцці» — а само па сабе мастацтва!

Памятаю, як рыхтавалі фільм «Права на бессмяротнасць» пра Сяргея Воспівавіча Прытыцкага. Хроніка толькі афіцыйная, хаця, здаецца, з жыцця было ўсё. Старыя кадры, фотаздымкі, афіцыйныя дакументы. Усё гэта — быццам у цісках.

Вялікае дасягненне фільма «У агні жыцця» — паспелі зняць Кірылу Пракопавіча Арлоўскага пры жыцці. Хай не заўсёды ў самых нават бытавых абставінах вобраз гэтага чалавека раскрыты поўнасьцю, хаця магчымасці былі, і з-за гэтага фільм пазбаўлены той самай пульсацыі. Але цяпер гэта наша гісто-

рыя, наш герой — і сённяшняга, і будучага часу.

У нас такой магчымасці здымаць Прытыцкага ўжо не было. І — вынік.

У дакументальным кіно магчыма ўсё. І так званыя ігравыя ўключэнні. Пры ўмове, што знароч інсцэніраваныя эпізоды будуць такім чынам уплечены ў дакументальны матэрыял, каб не супярэчыць «жывому». Вазьміце фільмы аб дзеячах мастацтва. Яны амаль усе «ігравыя». Бываюць яны розныя.

Памятаю, ішлі здымкі фільма «Белая вежа». Задума: збіраюцца егеры і пачынаецца расказ аб Пушчы. Але так, каб было адчуванне, нібы сама Прырода вядзе апавяданне. Адным словам, задума планавалася ў стылі Тараса-Паласоўшчыка. Тут патрэбны і характары, і свой асаблівы каларыт. Вось і збіралі акцёраў. Нават ваўкі і тыя былі... з кінабазы. А стужка ўвогуле дакументальная!

— І ўсё ж такі іншы раз інсцэніроўка выглядае падрабчай «пад жыццём». Памятаецца, у вашай «Валадзе аб маці»...

— Так, ёсць. Вы маеце на ўвазе сустрэчу маці са сваёй выратаванай дачкой. Каб мы здымалі гэта зняцку, мелі б рацыю. Гэты ж кадр павінен быў несці самы значны эмацыянальны зарад. Такія сустрэчы не плануецца, як гэта атрымалася ў нас. І замест таго, каб быў выбух...

— Чаго ўвогуле не хапае нашаму сённяшняму дакументальнаму кіно?

— Ашчаднасці ў планаванні. Не гнацца за кожнай падзеяй! Браць тое, што вынашана і сцэнарыстам, і рэжысёрам, калектывам аднадумцаў. Бегчы ад залішняй распыленасці, усядзенасці. Бывае, нашы планы нагадваюць меню: першае — рабочы клас, другім пойдзе калгаснае сялянства, на трэцяе можна дадаць інтэлігенцыю... Ну, і ў якасці кампоту разбавім мастацтвам. Нельга ж такі Жыццём трэба браць як чэрствы хлеб. Адчуць неабходнасць у ім.

«Патрэбны глабальны зрух, каб вярнуць пазііі правы. Каб з'явіўся на свет дужы, жывы верш. Сёння едуць, ідуць у зялёныя ціхія сосны... Абдуцаць жыццём. Сваё і народа. На самоце без сумоты». Гэта словы Анатоля Вялюгіна з адной з яго кніжак. Думаецца, што на ўвазе мелася пазііі не толькі ў вершах.

Гутарку вяла Людміла САЯНKOBA.

ТВОРЧАСЦЬ народнага пісьменніка Беларусі, лаўрэата Ленінскай прэміі Івана Паўлавіча Мележа — вяршыні здобытак беларускай савецкай літаратуры. Яго «Палеская хроніка» — сусор'е вобразаў, якія глыбока адлюстравалі жыццё нашага народа на зломе гісторыі. А гэта, як адзначае сучасная беларуская крытыка, даследуючы раманы Мележа, адна з самых істотных прыкмет сапраўднай элітнасці. Эпічная значнасць «Палескай хронікі», яе просты і мудры сказ пра час і народ, яе мужныя, гераічныя пафас, якому сродкамі вялікага мастацтва суджана далучаць новыя паненні беларусаў да слаўнай гісторыі свайго народа, азоравай святлом Кастрычніка, хвалююча цахаваць майстроў суседніх цахаў мастацтва. І адзін з іх, які ў параўнанні з літаратурнай значна маладзейшы — ляму сёння толькі ёсць! — адчувае нялёгка, але пачасную задачу: «ажывіць» бессмяротны творы пісьменніка на кінаэкране.

На подступах да экранізацыі «Палескай хронікі» Івана Мележа знаходзіцца сёння наш вядомы кінарэжысёр, прызнаны майстар свайго цаха, Віктар Цімафеевіч Тураў. Ён — адзін з аўтараў сцэнарыя будучага фільма.

І вось я ў яго рабочым кабінце...
— Як вядома, Віктар Цімафеевіч, спроба перакласці «Палескую хроніку» на мову экрана —

калег былі жаданні звярнуцца да твораў Мележа, і, мусяць, мы самі не былі яшчэ гатовы, каб пайсці на такую рызыку, прыняцца за экранізацыю Мележа. Я ведаў, што нават Уладзімір Уладзіміравіч Корш-Саблін марыў і ўжо недзе рабіў спробу паставіць Мележа, і сярод кінарэжысёраў майго пакалення былі такія заяўкі, ды і ў мяне самога такое жаданне ўзнікла даўно; і я, прапрацаваўшы ўжо дваццаць год у кіно, з аднаго боку, марыў і хацеў паставіць Мележа, а з другога боку, недзе і не знаходзіў у сабе свайго ўнутранага права адважыцца на гэта, адчуваючы, што экранізацыя «Палескай хронікі» Мележа — вялікая адказнасць. Любому рэжысёру праца над такой літаратурай — гэта і вялікая творчая радасць, з аднаго боку, а з другога, — і неверагодная адказнасць. І вось я з Мележам канкрэтна ўжо, рэальна, у рабочым парадку, а не паранейшаму — у жаданнях, махах і надзеях, працую недзе каля чатырох год. Раблю спробу перавесці мележаўскую літаратуру, Мележа, у нейкі ва-

знайшоўшы сваё нацыянальнае аблічча, быць цікавымі як для саюзнага глядача, так і для замежнага. Пакуль мы будзем рабіць так, як робяць усе, наўрад ці зробім той якасны крок, тое, чаго ад нас чакаюць і тое, што людзям неабходна. А гэта зрабіць, аказваецца, можна. Гэта зрабілі кіргізы, дзякуючы творчасці Айтматава, грузіны, дарэчы, абапіраючыся на традыцыі і багацце сваёй літаратуры, літоўцы, зноў-такі, прагрымелі гэтым, у свой час удаўся шэраг такіх карцін украінцам. Мы недзе ў гэтым сэнсе — я не хачу адмаўляцца, зразумейце мяне правільна, поспех беларускага кіно — усё яшчэ даўжнікі. Гэта мая суб'ектыўная думка.

Крананучыся Мележа з сэнсавага, з эмацыянальнага боку, робіш спробу расказаць пра нашу зямлю, пра наш народ ужо так, каб больш выразна для ўсіх уяўлялася, хто ён такі, хто мы такія. Калі гэта ў тэатры ўдавалася, я не гавару ўжо аб літаратуры, таму, што яна даўно гэта зрабіла і паспяхова працягвае многае рабіць у гэтым кірунку, я гавару аб

дзяюся, што яны дапамогуць мне і ў афармленні карціны. І я думаю прывабіць такога кампазітара, які б здолеў праз нашу народную песню, праз яе музычны лад стварыць атмасферу таго часу.

Ствараючы атмасферу фільма, даволі ўжо цяжкавата цалкам перадаць той час. А гэты бок песні якраз і дапаможа глядачу «пагрузіцца» ў яго, таму што музыка — адна з найбольш непасрэдна і эмацыянальна ўздзеючых на чалавека.

Што б яшчэ хацелася сказаць пра падрыхтоўку да фільма? Я знаходжуся зараз у пошуку яго формы. Фільм наш, а мы вырашылі пакуль што спыніцца толькі на «Людзях на балодзе», мае і такі, як здаецца мне, важны момант. З аднаго боку, перад намі стаіць адказная задача перадаць наколькі ўдасца паўней усе састаўныя мележаўскай літаратуры, Мележа, а з другога боку — патрэбна якраз знайсці тую мову, якая б сённяшняму пакаленню, сённяшняму глядачу была даходлівая, зразумелая (я маю на ўвазе мову не літаратурную, а мову кінематографа). Галоўнае, каб гэты фільм глядзелі.

Вось вырашыць бы дзве праблемы: перадаць жывое дыханне часу «Людзей на балодзе» — гэта адна, і другая — вырашыць ужо сучаснай мовай кіно! Адчуваем, што гэта дасца нам нялёгка. Але пошукі вядуцца, і я вельмі рады, што мастак фільма, заслужаны дзеяч мастацтваў рэспублікі Яўген Ігнацьеў знаходзіцца зараз у гэтым творчым пошуку. Мы былі ўжо з ім неаднойчы на Палесі, былі прытым у розныя поры года, сустракаліся з палешукамі... Адным словам, рыхтуем яго для ўваходу, калі можна так сказаць, у наш фільм.

— Наша гаворка — пра ваш будучы фільм. І мне, як яго будучага глядача, якім папярэдне прачытаны выдатныя творы пісьменніка — ваш кінамастэр, хацелася б пагаварыць зараз пра тое, што прагне ўбачыць сэрца на экране.

Мяне, палешука, прыемна здзіўляе, што, дзякуючы такім творам літаратуры, як «На ростанях», «Дрыгва», Якуба Коласа, а затым «Людзі на балодзе» і «Подых наваліны» Івана Мележа, нашы сучаснікі бачаць і сёння Палессе коласаўскім і мележаўскім, усё ніяк не хочучэ згадзіцца, што яно, Палессе, уведала гістарычна новыя змены з часу жыцця людзей на балодзе. Якое вялікае, неабвержнае ўздзеянне твораў нашых класікаў!

Магчыма б мела сэнс убачыць у цітрах фільма (а мо і за ім) сённяшні дзень Куранёў — радзімы Івана Мележа. Паэтычна, глыбока падкрэсліць сённяшнім яе днём — пагодным і шчасным — усе гераічныя панкнённі таго пераломнага часу. Як вы, Віктар Цімафеевіч, глядзіце на гэта?

— Я б тут хацеў сказаць аб тым, што ўсё-такі мы не зможам адной карцінай ахапіць і другія рэчы, якія належаць іншаму часу. Але мяне вельмі радуе, што адначасова з нашай работай па Мележу пачынаюцца ў нас на студыі яшчэ дзве работы, якія я разглядаю, як агульны комплекс, таму што і гісторыю, і жыццё нашай зямлі і народа, у гэтым выпадку Палесся, калі пра яго зайшла размова, мы рашаем калектыўна. І тут трэба разглядаць карціны ў комплексе, бо аб усім расказаць у адным фільме — гэта немагчыма.

Я нядаўна вярнуўся з Масквы, дзе прагледзеў выстаўку «60 год савецкага кіно», і быў здзіўлены тым, што яна якраз і ўяўляе сабой калектыўны партрэт часу і гісторыі нашай дзяржавы. Я, калі «справавалася» яна гэтак ва мне, адчуў гордасць, што таксама ўдзельнік гэтай агульнай працы. Мне падалося, што і тры нашы фільмы, і, безумоўна, фільмы, якія народзяцца ў далейшым, якраз і стануць своеасаблівым партрэтам Палесся.

Чацверыкоў пачынае работу

над двухсерыйным фільмам, які прысвечаны сучаснаму дню Палесся, яго праблемам, яго поступу наперад, яго маладосці і будучыні. Апрача таго, прыступіў да двухсерыйнай карціны і Дабралюбаў, якая пакажа іншы перыяд жыцця гэтага краю — першыя пасляваенныя гады.

Я думаю, што якраз гэтыя тры карціны ў комплексе — Чацверыкова, Дабралюбава і наша — дазволюць расказаць і рашыць на экране тое, за што мы доўга не маглі ўзяцца, не адлюстроўвалі. Падабаліся нам палескія разлівы, яго прырода — красота, што з'яўляецца толькі знешнасцю Палесся. А вось душа яго, збалелая і спакутаная, была доўга нябачная нам. І мне думаецца, што зварот нашай студыі адразу трыма такімі буйнымі карцінамі да паказа Палесся — гэта абсалютна заканамерная, справядлівая з'ява. Гэта тое, мусяць, што мы павінны былі зрабіць значна раней.

А што датычыцца сучаснасці Мележа, то я, як рэжысёр, лічу, што матэрыял, такі як «Палеская хроніка», будзе сучасным заўсёды. Здзіўляешся заўсёды, чытаючы раманы Мележа, іх высоканапружаны чалавечым страсцям і пачуццям, іх мудраму, жыццёсцвярдзальнаму роздуму, а гэта і ёсць самая істотная прыкмета іх сучаснасці. Я звяртаюся да нашай творчай моладзі: не варта думаць, што сучасны фільм той, які створаны пра 70-ыя гады XX стагоддзя. Вываюць такія сучасныя фільмы горшыя за «састарэлыя». Толькі тая карціна сучасная, якая па-сапраўднаму апантоўвае сэрцы пакаленняў людзей.

Толькі такой сучаснасці патрэбна вучыцца ў жыцця.

— Хацелася б убачыць і Курані... Перад вамі, Віктар Цімафеевіч, а зараз «Хроніка» — ваша творчая пакута, цяжкасць тут нямала. Адны з іх — вашы цахавыя. Другія, на якіх і засяроджваў увагу, народжаны сённяшнім днём. Ён сцёр Курані з карты Палесся; у нечым адмовіў і духоўную прысутнасць іх у маладым пакаленні. Якія цяжкасці бачацца вам у стварэнні Куранёў на экране? Ваш фільм безумоўна, перадаць этнаграфічна дакладнасць той эпохі?

— Так, гэта, сапраўды, будзе для нас адзін з найбольш складаных аспектаў — рашэнне і пошукі гэтага рашэння, таму што ва ўсіх папярэдніх работах, да якіх мы звярталіся ў кіно, існуе нейкая дэкартатыўнасць і ўмоўнасць у чыста пластычным і касцюмным выўленні. Згадваю тую ж пастаноўку «На ростанях», і вы ведаеце, ёсць тут нейкі момант, які заўсёды складаны. Нават з вопыту сваіх папярэдніх работ я ведаю, што калі літаральна пачынаеш ісці за тым часам, — не ўспрымаецца! Пачынаеш залішне стылізаваць, ужо атрымліваецца крышачку касцюміравана, як бы спецыяльна дэкартатыўна зроблена. Вось тут знайсці б тую грань і меру, якая была б і пераканаўчай, і з другога боку — успрымалася б сягонняшнім вокам, — вось гэта доволі складаная рэч.

Дарэчы, ведаю, колькі мы спрачаліся, Тургенева ставячы, і ў некаторых выпадках мы адступілі там ад касцюмаў. І нас, прыемна прызнаюцца, ніхто не папракнуў, што яны не адпавядаюць таму часу. Вось тут і ёсць, на мой погляд, тая мера дакладнасці і ўжо нейкай долі змяшчэння! Знайсці яе і вытрымаць — гэта вельмі важна.

І яшчэ адзін момант, які хвалюе вельмі... Канечне, Курані.

Курані трэба ведаць. Яны ператварыліся з той канкрэтнай палескай вёскі, пра якую Мележ пісаў, у вобраз вялікай, мастацкай. І таму, зняўшы іх у гэтай мясцовасці, яшчэ не зна-

(Заканчэнне на стар. 12).

НА ПОДСТУПАХ ДА ВЯЛІКАГА Э П А С У

не першая. Ужо не раз дэманстраваліся па тэлебачанні тэлеспектаклі, створаныя даўнавата, тады яшчэ па дылогіі пісьменніка. Ёсць ужо — і дэманструецца — новая тэлестужка па трагедыі, незавершанай кнізе Мележа «Занеі, снежань». У створаных работах па «Хроніцы» ёсць удачы і пралікі. Ці не яны — я далучаюся да думкі тых строгіх крытыкаў, хто чакаў ад экрана сапраўднага ўваблення «Хронікі» — прымушаюць вас, Віктар Цімафеевіч, творча адмовіць створанае ўжо, адважыцца на свой — мастацкі — варыянт вырашэння «Палескай хронікі» на экране? Якое ў вас асабістае права на гэта? Як спела ваша задума?

— Папярэдне хацелася б сказаць, што ў кожнага рэжысёра жыве ў сэрцы мара дэкануцца творча да вялікай, сапраўднай літаратуры. У беларускага кіно, што абумоўлена многімі прычынамі гістарычнага развіцця нашага кінематографа, ёсць свае даўгі і перад беларускім глядачом, і перад чытачом, і нават, як гэта ні здзіўна, перад самім беларускім кіно. Беларуская літаратура на сённяшні дзень мае цэлы шэраг высокамастацкіх твораў, багатых нацыянальнымі традыцыямі, якія вылучаюць яе, як мне здаецца, у лік вядучых у нашай савецкай літаратуры. І тое, што мы, кінематографісты, не так часта звяртаемся да набыткаў беларускай літаратуры, да яе багатых, невычарпальных радовішчаў, гэта, трэба прызнаць, наш буйны пралік, наш доўг перад ёй. І што тычыцца творчасці Мележа, то гэта асабліва, найярчайшая са старонак нашай літаратуры, яе унікальная з'ява. І таму ахвотна і ў тэатры Янікі Купалы была зроблена работа па сцэнічным вырашэнні «Палескай хронікі», ды і Беларуская тэлебачанне зрабіла нямала на ўвасабленні яе на экране.

Я ведаю, што і сярод маіх

рыянт, які б магчыма было вырашыць экранным, кінематографічным шляхам. Я вось сказаў слова «экранізацыя», і не думаю, што тое, што мы разумеем пад ёй, будзе самым удалым момантам вырашэння Мележа. Тут, відавочна, трэба шукаць нейкія іншыя шляхі, каб паспрабаваць ужо кінематографічнымі сродкамі знайсці пэўныя адэкватныя сродкі другой формы, другога віду мастацтва, каб перадаць імі ўсё тое багацце, усю тую шматрактарнасць, шматграннасць, пэтычнасць, сацыяльнасць і грамадзянскасць — усе тыя састаўныя, з чаго складаецца Мележ. І таму, апрача вялікай асалоды і радасці ад таго, што ўрэшце з'явілася такая магчымасць — канкрэтна прыступіць да работы, ёсць у душы і такі добры творчы сполах, які, шчыра кажучы, і дапамагае ў час работы. Таму, што калі здаецца ўсё ясным і зразумелым, то я думаю, што не заўсёды счакаш нармальны, паспяховы вынік. Шляхам нялёгкага вырашэння ўсіх творчых супярэчнасцей і нараджаюцца тыя варыянты, якія бліжэй адпавядаюць і яскравей перадаюць тое, што і хацелася стварыць. Але тут ёсць і яшчэ адзін момант, які, мне здаецца, асабліва важны. Ён накладвае адказнасць на пастаноўшчыка, а ў гэтым выпадку на мяне, за той багаты літаратурны россып, які існуе ў Мележа і дазваляе поўнасцю зрабіць карціну з ярка выражаным нацыянальным абліччам. Пры ўсіх тых поспехах, якіх дасягнула беларускае кіно, мы не асмелімся сцвярджаць яшчэ, што маем такія карціны, як, напрыклад, нашы грузінскія калегі, дзе, апрача інтэрнацыянальнага, жыве абаяльнасць нацыянальнага.

І яшчэ... Мы не можам, не

тым, што мы цяпер зрабілі такія крокі жывалісам — сталі цікавымі работамі Савіцкага і графікай. І менавіта гэта селіца надзею, што і кіно не можа існаваць без гэтых састаўляючых кампанентаў. Павінны былі набраць нейкі адпаведны ўзровень усе нашы астатнія мастацтвы, паколькі мы прывыклі гаварыць, што кіно сінтэтычнае, прасякнутае тым, другім і трэцім. І гэта ідзе мне на падмогу, бо я зараз не толькі Мележа пераглядаю, але гляджу ўсё па тых вяршынях, якіх мы дасягнулі сягоння ва ўсіх другіх відах мастацтва.

У гэтым сэнсе яшчэ крыху ўвагі ўдзялю — раскажу, як рыхтуеся — нашым народным песням.

НА ПОДСТУПАХ ДА ВЯЛІКАГА ЭПАСУ

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 11).

чыць. Каб — перадаць Мележа, значыць, ствараць іх, гэта трэба чытаць усё тое, што напісана ў мележаўскіх вобразах, ва ўсёй гэтай улюбёнасці, ва ўсёй гэтай пяшчоце, і паспрабаваць адабраць і сабраць па залацінцы, па зернятку іх боль, іх любоў.

Прыйдзецца, пэўна, кадр за кадрам, сцэну за сцэнай «збіраць» Курані, каб некай наблізіцца да іх пэтычнасці, іх пяшчоты, іх прыроды. А гэта пакуль яшчэ магчыма. Але баюся, што з кожным годам рабіць гэта будзе ўсё цяжэй і цяжэй, таму што як бы мы ні хацелі, а час урываецца, нешта перабудоўвае, нешта мяняе. І гэта наша галоўная задача: чуйна ўлавіць усё, каб атрымаць на экране пераканаўчы іх вобраз.

— Крыху пра героў фільма... У чых, калі не сакрэт, абліччых (я маю на ўвазе акцёраў) бачацца яны вам?

— У дадзеным выпадку, канечне, без дапамогі і ўдзелу асноўнай групы беларускіх акцёраў (я маю на ўвазе не адзін канкрэтны тэатр, а ўсю тэатральную нашу армату) у гэтай карціне не абыйсціся. Не абыйсціся таму, што тут крапеца глыбінна нацыянальнае, што толькі людзі, якія ўсёй сваёй творчасцю, усім сваім жыццём, усім сваім вопытам работы ведаюць гэта, здоліваюць гэта і вырашыць. Тут патрэбна іх дапамога і іх непасрэднае ўдзел.

Канкрэтна гаварыць, хто з іх што сыграе ў фільме, пакуль яшчэ ранавата. І непатрэбна... Мне б хацелася з імі разам па шукаць, каб кожны з іх змог знайсці сваю ролю. Адна справа іграць на сцэне тэатра. Там існуе свой абмежаваны круг тэатральнай трупы, дзе яны вырашаюць, зыходзячы з яе складу, што каму сыграць. У мяне ж — магчымасці наможа шырэйшыя. У тэатры артыст іграў сваю ролю ў сілу неабходнасці, а ў кіно можа з задавальненнем узяцца за іншую, якую марыць сыграць. І тут, як падказвае вопыт, можа быць немалы поспех.

— Віктар Цімафеевіч, такое пытанне... «Хроніка» Івана Мележа глыбока даследавана нашай літаратурнай крытыкай. Ші дапамагае яна вам, як рэжысёру-пастаноўшчыку і сцэнарысту, у рабоце над будучым фільмам?

— Ведаеце, я крышку з тых людзей, якія, калі прыступаюць да работы, вельмі асцярожна чытаюць крытычныя матэрыялы. Я болей імкнуса чытаць той матэрыял, які адносіцца да самога часу будучага майго фільма — дакументальны, гістарычны, этнаграфічны, фальклорны, іконаграфічны. А перад крытычным адчуваю нейкі ўнутраны сполах, каб нешта не прыйшло пераканаўча даказанае, але навязанае. Як толькі пачнеш неслі адусюль патроху, то абавязкова згубіш свой тон, сваё рашэнне і разам з гэтым недзе амярцаееш, станеш не зусім напоўненым.

У гэтым сэнсе мне вельмі пашансавала. Нам, калі я яшчэ вучыўся ў Даўжэнкі, проста забаранілі на першых курсах чытаць розныя крытычныя і тэарэтычныя рэчы, пакуль не пройдзеш, не прапусціш усё гэта праз сваё сэрца, свае нервы, сваю галаву. Таму на гэту тэму мне б і не хацелася асабліва гаварыць. Я да гэтага пакуль што адношуся з асцярогай.

Ёсць яшчэ ў мяне нешта адно. Гэта жаданне, разам з Мележам, прымуціць крышачку пасумаваць людзей. Мы ў штодзённых турботах і клопатах недзе адарваліся ад пры-

роды, ад нейкіх такіх неабходных сувязей з зямлёй, з тым, што нас акружае. На гэтым зямным раздарожжы мы ўжо нешта ў сабе страцілі.

З'явілася вось такое жаданне расказаць усё-такі аб тым, наколькі мы састаўная і агульная частка гэтага свету. З мележаўскай грунтоўнасцю хочацца сцвердзіць гэта ў фільме.

— І апошняе, пра што не магу гаварыць без хвалявання. «Палеская хроніка» засталася незакончанай. Мы з болей страты — колькі б яшчэ мог зрабіць Мележ! — анаёміся з літаратурнай спадчынай пісьменніка. З наідаў і раздэлаў будучых раманаў «Палескай хронікі». Усіх іх, як вядома, мелася быць пяць. Ажно два яшчэ раманы! Бугаёў і прасачыў далейшае развіццё лёсу герояў «Хронікі». Мне падалося, што ёсць усё, каб сродкамі кіно, удумліва і разумна, давяршыць мележаўскую «Хроніку».

Ці не адчуваеце вы, Віктар Цімафеевіч, патрэбу прадоўжыць незавершанае Мележам? Ці асмеліліся б стаць аўтарам такога сцэнарыя і фільма?

— Я думаю, па-першае, што мне гэта не пад сілу. Гэта зможна агульнымі намаганнямі вырашыць беларускае кіно, і мне верыцца, што так яно і здарыцца. Хай не літаральна ў тым плане, як задумаў Мележ, хай не зусім у такіх суадносінах, але патрэбу прадоўжыць мастацкае ўвасабленне гісторыі Палесся, з усімі праблемамі яго жыцця, гэта так ці інакш у будучым беларускае кіно вырашыць. Ва ўсімкім разе яно будзе імкнуцца да гэтага. І калі нешта нам і ўдасца, то ўдасца зрабіць толькі ўсім калектывам, усёй рэжысурай разам.

Калі ж у літаратурнастве, крытычным накірунку ёсць такія магчымасці — прасачыць, то непасрэдна ў творчасці, на вялікі жаль, іх няма. Творчасць — штоімгненнасць, працэс, у якім нават Мележ не мог з упэўненасцю сказаць, што здарыцца гэта вось так, так адбудзецца. Кожная мінута яго жыцця, кожная мінута яго роздому — яна б прымушала яго нешта пераробліваць, рабіць іншым, рашаць інакш. І таму ў яго творчасці цяжка і нават немагчыма пайсці далей. Спраўды. Але што ўжо непасрэдна тычыцца творчага адлюстравання, то тут цяжка нешта сказаць і вырашыць за яго. І, магчыма, якраз за Мележа будзе зроблена іншымі нашымі карцінамі і тое, што яму б, як чалавеку, грамадзяніну і пісьменніку, хацелася б сказаць. І хай матэрыял гэты будзе зусім адрозны па форме, па ўсім астатнім, але па духу, па мастацкай выразнасці ён будзе мележаўскі.

У нас вядзецца творчая гаворка, як я гаварыў вышэй, толькі па рамана «Людзі на балоце». Мы зараз не захацелі акупацца ў другія раманы Мележа, вырашылі зрабіць сваю першую карціну, і таму, хоць і былі прاپановы на розныя запэчычаны, прыйшлося ўсё-такі адмовіцца ад іх, рабіць так, як у самога Мележа.

— Мне, Віктар Цімафеевіч, застаецца толькі ад імя ўсіх чытачоў нашай газеты і ад сябе асабіста пажадаць вам вялікіх творчых удач на шляху ў мележаўскія Курані.

— Шчыра дзякую... Гэта яшчэ раз напаміла мне аб тым, што перада мною вялікі і адказны экзамен.

Інтэр'ю правёў
М. МЯТЛІЦКІ.

ЗА СУТКІ ДА КАМАНДЫ «МАТОР!»

Імкненне выявіць творчую індывідуальнасць пачынаецца ў розных людзей па-рознаму. Адзін у маленстве лепіць з гліны фігуры Чырвонай Шапачкі або Лісы Патрыкеёўны, другі рыфмуе словы, не падазраючы, што «гаворыць вершамі», трэці ўжо ў ліце да бабулі з піянерлагера выступае журналістам... Ігар Дабралоўбаў пачынаў шлях у мастацтва на журналісцкай ніве, захапіўся сцэнай, і сябры лічылі, што ён або ўсебакова здольная індывідуальнасць, або раскідваецца і наўрад ці знойдзе сваё прызначэнне. Пошукі прывялі яго ў кіно. І тут яму спатрэбілася ўсё, што было назапашана ў аўдыторыях універсітэта і на сцэне Беларускага тэатра юнага глядача, што ён назіраў і абдумваў раней.

Па-першае, фільмам І. Дабралоўбава ўласціва апэратыўнасць: тэматыка і калізіі ў іх не запазычаныя, а самастойна абраныя, знойдзеныя ў жывой рэчаіснасці. Нават тады, калі экран аднаўляе падзеі Вялікай Айчыннай вайны, рэжысура будуецца на новым асветленні зямных сітуацый. Дастаткова прыгадаць хоць бы «Івана Макаравіча» і «Братушку». Ці ж упершыню І. Дабралоўбаў станаўіцца побач з апэратарам за кінакамеру, каб паказаць падлетка ў віхуры ваенных падзей, на перакрываванні лёсу з горам і бядой, з мужнасцю і гераізмам іншых людзей?! Хіба яму першаму не даваў спа-

кою лёс савецкага салдата на дарогах суседняй краіны?! Не, не сюэтная навізна забяспечыла поспех фільмам «Іван Макаравіч» і «Братушка». Экран наблізіў да глядача 60—70-ых гадоў аблічча сапраўднага чалавека, убачанае і зразуметае мастаком дасведчаным, узброеным вопытам папярэдняга і зусім самастойным. Лірызм, які працінае лепшыя кадры і эпідоды названых стужак, зачароўвае самага патрабальнага крытыка і зусім непасрэднага глядача. Недарма ж, напрыклад, «Іван Макаравіч» адзначаны прэміяй Ленінскага камсамола і атрымаў ганаровы прыз фестывалю фільмаў для дзяцей у Венецыі. Не выпадкова ж «Братушку» сустрэлі гарачымі апладзісмантамі Масква і Сафія, Мінск і Дзімітраўград, Кіеў і Плёўдзіў, Талін і Варна.

Журналісцкая дапытлівасць — рыса таленту І. Дабралоўбава. Ён вывучае прататыпы сваіх герояў, каб экранны вобраз узнікаў як бы з «натоўпу», з мазаікі нашых жыццёвых уражанняў, а не са старонак літаратуры і не з рамвядомых жывалісных палотнаў. Пры ўсіх спрэчных момантах трактоўкі сучаснай тэмы дабралоўбаўскія мастацкія фільмы «Іду шукаць», «Вуліца без канца» і «Таму што люблю» прывабліваюць дакладнымі дэталямі, у якіх адразу ж пазнаецца час дзеяння, месца падзей, асяроддзе, маральны клімат. Далёкая Поўнач і кварталы маладога Наваполацка, горы і даліны Балгарыі і інтэр'ер сучаснай гарадской кватэры заўсёды бываюць «абжытымі» творчай групай І. Дабралоўбава так, што ніхто ў глядзельнай зале не скажа, быццам гэта было знята ў экспедыцыі, быццам навіна сённяшніх змен убачана вачамі наведвальніка або турыста. Журналісцкая прага дакладнасці спалучаецца ў гэтым таленце з імкненнем па-мастацку асэнсаваць з'яву, падзею, характар. Пры гэтым дасягнуць у фіксацыі сённяшняга, дзейснага цяпер адчування перспектывы. Фільм «Расклад на паслязайтра» — прыклад гэтага дастаткова пераканаўчы: яго персанажы — пазнавальныя, падобныя да тых людзей, з якімі мы сустракаемся штодзённа, і ў нечым экран прагназіруе рух чалавечых характараў і рух жыццёвых змен.

А сёння? Сёння Ігар Дабралоўбаў зноў у пошуку. Яму трэба будзе даць экраннае жыццё вобразу Васіля Каржа. Якая маштабная фігура! Які сардэчны чалавек! Большавік па ўчынках і паводзінах. Удзельнік рэвалюцыйнага руху ў Заходняй Беларусі. Адважны кіраўнік інтэрнацыянальнага партызанскага атрада ў тыле франкістаў у часе грамадзянскай вайны ў Іспаніі. Генерал-маёр, камандзір Пінскага партызанскага злучэння ў Вялікую Айчынную вайну. Герой Савецкага Саюзу. У мірныя гады — намеснік міністра лясной гаспадаркі БССР, старшыня палескага калгаса «Партызанскі край». Гэта — толькі этапы і назвы таго, што было сэнсам жыцця аднаго камуніста, яго барацьбы за ленынскія ідэалы. Даць сучаснаму глядачу адчуць сапраўдную веліч такога характара і пазбегнуць прыгожай патэтыкі — вось аб чым цяпер думае заслужаны дзеяч мастацтваў БССР Ігар Дабралоўбаў.

А. СТАРАДУБ.

МАЦАВАЦЬ САДРУЖНАСЦЬ ВАРТА!

Кіно — гэта хто? Аўтар сцэнарыя? Вядома, без сцэнарыя ніякага фільма вам і не дазволіць здымаць. Рэжысёр? Ну, а хто ж узначальвае творчую групу — ён! Апэратар? Дык жа і сапраўды, калі ўсё тое, што напісаў сцэнарыст і задумаў рэжысёр, не зафіксаваць на стужцы, карціны не будзе. Далей пералічвайце ўсіх — асветляльнікаў, піратэхнікаў, каскадзёраў, гримераў, шаўноў, адміністратараў... Кожны робіць сваю справу, і смешна займацца спрэчкай: хто самы-самы галоўны. Кіно робіцца калектывам. Талакой, калі хочаце! Гуртам.

А на экране — каго мы бачым? Акцёра.

Нас заўсёды «выбіраюць» рэжысёры. Нас потым зацвярджаюць на ролю. Мы самі можам толькі часам адмаўляцца ад прапановы сыграць таго абсгэтага. Скажаць жа: «Я хачу... я маю права... я не магу не сыграць таго або гэтага», — на жаль, акцёру не дадзена. Такі лёс. І ўсё ж амаль кожны з нас шчыра ўдзячны кінамаграту, калі ён запрагае нас у сваю карэту і мы цягнем яе, карэту-фільм, да выхаду на экран, застаючыся потым на стужцы Алесем ці Ганнай, Кас-

тусём Каліноўскім або Пранцісем Пустарэвічам, першаадрукаркам ці матросам рэвалюцыі... Дзякуй табе, таварыш кіно! Дзякуй за тое, што ты захаваў, хай сабе колькасна не так багата і якасна не так дасканала, але захаваў для нашчадкаў нечаканы і жывы твар Уладзіміра Крыловіча і Барыса Платонава, Паўла Малчанава і Глеба Глебава, Любові Мазалеўскай і Геныха Грыгоніса, Уладзіміра Уладзімірскага і Лідзіі Ржэцкай, Уладзіміра Дзядзюшкі і Аляксандра Кістава, Дзмітрыя Арлова і Сяпана Хацкевіча! Я ведаю, што не ўсе фільмы, дзе здымаліся гэтыя акцёры, збырог час; ведаю, што ім далёка не заўсёды даводзілася выступаць у вартых іх таленту ролях, задавальняцца эпідодамі, да таго ж яшчэ і «абкарнянымі» ў канчатковым мантажы. І ўсё ж садружнасць паміж сцэнай і кінамагратам мае сваю гісторыю, свой вопыт. Крыўдна, нават балюча, калі мы бачым фільм з выканаўцам адказнай ролі выпадковым, мала дасведчаным і падрыхтаваным да стварэння вобраза. Тады і ўнікаюць пытанні: ну, чаму рэжысёр не запраўіў гэтага купалаўца або таго коласаўца, чаму абмежаваліся папулярнасцю запрошанага, спадзеючыся, што вядомае аблічча будзе стаса-

вацца і з зусім новым для таго заезджга артыста магратыялам? Выступленні на экране ў фільмах розных студый краіны Таццяны Аляксеевай, Сані Дзянісавы, Галіны Макаравы, Фёдора Шмакава, Уладзіміра Куляшова, Іосіфа Матусевіча, Мікалая Яроманкі, Расціслава Янкоўскага, Людмілы Пісаравой, Паўла Дубашынскага, Аўгуста Мілаванова, Барыса Уладзімірскага, Віктара Тарасова, Валяніна Белавосіка (я называю не ўсе імёны, а тых, каго помню па мінулых і цяперашніх работах) — гэта ўсё аргументы на карысць пашырэння і замацавання сувязей тэатральных акцёраў з кінарэжысурай. Вельмі ж плённая такая садружнасць, бо яна ўзбагачае абодва бакі — тэатр і кіно.

Юбілей—і наша свята. Акцёрскае Мастакоўскае. Здабыткі савецкага кінамаграту — гэта і наша творчая справа. Мы ўсе ў адказе за далейшы росквіт экраннага мастацтва. І тыя, хто мае права запрашаць да ўдзелу ў фільме, і тыя, каго запрашаюць, — артысты.

Думаю, юбілей — зручная нагода, каб нагадаць пра гэта.

Павел КАРМУНІН,
заслужаны артыст БССР.

СВЯТА НА ЎСЮ БЕЛАРУСЬ

«Тры колеры радасці» — гэта кінарасказ пра шлях у шэсць дзесяцігоддзяў, пройдзены нашай рэспублікай, Камуністычнай партыяй Беларусі, нашым народам. За гэты час з адсталой Украіны царскай Расіі Беларусь ператварылася ў квітнюючую краіну ў сусветнай рэспубліка-сясці. Сімвалам дружбы і роўнасці на яе сцягу гараць тры колеры — чырвоны, зялёны, белы. Тры колеры радасці. Новая дакументальная кінастужка пад такой назвай створана аб'яднаннем «Летапіс» кінастудыі «Беларусьфільм». Яна прысвечана святкаванню шасцідзясяцігоддзя БССР і КПБ.

Аўтары сцэнарыя У. Халіп і А. Кудраўцаў, рэжысёры І. Вейняровіч, В. Сукманаў і Р. Ясініскі аддалі даніну традыцыі: у пасляваенныя гады кіно робіць так званыя юбілейныя фільмы, якія расказваюць аб этапных вехах гісторыі нашага народа і ўсенародным святкаванні знамянальных дат.

Фільм узрушае ўжо на пачатку. Нібы сам час, імкліва скачуць «праз дзесяцігоддзі» тры коннікі ў будзёнаўках. Іх змяняюць вялізныя асілі нашых дзён — БелАЗы. У такім супастаўленні дасца вобразнае ўяўленне аб зменах у жыцці. Якія ж сілы здолелі стварыць тут, у раённай закінутым краі, такі цуд? Аказваецца, ёсць такія сілы, і самая моцная і надзейная з іх — гэта дружба. Тая, аб якой гаворыць самы папулярны палітычны заклік: «Пралетарыі ўсіх краін, яднайцеся!».

У наш сінявокі край адвечныя легенды і песні з'ехалі гасці з усіх братніх рэспублік. З Масквы, з Украіны, з авянага рэвалюцыйнай славай Ленінграда. «Калі ласка, гасці дарэгі!» З добрым прыбыццём! — так сустракаюць беларусы гасцей, падносячы ім хлеб-соль. У гэтым звычай і адлюстравана душа беларускага народа — працалюбівага, мужага і шчырага.

Разам з гаспадарамі свята аўтары фільма запрашаюць нас у залу ВДНГ БССР. Яшчэ ў трыццятую гады пачалі ў нас наладжваць такія выстаўкі — усё самае лепшае робіцца экспанатамі павільёнаў і экспазіцый. Быў такі час, калі мы радаліся першаму плугу, першай касіцы, першаму трактару. Цяпер перад нашымі вачамі станок з аўтама-

тычным упраўленнем, ЭВМ «Мінск», гадзіннік «Прамень». Яны сёння экспартуюцца больш чым у дваццаць краін свету, нават у Швейцарыю. І трактары — «нават» у Амерыку!..

Багатай ты стала, Белая Русь! Збылася векавая мара дзядоў нашых. Зіхаціць сонцам у руках дзядоў спелы колас — шчодры дар абноўленай зямлі.

Падагульняючы дасягненні рэспублікі, да нас звернецца з экрана П. М. Машэраў: беларускі народ на магутных крылах сацыялістычнага інтэрнацыяналізму, на крылах ленінскай дружбы народаў падняўся да сацыялізму.

Словы першага сакратара ЦК КПБ лаўрэатаў рэжысёраў гэтага фільма глыбокага сацыяльнага зместу.

У высельным карагодзе хлопцы і дзяўчаты. Успыхае экран каларовага тэлевізара. Выкатваецца з заводскіх варот магутны БелАЗ...

За кадрам гучыць: «Беларускі народ падняўся... да вяршынь эканамічнага прагрэсу і духоўнай культуры развіцця сацыялізму, яркага росквіту талентаў людзей».

Мантаж кадраў не назавеш наватарскім, але выяўленчае багацце, колер і музыка прымушаюць нас глядзець на экран так, быццам такі прыём выкарыстоўваецца ўпершыню. Знойдзены эмацыянальны зарад.

Шэсць дзесяцігоддзяў... Для гісторыі чалавецтва такі час зусім невялікі. Усведамляючы гэта, зноў і зноў узрушана адзначаеш росквіт Беларусі.

Рознымі былі гэтыя шэсць дзесяцігоддзяў. Трывожнымі. Радаснымі. Гераячнымі. Пераможнымі. Стваральнымі. У дні свята прыгадваюцца ўсе яны.

29 снежня 1978 года. Працоўныя горада-героя Мінска выйшлі на святочную дэманстрацыю. І заўсёды будзе жыць гэты дзень у памяці нашай, замацаваны ў гэтых маляўнічых кадрах. Праходзяць чырвонаармейцы з вінтоўкамі, калоны крэйсера «Аўрора». Здаецца, што сама гісторыя выйшла ў гэты дзень на прыгожыя вуліцы і плошчы сталіцы, каб падкрэсліць веліч сучаснасці. Дзівосныя сённяшні шчаслівыя дні Савецкай Беларусі — краіны высакарзвітай індустрыі, сельскай гаспадаркі, навукі і культуры.

Захапляе святочны настрой людзей. Яны святкуюць і робяць справаздачу — плён нашай прамысловасці і нашай сельскай гаспадаркі адзначаны самымі высокімі прызамі на міжнародных і сусветных выстаўках. Савецкія тэхнічныя спецыялісты і турысты, бываючы на розных кантынентах свету, сустракаюць сваіх «землякоў» — трактары, аўтамабілі, цеплаходы на падводных крылах, піяніна, вырабы з льну, шкла, дрэва...

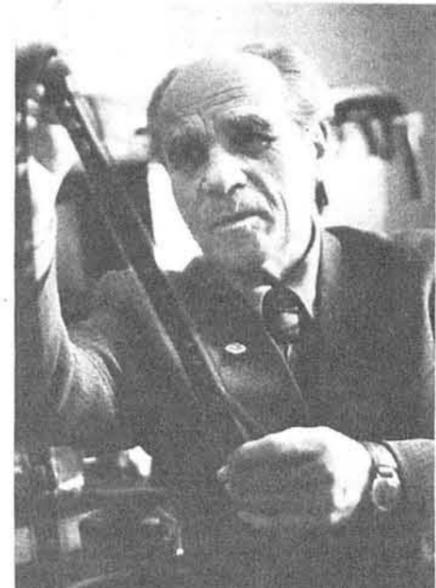
Часам мы не заўважаем свайго росту, як не заўважаем росту дрэў і кветак пад акном. Экранны паказваючы юбілейнае свята, дорыць нам шчаслівую магчымасць азірнуцца, падумаць, параўнаць, узважыць... Аўтары фільма нездарма паказваюць хранікальныя кадры: ваенны парад у гонар першай гадавіны стварэння БССР, дэманстрацыю на вуліцах Віцебска ў 1919 годзе. Потым з'явіцца сучасны кадр — машына з ветэранамі вайны і працы, — і голас за кадрам скажа: «Гэта яны ішлі ў калонах дэманстрантаў памятнага 1919 года, першага года нашай рэспублікі». Кінакамера буйным планам ізноў пакажа дэманстрантаў 1919 года. Голас працягвае: «Узірніцеся ў іх твары, нашчадкі. У лесе гэтых людзей — лёс народа, рэспублікі, краіны...»

Асабліва значны акцэнт фільма — уручэнне сталіцы рэспублікі, гораду-герою Мінску высокай узнагароды. Зноў хвалююць словы Л. І. Брэжнева: «Мне давялося пабываць у многіх, вельмі многіх гарадах краіны. І не крывячы душой, магу сказаць: цяперашні Мінск — адзін з самых прыгожых».

Так фільм гартае старонкі гісторыі, каб нагадаць векапамянае і абудзіць у гледачоў эмацыянальны водгук.

Узрушаюць кадры пра камуністаў. Камісараў Вялікай Айчыннай. Заўсёды былі яны наперадзе: на ваенных рубяжах пад Масквой і ў гарачым снезе Сталінаграда, на ладжым ледзе і на скалістым плацдарме Новаарыска. У самя цяжкія хвіліны знаходзілі ў сабе мужнасць, каб устаць і заклікаць парадзелы рады: «Камуністы, за мной!» Не шкадавалі жыцця ў імя будучага, у імя нас, жывых...

На зямлі беларускай — помнікі, мемарыялы. Велічныя і сціплыя. Брэсцкая крэпасць-герой. Тут быў зроблены першы крок да Перамогі. У далёкім 41-ым тут плавілься каменні, гарэў метал. Тут змагаліся разам, плячо ў плячо рускі і грузін, беларус і украінец... Вось на экране брат аднаго з тых, хто загінуў ля сцен Брэсцкай крэпасці. Хвіліна цішыні. Нізка схіляем мы галовы ў цытадэлі над Бугам.

Рэжысёр І. Вейняровіч у мантажнай.

Увесь савецкі народ памагаў нам у гады Вялікай Айчыннай. Уздэльнічаў у адраджэнні роднага краю. І здзіўлены ўвесь свет «рускім чудам» — так назвалі на Захадзе наша аднаўленне. Зямныя карані ў гэтага чуда — станкі Урала, нафта Азербайджана, хлеб Сібіры, хлопак Узбекістана. На месцы былых руін узнімаліся гарады, непазнавальнымі станавіліся вёскі. Быў час, калі беларускі мужык шукаў цудоўную папараць — кветку, якая павінна была прыносіць шчасце. Нікому не ўдавалася яе знайсці. Сёння няма ў гэтым патрэбы. Жаданай папараць-кветкай стала ўся зямля беларуская. У саюзе сярпа і молата знайшоў сваё шчасце беларус.

Такі лагічны ход гэтага спраўды святочнага і вельмі мастацкага фільма. Ён насычаны падзеямі, якія ўпісалі яркую старонку ў гісторыю нашай рэспублікі. Варта было б назваць і аператары, якія рабілі фільм «Тры колеры радасці», ды іх так многа, што пералічы іх імёнаў аддадзены цэтры. Лепш сказаць, што гэты дакументальны твор — сведчанне калектыўнага поспеху «Летапісу». Мабыць, гэта адзначаць усе гледачы.

В. ПЯЧОРЫНА.

КІНАФАБРЫКА Белдзяржкіно, на якой мы здымалі фільм «Дзючына спяшаецца на спатканне», базіравалася ў той час у Ленінградзе, на адной з лепшых і іраіне студыі. Фарміраванне творчага калектыву, падрыхтоўка сярэдняга звяна спецыялістаў праходзіла ў асноўным метадам настаўніцтва. Маладыя кадры вучыліся ў вопытных майстроў. Наша суседства і кааперацыя з «Ленфільмам» былі апраўданымі і плённымі для падрыхтоўкі беларускіх творчых кадраў.

КАЛІ СТУДЫЯ БЫЛА МАЛАДАЯ

Памяшанне былога тэатра «Кривоє зернало» пераабсталівалі пад кінафабрыку. Шырокая лесвіца белага мармуру і люстры ва ўсю сцяну захаўваліся, і таму ўваход на студыю выглядаў урачыста.

Прыгадваецца 1936. Дугавыя свяцільнікі (з якімі раней вялася здымка) моцна нагрэлі паветра і начадзілі. Я выходжу на ўзбярэжную вуліцу. Шэры граніт. Мільяе сонечнае святло. Велічэннае плыні Невы і каналаў... Танальнасць, якую потым будуць лічыць арганічнай у «ленінградскай аператарскай школе».

Я люблю больш здымаць у павільёне, хаця гэта, мабыць, больш складана. Мой асістэнт Алена Эварт (дарэчы, адзінал на студыі дзючына, якая ведала аператарскую прафесію) аддала ў прапуно матэрыял. Мы ідзем у лабараторыю глядзець пробы. Уся апрацоўка ідзе «на вока»: без вымаральных прыбораў, уручную. Праз сорак тры гады наша нарціна

паступіць зноў у пранат, і гледачы наўрад ці паверыць, што негатыў некалі апрацоўваўся прымітыўнымі прыёмамі: няма браку ў стужцы, яна без дэфектаў. Работнікі лабараторыі былі спецыялістамі высокай кваліфікацыі.

Сцэнарыі фільма «Дзючына спяшаецца на спатканне» былі напісаны паводле фельетона і выклікаў вялікія спрэчкі — ці можна на такім грунце стварыць камедыю?

Наогул, камедыю здымаць цяжка. Бывае, тое, што здавалася смешным раней, потым зда-

ваецца зноў у пранат, і гледачы наўрад ці паверыць, што негатыў некалі апрацоўваўся прымітыўнымі прыёмамі: няма браку ў стужцы, яна без дэфектаў. Работнікі лабараторыі былі спецыялістамі высокай кваліфікацыі.

Сцэнарыі фільма «Дзючына спяшаецца на спатканне» былі напісаны паводле фельетона і выклікаў вялікія спрэчкі — ці можна на такім грунце стварыць камедыю?

Наогул, камедыю здымаць цяжка. Бывае, тое, што здавалася смешным раней, потым здаецца зноў у пранат, і гледачы наўрад ці паверыць, што негатыў некалі апрацоўваўся прымітыўнымі прыёмамі: няма браку ў стужцы, яна без дэфектаў. Работнікі лабараторыі былі спецыялістамі высокай кваліфікацыі.

Беларуская студыя была маладой. Маладымі былі і мы. Наперадзе нас чакалі сур'ёзныя выпрабаванні. У дні Вялікай Айчыннай Алена Эварт стала франтавым карэспандэнтам. Не так даўно яна паказала свае франтавыя здымкі на персанальнай выстаўцы, прысвечанай абароне Ленінграда. З асаблівай цеплынёй успамінаецца Аляксей Ціханавіч Зіноўеў. Рэдактар студыі, ён быў шчырым дарадчыкам і саюзнікам творчай моладзі, мог узбадзёрыць і па-новаму паглядзець на знітае. Яго пяру належыць напісаны ў досыць наротні тэрмін сцэнарыя, па якому быў зняты адзін з лепшых перадава-енных фільмаў — «Балтыйскі». Творчае жыццё пачынала бурліць з раницы. У фазе студыі збіраліся акцёры, пісьменнікі, супрацоўнікі. Здымалі паліто, калі ішоў дождж — налосы. Хадзіць з парасонам лічылася архаічным і смешным. Гэта было аспроддзе, незвычайнае, напэўна, анцэраў, занятых у здымках — Ліванаў, Хмялёў, Андрэўскал, Петкер, Пельцэр, Растоўцаў, Стрэшнёва, Беніямінаў... З Беларусі — Крыловіч, Рубанава, Грыгоніс... Музыку да нашай камедыі напісаў Ісак Дунаеўскі. Кампазітар вядомы, таму з ім размаўлялі далікатна: каб не стра-

прыроду кінамастацтва. Яго эскізы да фільма «Дзючына спяшаецца на спатканне», уключаныя ў альбом «Мастакі савецкага кіно», прасякнуты эмацыянальным зарадам, данадыня па маштабах будаўніцтва, тонкія па нюансах.

Аптымізм і веру ў заўтра нашага народа раскрывалі мастацкія творы ўсіх жанраў. Камедыя ж тут самым непасрэдным чынам адпавядае настрою і духоўным запатрабаванням людзей. З гэтым адчуваннем мы рабілі наш фільм.

Калі аб кіно кажучы, што яно мастацтва сінтэтычнае, то, напэўна, маюць на ўвазе і калектывізм яго аўтараў. Я да сённяшняга дня не магу забыць лабарантаў, асвятляльнікаў, маіх памочнікаў.

Беларуская студыя была маладой. Маладымі былі і мы. Наперадзе нас чакалі сур'ёзныя выпрабаванні.

У дні Вялікай Айчыннай Алена Эварт стала франтавым карэспандэнтам. Не так даўно яна паказала свае франтавыя здымкі на персанальнай выстаўцы, прысвечанай абароне Ленінграда.

З асаблівай цеплынёй успамінаецца Аляксей Ціханавіч Зіноўеў. Рэдактар студыі, ён быў шчырым дарадчыкам і саюзнікам творчай моладзі, мог узбадзёрыць і па-новаму паглядзець на знітае. Яго пяру належыць напісаны ў досыць наротні тэрмін сцэнарыя, па якому быў зняты адзін з лепшых перадава-енных фільмаў — «Балтыйскі».

Творчае жыццё пачынала бурліць з раницы. У фазе студыі збіраліся акцёры, пісьменнікі, супрацоўнікі. Здымалі паліто, калі ішоў дождж — налосы. Хадзіць з парасонам лічылася архаічным і смешным. Гэта было аспроддзе, незвычайнае, напэўна, анцэраў, занятых у здымках — Ліванаў, Хмялёў, Андрэўскал, Петкер, Пельцэр, Растоўцаў, Стрэшнёва, Беніямінаў... З Беларусі — Крыловіч, Рубанава, Грыгоніс... Музыку да нашай камедыі напісаў Ісак Дунаеўскі. Кампазітар вядомы, таму з ім размаўлялі далікатна: каб не стра-

Кадр з кінакамедыі «Дзючына спяшаецца на спатканне».

ціць. Тэкст песні пісаў вядомы паэт Васілій Лебедзеў-Кумач. Дыржыраваў аркестрам сам І. Дунаеўскі. З аркестрантамі ў яго былі сяброўскія адносіны, і запіс суправаджаўся жартамі, праходзіў у добразычлівай абстаноўцы і з ляднай павагай да кампазітара.

І вось 1799 метраў наведдзіннай стужкі прадстаўлены на суд гледача. У жніўні 1936 года афішы абвясцілі аб выхадзе на экран гунавой камедыі «Дзючына спяшаецца на спатканне» сцэнарыста А. Зорыча, рэжысёра М. Вернера, кампазітара І. Дунаеўскага з удзелам артыстаў М. Растоўцава (Мікалай Мікалаевіч Гураў), Б. Петкера (Фёдару), М. Барабанавай (Ніначка Піцціна), А. Беніямінава (тэлеграфіст), С. Каюкова (праважаты)... Вялікія прыгоды курортнікаў, вымушаныя адпачываць пад чужымі прозвішчамі, давалі магчымасць людзям з добрым гумарам паглядзець на дзівакоў, што часам самі ж сабе штучна ўскладняюць жыццё. Асабліва ўртуозную акцёрскую работу прадэманстраваў

М. Растоўцаў. Цікава, што мы, супрацоўнікі групы, трапілі на сеанс у кіназатр на Неўскім праспекце ў першы дзень паказу, і ледзь запалілася святло гледачы ў зале адразу ж пазналі выканаўцу ролі Мікалая Мікалаевіча. Была наладжана авачыя артысту. Такім чынам мы адчулі, што гледачам наша камедыяная стужка падабаецца.

Мабыць, многія з ветэранаў кіно на пытанне, што б яны больш за ўсё хацелі зрабіць, адказалі б: «Зняць фільм аб сваёй маладосці...» Наша маладосць... Цікавал, нейтаймаванал, дзёрка ў сваіх імнненых і высокая. Мае некалькі слоў — гэта ўсяго вялікая прага зноў адчуць подых таго часу, пабываць хоць хвілінамі ў тым аспроддзе. І цяпер мне думаецца: яно, тое аспроддзе, было дзівоснае, жыццядзейнае — у ім не губляліся, у ім нараджаліся мастакі і майстры.

Андрэй БУЛІНСКІ, заслужаны дзеяч мастацтваў БССР.

ЯГО ВЯЛІКАСЦЬ КАРОЛЬ СТАХ У МАНТАЖНЫМ ЦЭХУ

Не, мне не давалася яго пабачыць: іх яснавельможнасць ужо былі на стужцы каляровага двухсерыйнага мастацкага фільма. Хутка ён выйдзе на экраны — «Дзікае паляванне караля Стаха». У трапіла ў мантажную. Як кажуць, амаль на фініш. Пабывала і на агучванні.

Строгі рэжысёр рабіў заўвагі акцёрам, указваў на «не тую» інтанацыю. Дакараў за штосці гукааператара. Рабіў гэта ціха, каб не выносіць на ўсеагульнае абмеркаванне пралікі. Гукааператар таксама ціха нешта аспрэчваў. Па некалькі разоў на экране ўспыхвалі адны і тыя ж кадры, паўтараліся адны і тыя ж словы, становячыся ўсё больш выразнымі. З'яўляўся ў кадры Алесь Варона, грывеў магутны голас Дубатоўка... Але ўсё ж прыходзіў той момант, калі гукааператар упэўнена вымаўляў: «Другое кола гатова. Давайце наступнае...».

І адчувалася ў працы гэтага творчага калектыву ўзаемаразуменне, зладжанасць. Я не бачыла стомленых (хоць было ад чаго стоміцца). Тут былі сабраныя, засяроджаныя, працавітныя людзі.

Хто ж яны, стваральнікі новага фільма? Прадстаўляю іх вам: пісьменнік У. Караткевіч, рэжысёр В. Рубінчык, добра вядомы глядачам па фільмах «Магіла льва» і «Вянок санетаў». Аператар — Т. Логінава, мастак — А. Чартовіч, гукааператар — В. Морс, кампазітар — Я. Глебаў. Сярод выканаўцаў роляў артысты Б. Плотнікаў, А. Беларэцкі, Б. Хмяльніцкі, Р. Філіпаў, В. Ільчоў, Б. Раманаў, В. Фёдараў... Гэта — мужчыны. Надзею Яноўскую — галоўную жаночую ролю — выконвае вядомая балгарская актрыса Э. Дзімітрава.

...Таямнічы замак... «Абодва яго крылы надзейна хаваюцца ў

У. Караткевіч, Л. Мікала і В. Рубінчык праглядаюць адзняты матэрыял фільма «Дзікае паляванне караля Стаха». Фота Ул. КРУКА.

паркавым гушчары. І ўсё першы паверх цалкам зарос здзічэлым, як дрэвы, бэзам. А пад бэзам растуць высокія, вышэй за чалавека, жоўтыя вяргіні. І на чорнай ад вільгаці зямлі сярод гэтага разнатраўя ляжаць белыя адзілі, відаць, абламаныя ветрам, каржакаватыя сукі дрэў. Сляды чалавечай рукі відаць толькі перад уваходам, дзе змрочным пурпурам гараць на вялікай курціне познія астры...»

Час дзеяння — апошні год дзевятнацатага стагоддзя. Глухі, забыты богам куток Беларусі. Сюды прыязджае выпускнік Пецярбургскага ўніверсітэта, вучоны-фалькларыст Андрэй Беларэцкі. Ён цікавіцца старажытнымі паданнямі. І ў замку Яноўскіх яму даведзецца на самай справе сустрэцца... з жывымі героямі векавых легенд. Гэта яны павядуць паляванне на гаспадыню замка — прадстаўніцу знатнага рода.

— Я не выпадкова звярнуўся да гісторыі, — гаворыць рэжысёр Валерый Рубінчык. — Без яе ж няма і не можа быць у чалавецтва сённяшняй рэчаіснасці. Аповесць Уладзіміра Караткевіча метафарычная. Прыгодніца, як здаецца на першы погляд. На самай жа справе ў ёй вельмі сур'ёзныя думкі — пра вечную барацьбу разварства і гуманізму, кахання і нянавісці. Зводзячы разам розных герояў з прывідамі, змешваючы фантастыку з сапраўднасцю, векавыя легенды з данладнай сацыяльнай характарыстыкай таго часу, мы імкнуліся стварыць фільм-прытчу аб барацьбе дабраты, высакароднасці са злом і дзікімствам, з тымі перажыткамі мінулага, якія, на жаль, яшчэ ёсць у нашым жыцці. І яшчэ я хацеў бы дадаць сабыста ад сабе. У мяне заўсёды ў памяці словы майго настаўніка Якава Сегеля, які гаварыў: «Вы — рэжысёры, але будзьце падобнымі да ўрачоў — вылечайце!» Вось так і я хацеў бы «лячыць» сваім фільмам ад мяшчанства. Хацеў бы, каб фільм прымуся глядачоў думаць. Іхай бы ўсе прысутныя ў зале адчулі сябе выхаленымі са свайго маленькага свету і сталі б удзельнікамі барацьбы, якая праходзіць на экране...»

Перад вачамі плывуць бязгучны фільм — без слоў. Мабыць, у гэтых кадрах экран будзе напоўнены гукамі і ветру, і дажджу і грому. Можна — шапаценнем лісця. Плачам. Стогам... Ідзе пошук фанэграмаў.

— Дарэчы, якую ролю вы адводзіце музыцы ў фільме? — Яна з'яўляецца адным з яго вобразаў. Будзе сумнай і радаснай — у залежнасці ад настрою герояў. Імклівай. Нават жудаснай, калі на экране пачнецца «Дзікае паляванне». Гэта ж наогул жахліва — паляванне на людзей!..»

У той дзень я сустрэла музыкантаў з трубаю і ражком. У фільме мы пачнем паляўнічы рог. Музыканты настройвалі інструменты. Потым мне здалася, што я ўжо чую гучанне музыкі «дзікага палявання». Здавалася, і само яно было перад вачамі — «...У хвалях слабага прызрыстага туману ясна вымалёваліся сілуеты коннікаў, якія імчалі шалёным галопам, аж конскія грывы развяваліся па паветры... Дзікі верас спяваў пад іхнімі нагамі. Бязгучна скакала дзікае паляванне караля Стаха. Імчалі шэрыя, нахіленыя наперад постаці...» Гэта ўсё набудзе экранны эквівалент у фільме.

Ён пакуль што ў мантажным цэху.

Вераніка КОЗЕЛ.

Генадзь Якаўлевіч КЛЯЎКО

21 жніўня г. г., на 48-ым годзе жыцця, раптоўна памёр вядомы беларускі паэт, намеснік галоўнага рэдактара часопіса «Польмя», член КПСС Генадзь Якаўлевіч Кляўко.

Г. Я. Кляўко нарадзіўся 1 мая 1932 г. у в. Варонічы Пухавіцкага раёна Мінскай вобласці ў сялянскай сям'і. Працаваў у калгасе, вучыўся. Пасля заканчэння Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя У. І. Леніна супрацоўнічаў у рэдакцыі «Сельскай газеты», шмат год быў адказным сакратаром часопіса «Вожык», з 1973 г. працаваў на пасадзе намесніка галоўнага рэдактара часопіса «Польмя».

Першыя вершы Г. Я. Кляўко з'явіліся ў друку ў 1949 г. У 1962 г. выйшаў у свет яго першы зборнік «Абветраныя далёгляды». На творчым рахунку Генадзя Кляўко — паэтычныя кнігі «Першы салют», «Сто

крокаў», «Што праўда, то не грэх...», «Прыстань», «Плуг» і іншыя. Творчасць Г. Я. Кляўко вызначалася добрым веданнем жыцця, увагай да чалавека

А. Т. Кузьмін, Н. Л. Сняжкова, А. Л. Петрашкевіч, С. Я. Паўлаў, М. І. Дзялец, А. Х. Асіпенка, К. К. Атраховіч [Кандрат Крапіва], П. У. Броўка, І. А. Брыль, Г. М. Бураўкін, В. У. Быкаў, А. С. Вялюгін, А. І. Вярцінскі, Н. С. Гілевіч, А. С. Грачанікаў, В. В. Зуёнак, М. І. Калачынскі, К. Ц. Кірзенка, А. П. Кудравец, А. А. Лужанін-Каратай [Максім Лужанін], А. Я. Макаёнак, І. Я. Навуменка, П. Е. Панчанка, Н. Е. Пашкевіч, І. М. Пашнікаў, Б. І. Сачанка, І. Д. Сіпакоў, Я. І. Скурко [Максім Танк], І. Г. Чыгрынаў, І. П. Шамякін, У. М. Юрэвіч.

працы, да падзей сучаснасці, грамадзянскай усхваляванасцю і яснасцю паэтычнай думкі. Як прадстаўнік пакалення, апаленага вайной, паэт шмат увагі аддаў ваеннай тэме, тэме геаграфічнага змагання народа з фашызмам. Часта звяртаўся ён і да жанру гумару і сатыры.

Плённа працаваў Г. Я. Кляўко і ў галіне мастацкага перакладу, у прыватнасці, актыўна перакладаў з моў народаў СССР.

Г. Я. Кляўко прымаў актыўны ўдзел у жыцці пісьменніцкай арганізацыі. Як член рэдкалегіі і намеснік галоўнага рэдактара часопіса быў па-партайнаму патрабавальны і прынцыповы ў дачыненні да ідэйна-мастацкай якасці твораў.

Светлая памяць аб таленавітым паэце і выдатным таварышы застаецца ў сэрцы тых, хто працаваў з ім і ведаў яго.

НА СЯРЭДЗІНЕ ДНЯ

Думалася і думаецца, што многа яшчэ ўперадзе — паспець; што тыя найлепшыя словы для сябра яшчэ не знойдзены. А іх во трэба шукаць...

Кажуць, салдаці акуп зарастае сам па сабе праз сто гадоў. А яма ваеннага дзяцінства — халоднага, галоднага, партызанскага, пабываўшага пад расстрэлам, — як у цябе, — бачыш, усё глыбее.

Ты хацеў «сэрцам выпраменьваць вакол сябе святло», хацеў «перад сонечным захо-

дам унукам... усё аддаць», гаварыў пра святло, што «жудасна, калі яно дачасна гасне на зямлі».

Побач з табой было лёгка і добра, Генадзь. Бо ты сам прамяніўся святлом і дабрывай, здзіўляў разважнай спакойнасцю. Хоць спакойнасць твая — цяпер мы ведаем! — была толькі для нас. Тваё спаднае слова было для нас. А сам ты браў усё нашы беды і клопаты на сваё трывожнае сэрца. Ранні твой заход, не паспеў ты аддаць унукам усё

лепшае, чым жыла твая ранімая душа.

Год назад яшчэ мы працавалі ў выдавецтве над тваёй кнігай вершаў і паэм «Плуг». Харошая кніга, шчырая. Яе мог напісаць толькі чалавек шчыры, якім быў ты сам. Інакш не бывае! Твой паэтычны плуг браў глыбока, займаў шырокую гоно, веў роўна. Не ржаўеў ніколі, бо заўсёдна быў у працы. Выпалі ягонныя дзержакі з тваіх рук. Не верыцца... Не хочацца верыць, Генадзь Якаўлевіч.

Бывай, браце, бывай...
Уладзімір ПАўЛАУ.

У ПАМЯЦІ НАЗАЎСЁДЫ...

Я страціў добрага друга, з якім вучыўся на адным факультэце, жыў у адным доме, працаваў разам.

Неяк Генадзь раскажаў мне, што ў іх мясцінах быў такі звычай. Калі пачынала красавіць жыта, вясковыя хлапчкі зрываўлі па каласку і хавалі іх у шапкі. Перад гэтым кожны павінен нешта задумаць. Каласок заціце — задуманае збу-

дзецца.

Гэтае павер'е пасля было пакладзена ў аснову яго верша «Жыта красуе». Гэты шчыры верш, а таксама «Нёман і Лоша», «Матчын агародчык», «Жытнёвыя сцэжкі», «Зацішкі росныя палая», «Шчасце», «Снег на досвітку» і іншыя, якія я чуў з вуснаў Генадзя, потым з хваляваннем чытаў у яго зборніках «Сто крокаў»

«Першы салют», «Прыстань» і зусім нядаўна — «Плуг». І ў кожнай кнізе — роздум пра жыццё, пра чалавечыя турботы, неспакой за пішчыню сваёй роднай вёскі Варонічы і ўсёй планеты. Я заўсёды радаваўся кожнаму вершу Генадзя, яго метафарычнасці, вобразнасці, напеўнасці.

Абарвалася песня. І мы — у жалобе. Віктар ШЫМУК.

СЛОВА

ЗАМОЎКЛА на міг...

Памяці Генадзя КЛЯЎКО

Куды ты, шафёр, на кладзі?
Заснуў ён.
Назад заварочвай
На Рудзенчыну —
За Варонічамі
І час, і хлапчук малады.

Хлапчук той завецца
Генадзь,
Танклывы, русявагаловы.
На поплаве пасвяцца словы,
Чародку ён вахыцца гнаць.

Радзіма Чаротава ўслед
Глядзіць пастушку
Са спагадай,
Як спадчынай самай багатай —
Чакае турботамі свет.

Сіхотэ-Аліня хрыбты,
Асеці згорбленай плечы
Нясуць яшчэ кайстру сустрэчы
Каля раздарожнай вярсты.

Нам доўга яшчэ сябраваць
І ў ліўні,
І ў прыпар зімовы,
Па хатах бацькоўскае мовы
З надзеяй адной вандраваць.

З-за песні даваць кругалы.
Уся на застолле абзлка!
Вясёлюю «Ад панядзелка...»
Ад цёткі запішам пасля.

Прыгод не згадаем усіх.
Сын голасам бацьку паўторыць.

Але паспяшаўся аўторак
І слова замоўкла...
На міг...

Рыгор БАРАДУЛІН.

Саюз пісьменнікаў БССР глыбока смуткуе з выпадку заўчаснай смерці пісьменніка, намесніка галоўнага рэдактара часопіса «Польмя» Генадзя КЛЯЎКО і выказвае шчырае спачуванне родным і бліжнім нябожчыка.

Калектыў рэдакцыі часопіса «Польмя» глыбока смуткуе з выпадку смерці намесніка галоўнага рэдактара КЛЯЎКО Генадзя Якаўлевіча і выказвае шчырае спачуванне сям'і і родзічам нябожчыка.

Калектыў часопіса «Беларусь» глыбока смуткуе з прычыны заўчаснай смерці былага супрацоўніка рэдакцыі, намесніка галоўнага рэдактара часопіса «Польмя» КЛЯЎКО Генадзя Якаўлевіча і выказвае спачуванне сям'і і бліжнім нябожчыка.

Калектыў рэдакцыі штотыднёвіка «Літэратура і мастацтва» выказвае глыбокае спачуванне сям'і і бліжнім КЛЯЎКО Генадзя Якаўлевіча з прычыны вялікага гора — яго заўчаснай смерці.

Калектыў выдавецтва «Польмя» смуткуе з прычыны заўчаснай смерці намесніка галоўнага рэдактара часопіса «Польмя» Генадзя Якаўлевіча КЛЯЎКО і выказвае спачуванне яго сям'і і бліжнім.

ДЫРЭКТАР

Вечарамі, калі глядачы пакідаюць сталічны кінатэатр «Кастрычнік», калі заціхае гарадскі шум і Ленінскі праспект пакрысе пусцею, яшчэ доўга свеціцца акно ў кабінце дырэктара кінатэатра Фаіны Іванаўны Люцко. Трэба падвесці вынікі пражытага дня, наменіць тое, што трэба зрабіць заўтра. Фаіна Іванаўна перабрае атрыманых за дзень матэрыялы прэсы, адбірае найбольш цікавыя для глядачоў паведамленні, якія заўтра ўпрыгожаць «Кінараму» — маляўнічы стэнд у фая, што пастаянна прыцягвае увагу аматараў кіно. Разглядае фотаздымкі, зробленыя ў час сустрэч у кінатэатры з вэтэранамі, акцёрамі, рэжысёрамі, кіназнаўцамі, якія трэба размясціць у вялікім альбоме. Фаіна Іванаўна задумваецца. Мне нязвыкла бачыць яе, заўсёды ажыўленую, энергічную, захопленую спрамай, васьмаю, задумлівай, сумнай. Пра што яна думае? Можна, пра тое, як роўна дваццаць пяць гадоў назад узначаліся малюсенькі кінатэатр «Дзіцячы»? А можна, успамінаючы ёй партызанскія сюжэты, куды яе, зусім яшчэ дзяўчынку, занеслі жорсткія дарогі вайны?

Нямногія ведаюць, якая трагедыя была ў жыцці гэтай вясё-

лай, усмешлівай жанчыны. Але сама яна забыць не можа вочы маці, арыштаванай немцамі, маці, якая адмовілася ў апошні момант ад яе, каб захаваць жыццё сваёй маленькай Фаіны...

Член партыі з 1948 года, Ф. І. Люцко не ўсведамляе сабе жыцця без работы з дзецьмі, з моладдзю. З ЦК ЛКСМБ, дзе працавала яна, накіроўваючы Фаіну Люцко ў кінасетку рэспублікі, на работу з маленькім глядачом.

Чатыры разы ўзнагароджвалася Ганаровымі граматамі Вярхоўнага Савета БССР за работу з дзецьмі, а ў 1974 годзе ёй было прысвоена званне заслужанага работніка культуры БССР.

Вось ужо тры гады яна ўзначальвае калектыв кінатэатра «Кастрычнік».

Хачелася б звярнуць увагу на асаблівую атмасферу, у якую адразу трапляе чалавек, які прыйшоў у гэты кінатэатр. Гэта — атмасфера свята, незвычайнага ўздому. Растуць культурныя кантакты кінатэатра з глядачамі, кіно прыходзіць на прадпрыемствы, гледачы — рабочыя заводаў і аб'яднанняў — прыходзяць правесці вечар у вялікім, светлым, утульным кінатэатры.

Цікава, змястоўна праходзяць тут, напрыклад, маладзёжныя вечары. Тады кінатэатр ператвараецца ў святочны ўпрыгожаны палац адпачынку: і жывапісна ўпрыгожаны фасад, і святочныя чырвоныя стужкі на грудзях гасцей, кветкі.

Кінавечары наладжваюцца і ў рамках грамадска-палітычных чытанняў «Бяром з камуністаў прыклад», якія праходзяць урачыста, святочна, ясуць у сабе вялікі ідэйна-палітычны сэнс. У іх прымаюць удзел вэтэраны партыі, камсамола, дэлегаты з'ездаў партыі, вядомыя вучоныя, маладыя гвардзейцы пачатковай перадавікі працы.

Адметная рыса дзейнасці кінатэатра — фарміраванне «сваёй» аўдыторыі, якая пастаянна ўдзельнічае ў большасці мерапрыемстваў, з'яўляецца апорнай базай агульнай культурнай работы. У «Кастрычніку» наладжаны пастаянныя кантакты з большасцю прадпрыемстваў раёна — гадзіннік-кавалерыйскім заводам, вытворчымі аб'яднаннямі «Інтэграл», імя Леніна, «Гарызонт», вылічальнай тэхнікі. З імі заключаны дагаворы аб культурным супрацоўніцтве.

Сённяшні ўзровень культуры савецкіх людзей выклікаў цікавасць да кінематографа высокай мастацкай выразнасці. Глядач разумее, што экраны тэлевізараў не могуць поўнацэнна замяніць экраны кінатэатраў, тую асаблівую атмасферу

связі з творчым працэсам мастацка, якая ствараецца ў кіназалах. Сённяшні кінатэатр — гэта складаны арганізм, які ўключае ў сябе розныя формы і метады работы. Кінатэатр — клуб, кінатэатр — месца не толькі прагляду кінафільмаў, але і месца адпачынку, дзе можна пагутарыць пра фільм, пазнаёміцца з інфармацыяй пра кіно, пабываць на вечары, прысвечаным той ці іншай знамянальнай падзеі, праслухаць лекцыю.

Менавіта да такога ідэалу імкнецца кінатэатр «Кастрычнік». Фаіна Іванаўна лічыць, што работнікі кінафіліяў павінны умець арыентавацца ў сучасным кінамастацтве, ведаць яго асноўныя напрамкі, павінны быць чалавекам шырокіх інтарэсаў. Кінатэатр ні ў якім разе не можа быць толькі месцам пракату кінафільмаў, іх «продажу». «Наша мэта — гаворыць яна, — не толькі прыцягнуць глядача, але і накіраваць яго інтарэсы, развіць мастацкія схільнасці, умацаваць ідэйна-маральныя пазіцыі». Кінатэатр павінен стаць і месцам адпачынку, і сродкам масавай, добра прадуманай прапаганды лепшых твораў кінамастацтва, і школай выхавання маладога глядача.

Работа кінатэатра «Кастрычнік» па выхаванні моладзі будзеца строга дыферэнцыравана з улікам узросту, падрыхтаванасці глядача. З першых крокаў у кінатэатры вы адразу трапляеце ў атмасферу мас-

тацтва, атмасферу сяброўства і увагі да наведвальніка. У «Кастрычніку» гэта традыцыйна-ранна зберагаецца. У памяці для работніка кінатэатра адзначана: «Глядач дае табе магчымасць даказаць, што ты па праву носіш ганаровае званне работніка культуры».

У фая кінатэатра вас чакаюць, вы адчуваеце, што пра вас клапаціцца: тут заўсёды можна пазнаёміцца з новымі выстаўкамі — работамі маладых мастакоў Беларусі, новымі рэпрадукцыямі карцін з фондаў Дзяржаўнага музея БССР, новымі работамі фотаклубаў, творами самадзейнага мастацтва. У фая перад сеансам гучыць музыка савецкіх і замежных кампазітараў, працуе ўстаноўка АКУ, дзе на маленькім экране дэманструюцца дакументальныя і навукова-папулярныя кінафільмы.

Кінавечары, кіналекторыі, тэматычныя паказы, юбілейныя і ўрачыстыя сеансы. Урок мужнасці, кінапанарамы, грамадска-палітычныя чытання. Дні «Чырвонага календара», выстаўкі, фотастэнды, творчыя партрэты акцёраў і рэжысёраў. Кінаклубы, абмеркаванні кінафільмаў, дыспуты, вуснае рэцензаванне кінафільмаў, святочныя кінапрам'еры... Вось формы і метады прапагандыскай работы супрацоўнікаў «Кастрычніка», калектывам якога кіруе Фаіна Люцко.

М. АЛЯКСЕЕВА.

ЗАЙМАЛЬНАЯ ПРОЗА

(Заканчэнне. Пачатак у №№ 14—33).

Прыватнаму дэтэктыву Арэсу становіцца вядома, што ён аказаўся ахвярай значнай змовы. Кітайна Лю-мэй атруціла Шасціпальца, а неўзабаве загінула сама разам з Батлерам ад узрыву шкатулкі. Яны адкрылі яе, спадзеючыся знайсці там латарэйны білет, на які выпаў вялікі выйгрыш. Білет гэты Верцэнтэс раней падарыў Сусане.

Арэс трапіў у турму. Паўны ўплыў на вынік судовага працэсу аказаў пракурор, які знаходзіўся ў інтымных адносінах з Сусанай.

Пасля прадстаўнікі органаў бяспекі расказалі Арэсу пра сакрэт справы, якую ён расследаваў.

— Больш пераканальныя доказы з'явіліся ў нас, калі мы перахапілі запіскі, якія Марцін Макейра пачаў пасылаць вам у турму. Чаму ён пачаў раптам вам пісаць? Якія існавалі ці існуюць адносіны між вамі? У нас узнікла шмат падобных пытанняў, на якія не было адказу, і таму мы пачалі правяраць Марціна. Калі пераканаліся, што ён ніводнаго разу вас у турме не наведваў, мы прыйшлі да заключэння, што, якімі б ні былі адносіны між вамі, пачаліся яны, відаць, яшчэ перад Рэвалюцыяй, і паступова ў нас з'явіліся факты! 1. У 1951 годзе Марцін быў чалавекам бедным. 2. Працаваў наёмным шаферам у Сусане. 3. Пасля вашага асуджэння ён раптам разбагацеў. 4. Былое Міністэрства кантролю над маёмасцю правяло стараннае расследаванне і выявіла, што крыніцай багацця Марціна быў буйны латарэйны выйгрыш. 5. У канцы 1961 года дзейнасць Марціна пачала выклікаць падозрэнне. 6. У ходзе рэвізіі банка «Нэшнл Сіці» быў выяўлены асабісты рахунак на імя сеньёры Анхелы Макейра, з якога ў жніўні 1951 года было знята дваццаць тысяч долараў. 7. Мы гутарылі з адвакатам, які абараняў вас на судзе, цудоўным таварышам, і ён паведаміў нам усе падрабязнасці, звязаныя з латарэйным білетам, пра які вы расказвалі.

Калі Рэнэ скончыў, загаварыў лейтэнант:

— Пасля ўсяго гэтага мы былі амаль упэўнены ў тым, што вы не вінаваты. Ва ўсім разе, улічваючы вашы добрыя паводзіны, мы рэкамендавалі выпусціць вас на волю, каб потым, калі мы збярэм досвед неабходных доказаў, юрыдычна зняць з вас абвінавачанне. Ваша дзейнасць пасля вызвалення пацвердзіла нашы з лейтэнантам Рэнэ меркаванні. Што скажаце?

— Выходзіць, — прашаптаў я, — што з самага пачатку я быў нечым нахшталь ахвяраванай пешкі ў вазым гамбіце?

Абодва афіцэры засмяяліся.

— Мы ведалі, што вы не падвядзеце нас, Арэс, — сказаў лейтэнант. Маглі б біцца аб заклад. Але ж улічыце, што, выйшаўшы з турмы, вы самі выбралі дарогу. Рахэне было вамі прынята самастойна.

— Безумоўна, — пагадзіўся я. — Я ні ў чым вас не дакараю.

— Калі вы, Арэс, зразумелі, што ў тым, што вас асудзілі, вінаваты Макейра? Бо з расказанага вамі вынікае, што ваш аналіз фактаў і абставін памылкова наведваў вас на Шасціпальца, і таму можна ўявіць сабе, якая вас апанавала роспач, калі не толькі ён, але і Батлер з Лянавай выслігнулі ад вас, пакінуўшы вас ні з чым.

— Правільна. Цяпер я крыху ўжо стаміўся, але магу падрабязна расказаць, што адбылося потым. У дні, што папярэднічалі судоваму працэсу, я пачаў разумець, у якім цяжкім становішчы я апынуўся: усе афіцыйныя асобы, што прымалі ўдзел у следстве, адкрыта ставіліся да мяне варожа. Аб прычынах я здагадаўся, але ў той час не вельмі задумваўся — над гэтым, таму што ні мой абарона, ні я сам не лічылі, што існуюць неабвержныя доказы, на аснове якіх мяне могуць прад'явіць абвінавачанне, і нас гэта не турбавала. Хаця мне і удалося пераканача адваката ў слушнасці версіі з латарэйным білетам, ён вырашыў не апярываць яго, бо гаворка ішла б пра нейкія білеты, якія прадавалі, купілі і бралі ў падарунак людзі, якіх ужо няма на свеце. — нарлік Бламбіна, Верцэнтэс, Сусана... А ўлічваючы тое, што латарэйны білет — гэта чэк на прад'юніка, любая аргументацыя, не падмацаваная паказаннямі сведка, не мела б ніякай юрыдычнай сілы. Таму з тым нямногім, што засталася ў нас на руках, мой адвакат вёў бой — і праіграў. Ды яшчэ з сумным для мяне вынікам — я разлаваў шмат каго з уплывовых асоб, і мяне далі максімальны тэрмін зняволення, прадугледжаны за злачынствы, якія мне інкрывіравалі. Першыя дні ў турме я з горыччу перабіраў у памяці ўсе глупствы, якія нарабіў. Потым мой мозг паступова запрацаваў з лагічнай паслядоўнасцю, як у чалавека, якому нішто не замінае думаць... думаць... думаць... І тады мяне пачала настольківа адольваць і не даваць спакою адна неадчужная думка! Макейра! Раней я кожны раз, калі яна мільгала ў галаве, з абурэннем гнаў яе прочь. Але цяпер усе факты ўпарта паказвалі на яго, і я пачаў уважвацца іх і супастаўляць... Першае: у тым дні, калі я хаваўся ад паліцыі, яна тры разы запар лёгка заспявала мяне знянцу ў месцах, пра якія ведаў толькі ён. Другое: у турме я прыйшоў да чвэрдага пераканання, што «хлопчык», з якім спрачаўся Макейра тым вечарам, калі я прыйшоў да яго пасля расправы, учыненнай на мною наймітамі сенатара, быў нарлік Бламбіна. Трэціе! Макейра пазнаў мяне позна ноччу пасля таго, як да дзвярэй майё канторы падкліла бомбу, і сказаў, што сапсавалася мяне машына. Якая неабходнасць была паведамляць мяне гэта ў такі позні час? На самай справе ён зваў мяне, каб гэта ў такі позні час? На самай справе ён зваў мяне, каб гэта ў такі позні час? Чвэртае: улічваючы тое, што Бламбіна прадаваў білеты на вуліцы (rog 12 і Лініі), вельмі верагодна, што Верцэнтэс купіў латарэйны білет і падарыў Сусане, калі яны ехалі ў машыне, якую вёў Макейра. Пятае: не было сакрэта, што ў тагачаснай Гаване жанчыны, якія вялі такое жыццё, як Сусана, звычайна наймалі сабе прыгожых і статных шаферстваў і рабілі іх сваімі палюбоўнікамі. Усё гэта ў той ці іншай форме увесь час круцілася ў галаве, пасля таго, як мяне арыштавалі ў «Рондзе». Але чым жылілі мае ранейшыя сумненні, што насуперак зусім зразумелым падозрэнням не даволілі мяне звязаць хаця б некаторыя з гэтых фактаў з імем Макейры? Нават і зараз я задаю сабе такое пытанне. Магчыма, я стварыў з яго вобраз чалавека, якога прагнуў сустрэць у тым воўчым логаве, — некага такога, хто не быў бы выплаканы ў гразі з ног да галавы, які іншыя, не выключачы і мяне. Гэта памылка каштавала мне дваццаці год жыцця і была прычынай смерці яшчэ адной жанчыны.

— Што? — усклікнуў лейтэнант. Каго вы маеце на ўвазе, Арэс?

Рэнэ таксама скіраваў на мяне здзіўлены позірк.

— Гэтую дэталь вы, зразумела, не ведаеце. Вось паслухайце. — Я сунуў руку ў кішэню і выніў выразу з газеты, якую хаваў пры сабе ўжо дзесяць год. — З газеты 1952 года, — паясніў я і прачытаў! — «Сумнае здарэнне ў вёсцы. Гуанахай, 3 снежня. Па тэлеграфу. Учора позна вечарам была збіта машынай старая жанчына Каталіна Гера, вядомая пад імем Кайты, калі яна ішла па вуліцы Эсперанса дадому. Сеньёру Гера неадкладна даставілі ў мясцовы пункт хуткай дапамогі, дзе яна праз некалькі мінут памер-

ла. Асоба, якая збіла яе, ехала на чорным «кадзілаку», нумар якога не быў устаноўлены, але грамадзянін Аснар Тэхера, латочнік, які прадаваў тавары на рагу, паведаміў, што мажыны чалавек з бланкітнымі вахамі, рудаватымі хвалістымі валасамі, у элігантным чорным касцюме незадоўга перад ншчасным выпадкам купіў у яго цыгарэты, а потым сеў у чорны «кадзілак», які раней паставіў перад латком. На жаль, латочнік не звярнуў увагі на нумар машыны. Паліцыя пачала ўжо расследаванне з мэтай знайсці віноўніка. — Ісідра Трэлес, карэспандант». Прыкметы, якія вы, пэўна, ужо заўважылі, — данклды партрэт Макейры.

— Прыкметы на дзіва данклдыя, — пагадзіўся Рэнэ. — Але я ўсё ж такі не разумею, навошта спатрабілася яму забіваць Кайту. Нікому непатрэбная смерць...

— Не, зусім так, — запярэчыў я. — Ён хацеў збавіцца ад адзінага чалавек, які мог пасведчыць яго інтымныя адносіны з Сусанай. Мал версія забойства была яму добра вядома, і ён разумеў, што рана ці позна я выйду з турмы і што, калі мне не ўдасца даказаць, што ён быў палюбоўнікам Сусаны, ён можа адчуваць сябе ў бяспецы. І так і адчуваў сабе. Толькі вось...

Лейтэнант падняўся з крэсла. Стаў і я, але, убачыўшы, што Рэнэ задумліва пачэсвае ўсцяі, я зразумеў, што яшчэ не канец.

— Між іншым, Арэс, — сказаў ён, — дзе «Балерына»?

Я панаянна ўсміхнуўся:

— Па-майбры просьба яе хавае ў сябе Алісія. Яна вам патрэбна?

— Не.

— Тады я пакіну яе Алісіі. Для мяне карціна была б доволі непрыемным напамінам.

Мне вельмі хацелася ўжо ісці, але я не мог стрымаць аднаго пытання. Я адчуваў нейкую няясную тугу і хвалланне, якое пастараўся завуаліраваць аблыкавасцю тона:

— А Гленда? Што вам пра яе вядома?

Афіцэры абмяняліся хуткімі позірамі. Лёгкая ўсмішка кранула куткі рота Рэнэ і згасла.

— Яна жыве сярод нас, — адказаў ён. — Выйшла замуж і працуе настаўніцай.

Лейтэнант падбадзёрліва паляпаў мяне па спіне!

— Каб да канца ўжо задаволіць вашу цікаўнасць, Арэс, скажу вам, што сенатар, і, натуральна, Сота Падуга эмігрыравалі ў Злучаныя Штаты, а Рамераль ліквідаваў свае гандлёвыя справы на Кубе і вярнуўся ў Іспанію.

Абодва праводзілі мяне да дзвярэй, але мяне здалося, што лейтэнант хоча яшчэ нешта сказаць, — на яго твары я заўважыў лёгкі цень сумнення.

— Нешта яшчэ засталася? — запытаў я.

Лейтэнант засмяяўся:

— Вы, Арэс, цудоўны фізіянаміст. Так, засталася. Вы нам яшчэ не казалі, чаму вы думаеце, што, каб Сусану не забілі ў тую нядзелю, яе наогул не забілі б.

— Ах, гэта!.. — з палёгкай уздыхнуў я. — Прызначаць, ваш твар мяне ўстрывожыў. Усё вельмі проста — раз ужо загадка разгадана. Ці бачыце, нацыянальна латарэя разыгрывалася па суботу, а ў суботу і ў нядзелю банк не працаваў. Таму Сусана была вымушана хаваць латарэйны білет дома. Тыраж быў надзвычайны — білет выйграў паўмільёна песа. У панядзелак яна, безумоўна, аддала б яго на захаванне ў банк. Разумеце? Тады забойства не мела б ніякага сэнсу.

— Добра, мы вас больш не затрымліваем, Арэс. На суд над бандай мы вас выклічам.

Калі я выйшаў на вуліцу, была ўжо ноч. Цудоўная зорная ноч. Свежы вецер дзьмуў мне ў твар. Але душу маю апанавалі смутак і туга. Я пайшоў бы да Алісіі, але як яна прыме мяне? Калі хто і падтрымліваў мой дух у маім ншчасці, гэта была яна: амаль кожны дзень прыходзіла на спатканні. Калі я выйшаў з турмы, яна ўмоўна прасіла мяне забыць свае мары пра помсту. А як я адплаціў ёй. Павярнуўся да яе спіноў. Вось ужо сем месяцаў не бачыў яе. Можа, ёй ужо наданучыла чкаць і спадзявацца. Вельмі магчыма, і не было б за што яе дакараць...

Прайшоўшы паўквартала, я павярнуў за рог і раптам сутыкнуўся з Алісіяй. Заінтрыгаваны, я зірнуў наперад і убачыў шырокую ўсмішку на твары Рэнэ. Алісія ад радасці заплакала. Я выцер ёй хустачкай слёзы, яна ўзяла мяне пад руку, і мы панкочылі дамоу.

Валянцін ЗУБ

ДЗІЎНАЕ ХОБІ

ГУМАРЭСКА

Як толькі ў нашай канторы з'явіўся новы работнік Цімох Сідаравіч Яворскі — высокі, мажны мужчына, то амаль адначасова па канторы распаўзлася чутка, што ён вялікі аматар віна і не можа прайсці міма віннага магазіна ці аддзела, каб не зазірнуць туды.

А неўзабаве мы даведаліся, што ў яго пад гаражом знаходзіцца вінный склеп, дзе ён кожны дзень праводзіць нягледзячы на час. Вось толькі ў гараж ён бавіў час ці ў вінным склепе, па гэтай пытанню аднадушнай думкі ў нас не было.

— Ну, вядома, — гаварылі аўтаматары, — калі ёсць машына, дык хоць суткамі сядзі ў гаражы, усё роўна мала.

— Чакай Пятра — з'ясі сыру, — прырочылі ім аматары «зелянага змяя», — так ён і будзе столькі часу калуцацца ў той машыне! У склепе ён бавіць час, можаце не сумнявацца!

Адным словам, кожны мераў на свой аршын. Але асабліваю непрыязнасць да новага супрацоўніка, амаль адрыўта, вызваў старэйшы работнік канторы Васіль Трында. Ён быў непрымірымы да тых, хто захапіўся «зелянага змяя», і крытыкаваў іх, і сарамачу пры кожным зручным выпадку. Ён нават марыў стварыць «клуб чырвонага», але нешта ў яго з гэтай задумой нічога не атрымлівалася. Ці то памяшкання адпаведнага не знаходзілася, ці то кадры чырвонага не набралася. Толькі па пытанні, дзе больш Яворскі праводзіць часу, у гаражы ці вінным склепе, ён далучаўся да думкі аматараў чарні і звычайна з хадствам заўважаў:

— Цікава, а якім ён вылазіць з таго склепа? Напэўна, цёнленькім!

— Ох, мне б у гэты склепик хоць разочак праваліцца! — усю марыў яшчэ адзін наш супрацоўнік Алег Зяц, кірпаты носік якога нагадваў чырвоны гузічак электрычнага званка.

Вось такія размовы ўзніклі ўсё часцей і часцей. А аднойчы нехта з асаблівых аматараў «зелянага змяя» так проста і сказаў Яворскаму:

— Калі ты, нарэшце, пазнаёміш нас са зместам твайго віннага склепа?

— Ды прыходзьце сабе хоць сёння, — ахвотна згадзіўся Яворскі.

— Дык ты сур'эзна нас запрашаеш? — не паверыў сваім вухам Алег Зяц, бо ён лічыў, што Яворскі аддае перавагу ўжыванню гэтага зелянага кампані, а сам-насам, як кажуць, «пад коўдрай».

І ён пачаў апытваць усіх супрацоўнікаў, каб выявіць жадаючых наведаць вінный склеп Яворскага.

Набралася шэсць чалавек. І ў самы апошні момант да гэтай кампаніі прымыкнуў і Васіль Трында. Ён, напэўна, вырашыў выкарыстаць выпадак, калі сабраліся разам амаль усе аматары «зелянага змяя», і правесці з імі адпаведную антыалкагольную гутарку.

І вось гэтай кампанія ў той жа дзень завітала да Яворскага. Той-сёй з мужчын на ўсякі выпадак захапіў з сабой па салеўным агурочку. «Быць таго не можа, — разважалі яны, — каб у вінным склепе не знайшлася бутэлекі і з больш моцнай, празрыстай вадкасцю».

Яворскі сустрэў «дэлегацыю»

надзвычай ветліва і адразу паўёў у гараж, дзе быў лаз у вінный склеп. Апошні быў досыць высокі і прасторны. Тры сцяны былі абсталляваны палічкамі з мноствам лязек і нагадвалі соты. Са шмат лязек выглядзілі закаржаваныя рылцы бутэлек, а многія лязыкі былі пустыя: яны яшчэ чакалі папаўнення.

— На сённяшні дзень у маім склепе, — пачаў тлумачыць Яворскі, — знаходзіцца сто вадкаў бутэлек самых разнастайных вінаў. Ёсць віно, якое ўжо цяпер не вырабляецца, або вырабляецца ў мізэрнай колькасці і ў продаж амаль не паступае. Ёсць віны, якія толькі ў маім склепе ўжо ляжаць калі дваццаці гадоў.

«Вось бы пакаштаваць такога вінца», — падумаў сам сабе Алег Зяц. Так, напэўна, падумалі і ўсе астатнія экскурсанты. І чакалі, што гаспадар зараз і пратануе ім паспытаць яго. Але Яворскі і не падумаў гэтага зрабіць, а адразу ж перайшоў да другой сцяны і выцягнуў з адной лязыкі цёмную цяжкую бутэльку з чырвонай наклікай.

— А гэта вось грузінае віно «хванч-нара», вельмі прыёмнае віно, але яно не выносіць транспарціроўкі, таму ў нашых краях амаль не бывае.

А вось гэта віно з'явілася ў маім склепе зусім нядаўна. Пасля таго, як у Партугаліі быў звергнуты фашысцкі рэжым Кастану і паміж нашымі краінамі былі адноўлены дыпламатычныя і гандлёвыя адносіны.

«Ого, у цябе не толькі віно пакаштаваць можна, — падумаў Алег Зяц, — але і палітычна паднавацца».

Яворскі высока над галавой узняў бутэльку не зусім звычайнай канфігурацыі.

— Перад вамі партугальскі партвейн. Ён нарадзіўся менавіта ў Партугаліі ў правінцыі Порта. Адсюль і пайшла яго назва — «партвейн», таксама, як назва «шампанскае» пайшла ад назвы французскай правінцыі Шампань...

Яворскі яшчэ доўга паказваў і расказваў пра розныя віны, адкуль пайшлі іх назвы, якімі яны валодаюць якасцямі, да якой стравы і якое віно трэба падаваць і г. д. Усё гэта было не толькі цікава, але і карысна ведаць. Нарэшце ён скончыў паказ і тлумачыць і, абвешваючы ўсіх прысутных хітраватым позіркам, урачыста абвясціў:

— А зараз, таварышы, я запрашаю ўсіх вас папіць... — Яворскі зрабіў працяглую паўзу і гучна дадаў: — чаю!

Сярод экскурсантаў пранёсся гоман незадаволенасці. А Алег Зяц набраўся нахабства і кінуў:

— А калі ж будзем дэгустваваць віно?

— Дэгустацыі, браточкі, не будзе. Віно я толькі каленцыянірую. Гэта маё хобі.

— Ідыётае хобі! — злосна вылаяўся Алег Зяц, крута павярнуўся і, не развітаўшыся, пачаў выбірацца са склепа. За ім, таксама без падзякі і развітання, паспяшаліся і ўсе астатнія экскурсанты.

Але гаспадара гэта не вельмі і збянтэжыла. Відаць, ён прывык ужо да такіх выбрыкаў аматараў «зелянага змяя».

Задаволеным экскурсіі застаўся толькі Васіль Трында, бо ў асобе Яворскага ён убачыў свайго аднадумца і ахвотна згадзіўся пайсці з ім піць чай.

Мікола ПАЛАТАЙ

ПРА ЧЫРВОНУЮ ШАПАЧКУ

НОВЫ ВАРЫАНТ СТАРОЙ КАЗКІ

Пайшла Чырвоная Шапачка ў лес назбіраць грыбоў для бабулі.

Насустрэч — шэры воўк.

— Ты хто такая? — запытаў.

— Чырвоная Шапачка.

— А што тут робіш?

— Грыбы збіраю. Хачу хворай бабулі гасцінец прынесці.

— А дзе твая бабуля жыве?

— А вунь там, на ўзлеску, у хатцы.

Шэры махнуў хвостом і знік у хвойніку.

Трыножна забілася сэрца ў Чырвонай Шапачкі: наробиць воўк бяды. І памчалася, колькі духу было, да бабулінай хаткі.

А воўк ужо праглынуў бабулю, надзеў яе напурый, уклаў у ложа, накрыўся бабулінай коўдрай і чакае Чырвоную Шапачку.

Рыпнулі дзверы, і ў хатку увайшла Чырвоная Шапачка.

— Бабуля! — гуннула яна.

Шэры воўк сюды не забягаў?

— Не, не было.

Пазнала Чырвоная Шапачка Шэрага па хрыплым голасу, кінулася да аенца і стала клікаць на дапамогу.

А воўк тым часам скомкнуў з ложка, праглынуў Чырвоную Шапачку і зноў — пад коўдру.

— Што тут здарылася? — зазірнуў у аенца палляўнічы.

— А табе якяк справа? Ідзі, куды ішоў, пакуль цэлы.

Прысеў палляўнічы. Закалаціўся ўвесь — пазнаў Шэрага.

— Што ж рабіць? — перападохана разважае. — Застраліць? А раптам прамажу? З'есць мяне Шэры. Пабежчы паклікаць людзей — дагоніць і ўсё роўна з'есць. І так з'есць, і так з'есць. Лепей памаўчу. Хай падумае, што я ад страху памёр.

А воўк спакойна пахрапвае сабе. А палляўнічы са стрэльбай усё яшчэ калоціцца пад аenom і разважае:

— Стралаць ці не стралаць? Уцякаць ці не ўцякаць? А раптам прамажу? І так з'есць, і так з'есць.

А воўк храпе сабе. А палляўнічы калоціцца пад аенцам...

Страшны, вельмі страшны гэты палляўнічы. Страшнейшы за ваўка.

Пераклад з украінскай.

В. МАСКАЛЕНКА

У адзін радок

На злосную рэпліку крытыка — «Дзіцячы лепет» аўтар адказаў: «Пішу для дзяцей дашкольнага ўзросту».

Што можа быць абразлівейшым для сатырыка, як водгук: «Ён мужі не пакрыўдзіць».

Мялтанік доўга матляўся, перш чым вырашыў спыніцца. Пераклаў з украінскай М. БАЗАРЭВІЧ.

Тлумачальны слоўнік

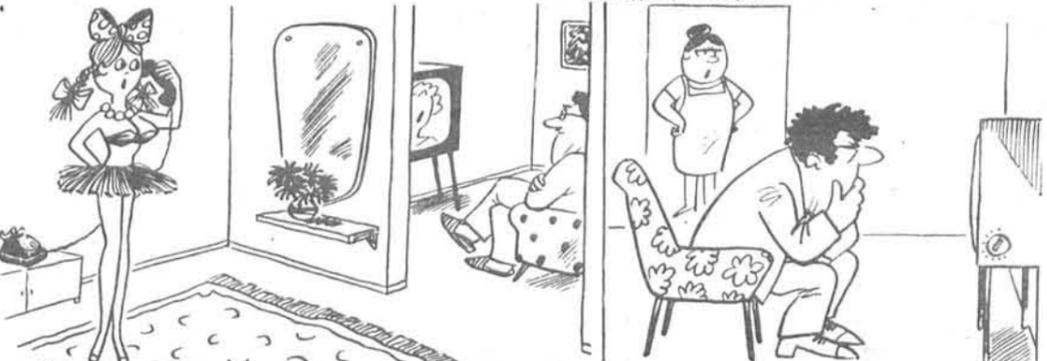
АКУЛІСТ — лавец акул.
КУТНІК — пачэсны госць.
ЛУЗАЦЬ — трапна гуляць у більярд.
МАЛАДУХА — не вельмі натопленая ладзя.
МАЛЮНАК — падлетак.
ПАКУЛЛЕ — развітанне.
Я. КАШКАН.

ДЗІВАК-ЧАЛАВЕК...

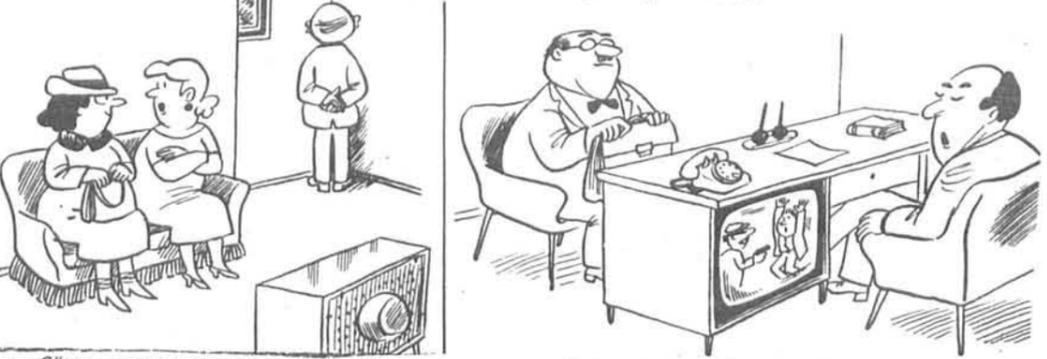
— У тэлевізійнай дыскусіі выступае начальнік майго мужа!..

— Калі вы, дарагія тэлегледачы, знемагі і ў вас дрэнны настрой, дык чаму ж вы не выключыце тэлевізар і не ідзецца спаць?!

— На жаль, доктар, і гэтым я не здолела адарваць яго ад тэлевізара!

— Ты заўсёды кажаш, што перадача нецікавая, але не тады, калі мне трэба дапамагчы!

— Дык вы па якой справе? Я вас слухаю...
З часопіса «Польское обозрение».

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і правалення Саюза пісателёў БССР. Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 AT 07682

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзнака сабратора — 33-19-85, аддзела грамадска-палітычнага жыцця — 33-22-04, аддзела прозы і пазіі — 33-24-62, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-24-62, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-21-53, аддзела выяўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-21-53, аддзела культуры — 33-19-65, аддзела інфармацыі, пісем і масвай работы — 33-22-04, аддзела мастацкага афармлення і машынапіснага бюро — 33-44-04, фоталабараторыі — 33-24-62, выдавецтва — 23-52-85, бухгалтэрыі — 23-77-65, карэктарскай — 32-20-64.

Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Аляксей АСПЕНКА.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Ефрасіння БОНДАВА, Барыс БУР'ЯН, Мікола ГІЛЬ (адказны сабратор), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Юрый ГРЫГОР'ЕУ, Канстанцін ГУБАРЭВІЧ, Васіль ІВАШЫН, Віктар КАВАЛЕНКА, Аляксандр КАПУСЦІН (намеснік галоўнага рэдактара), Уладзімір НЯФЕД, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Аляксей ПЫСІН, Міхаіл САВІЦКІ, Барыс САЧАНКА, Язэп СЕМЯЖОН, Юрый СЕМЯНЯКА, Юлія ЧУРКО.